Татарстан Республикасы Азнакай районы
Советы дүртенче чакырылыш карары

Азнакай шәһәре №237-26 «23» август 2023 ел

«Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Советының 2012 елның 20 декабрендәге 207-29 номерлы «Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль Азнакай муниципаль районын планлаштыру схемасы турында» карары белән расланган, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына (24.05.2013 №234-35, 22.10.2020 №15-2, 26.07.2022 №153-18 карарлары редакциясендә) генераль планны әзерләү кирәклеге булмау турында карар кабул ителгән авыл җирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктлар чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләрне кертү хакында

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 9, 20, 21 статьялары, «Россия Федерациясе җирле үзидарәсен оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Азнакай муниципаль районы» муниципаль берәмлеге уставы нигезендә, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты тарафыннан килештерелгән уңай бәяләмә нигезендә Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасына үзгәрешләр кертү проектына (кушымталарга туры китереп),

Татарстан Республикасы Азнакай район Советы карар кабул итте:

1. «Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Советының 2012 елның 20 декабрендәге 207-29 номерлы «Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль Азнакай муниципаль районын планлаштыру схемасы турында» карары белән расланган, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына (24.05.2013 №234-35, 22.10.2020 №15-2, 26.07.2022 №153-18 карарлары редакциясендә), Урсай авылы, Мөслим авылы, Якты-Күл авылы, Кызыл-Йолдыз авыл җирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктлар чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә) расларга.

2. Әлеге карарны Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында түбәндәге веб-адрес буенча бастырып чыгарырга: http://pravo.tatarstan.ru һәм Азнакай муниципаль районының рәсми сайтында Интернет "мәгълүмат-коммуникацион челтәрендә түбәндәге веб-адрес буенча» урнаштырырга: http://aznakaevo.tatar.ru.

3. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны Азнакай район Советының торак-коммуналь хуҗалык, төзекләндерү, экология һәм җир мәсьәләләре буенча комиссиясенә йөкләргә.

Рәис М.З.Шәйдуллин

Татарстан Республикасының дәүләт унитар предприятиесе
Баш территориаль проект-тикшерену,
фәнни-җитештеру фирмасы
ТАТИНВЕСТГРАЖДАНПРОЕКТ

Заказ 4856

Проект

Территориаль планлаштыру схемасы

Азнакай муниципаль районы

Нигезләмәләр

1 ТОМ

Генеральный директор	Фәйзуллин И.Э.
Техник мәсьәләләр буенча генераль директор урынбасары	Закиров Д.И.
Фирманың баш архитекторы	Әсәдуллин И.Ш.
АПМ-5 башлыгы	Романова И.Ю.
Проектның баш архитекторы	Садертдинов Д.А.

Дәүләт бюджет учреждениесе
«Татарстан Республикасының пространство мәгълүматлары фонды»

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына авыл җирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктларның чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләр кертү, аларга карата генераль планны әзерләү кирәклеге булмау турында карар кабул ителде.

Директор	Усманов А.Н.
Бүлек башлыгы	Логашин А.В.
Проектны башкаручы	Добрынина Т.Н.

Казан 2023

КЕРЕШ……………………………………………………………………………………..7
1. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ СХЕМАСЫНЫҢ МАКСАТЛАРЫ ҺӘМ БУРЫЧЛАРЫ...14
2. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ТУРЫНДА ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР 18
3.АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ ЧАРАЛАР ИСЕМЛЕГЕ……………………………………………………………………………….23
3.1. Территориянең пространство үсеше 23
3.2. Халык санын фаразлау 28
3.3. Сәнагать җитештерүен үстрерү буенча чаралар 32
3.4. Агросәнәгать комплексын үстерү чаралары 33
3.5. Урман комплексын үстерү буенча чаралар 34
3.6. Социаль инфракструктураны үстерү буенча чаралар 38
3.6.1. Торак инфраструктурасын үстерү 38
3.6.2. Мәгариф системасындагы чаралар 43
3.6.3. Сәламәтлек саклау өлкәсендәге гамәлләр 51
3.6.4. Социаль яклау системасындагы чаралар 54
3.6.5. Мәдәният һәм сәнгать өлкәсендәге гамәлләр 56
3.6.6. Физкультура һәм спорт өлкәсендәге гамәлләр 60
3.6.8. Элемтә предприятеләре системасындагы чаралар 74
3.6.9. Коммуналь хезмәт күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр 77
3.6.10. Хокук тәртибен саклау объектларын үстерү 77
3.7. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДӘНИ МИРАСЫН ҮСТЕРҮ ҺӘМ САКЛАУ ЧАРАЛАРЫ ……………………………………………………………….. 79
3.7.1. Үсеш өстенлекләре..79
3.7.2. Тарихи-мәдәни каркасны саклау һәм үстерү чаралары 81
3.8. Туристлык-рекреация системасын үстерү чаралары 84
3.9. ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ИНФРАКСТРУКТУРАСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ.91
3.9.1. Региональ әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары..91
3.9.2. Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары..93
3.9.3. Азнакай муниципаль районы автомобиль юлларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү чаралары……………………………………….96
3.9.4. Юл хәрәкәте иминлеген арттыру чаралары 98
3.9.5. Юл буе сервисын үстерү чаралары 98
3.9.6. Тимер юл транспортын үстерү чаралары 101
3.9.7. Һава транспортын үстерү чаралары 101
3.9.8. Торба үткәргеч транспортын үстерү чаралары 102
3.10. ЭКОЛОГИК СИТУАЦИЯНЕ ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ ЧАРАЛАРЫ 103
3.10.1 Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру 104
3.10.2.Атмосфера һавасын саклау гамәлләре 106
3.10.3.Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану гамәлләре 108
3.10.4 Җир фондын саклау һәм территорияне инженерлык яклау чаралары 109
3.10.5. Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары 111
3.10.6. Физик факторлардан яклау чаралары..114
3.10.7 Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру 114
3.10.8. Хайваннар дөньясын саклау гамәлләре 117
3.10.9. Халыкның медик-экологик иминлеген тәэмин итү 118

3.11. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ҖИРЛӘРЕ ЧИКЛӘРЕН ҮЗГӘРТҮ ЧАРАЛАРЫ 126
3.11.1. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең мәйданын үзгәртү........ 126
3.11.2. Урман фонды җирләренең мәйданын үзгәртү 127
3.11.3 Азнакай муниципаль районының җир фондын 2035 елга кадәр җирләр категорияләре буенча бүлү 135
3.11.4. Төрле категориядәге җирләр мәйданнарын үзгәртү 136
4. ТЕРРИТОРИЯДӘН ФАЙДАЛАНУНЫҢ МАХСУС ШАРТЛАРЫ БУЛГАН ЗОНАЛАР 145
4.1. Санитар-яклау зоналары 145
4.1.1. Җитештерү һәм авыл хуҗалыгы предриятеләре 146
4.1.2. Аэродромнар 147
4.1.3. Региональ һәм җирле әһәмияттәге юллар 147
4.1.4. Үләт базлары 148
4.1.5. Магистраль торбаүткәргечләр 149
4.2. САКЛАУ ЗОНАЛАРЫ 152
4.2.1. Су саклау зоналары 152
4.2.2. Су белән тәэмин итүнең җир асты чыганакларын санитар яклау зоналары 153
4.2.3. Дәвалау пычраклары ятмаларын санитар саклау зоналары 156
4.2.4. Урманнар 157
4.2.5. Махсус саклана торган табигать территорияләре 159
4.2.6. Файдалы казылмалар ятмалары 162
4.2.7. Табигать шартлары буенча шәһәр төзелеше эшчәнлеген чикләү 163
4.2.8. Мелиорацияләнә торган авыл хуҗалыгы җирләре 165
5. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕРЛЫК ӘЗЕРЛӘҮ ЧАРАЛАРЫ 167
5.1. Чокырлар һәм эрозия процессларына каршы көрәш чаралары 167
5.2. Сөзәклек процессларына каршы көрәш чаралары 168
5.3. Карст чагылышлы территорияләрдән файдалану чаралары 169
5.4. ТЕРРИТОРИЯНЕ СУ БАСУДАН ЯКЛАУ ГАМӘЛЛӘРЕ 171
5.5. СЕЙСМО КУРКЫНЫЧ РАЙОННАРДА ТӨЗЕЛЕШ ШАРТЛАРЫ 172
5.6. ОРГАНИК БУЛМАГАН ГРУНТЛАР БУЛГАН ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ 172
5.7. ЭЛЮВИАЛЬ ГРУНТЛЫ ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ 174
5.8. ЮЛЛАРНЫ КАР КӨРТЛӘРЕННӘН ЯКЛАУ ЧАРАЛАРЫ 174
5.9. МЕЛИОРАТИВ ЧАРАЛАР 177
6. ТЕХНИК-ИКЪТИСАДЫЙ КҮРСӘТКЕЧЛӘР 180
КУШЫМТА........ 183

КЕРЕШ

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы проекты “Татинвестгражданпроект” ДУП тарафыннан эшләнгән. Эшкәртү өчен нигез булып хезмәт иттеләр:

1. «Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының» 2004 елның 29 декабрендәге 190-ФЗ номерлы нигезләмәләре;

2. «Россия Федерациясендә җирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы канунның нигезләмәләре;

3. территориаль планлаштыру схемасын эшләүгә техник бирем.

Территориаль планлаштыру схемасы өчен түбәндәге гамәлгә ашыру этаплары билгеләнде:

Башлангыч ел — 2009 ел

Беренче чират — 2010 - 2020 ел

Раслау срогы — 2021-2035 ел

Билгеләнгән этаплар районның территориаль үсеше дәрәҗәсенең шартлы кисемнәре булып тора, чөнки билгеләнгән чараларны гамәлгә ашыру сроклары районның бюджет мөмкинлекләренә бәйле булачак һәм территориаль планлаштыру схемасын гамәлгә ашыру планнарында ачыкланачак. Схема проектын эшләүнең нигезенә муниципаль район территориясен дүрт ярдәмче системадан: табигый-ресурс, социаль-демографик, экологик - табигатьтән файдаланучы, икътисадый системадан гыйбарәт катлаулы территориаль геосистема буларак карауның методологик принцибы салынды. Проектта китерелгән фаразланган социаль-икътисадый күрсәткечләр Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының, муниципаль район администрациясенең төрле структур бүлекчәләренең, башка оешмаларның фаразларын, тәкъдимнәрен һәм ниятләрен гомумиләштерә.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы составына түбәндәгеләр керә:

1. Территориаль планлаштыру схемасы. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы нигезләмәләре. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы (график материаллар).

2. Территориаль планлаштыру схемасының нигезләү материаллары. Текст материаллары. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасын нигезләү схемасы. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасын эшләгәндә дәүләт статистикасының һәм хисаплылыгының рәсми күрсәткечләре, Татарстан Республикасы министрлыклары һәм ведомстволары материаллары һәм аның составына керүче Азнакай муниципаль районы һәм авыл җирлекләре администрацияләре биргән күрсәткечләр файдаланылды.

Федераль программалар

1. "Сәламәтлек" милли проекты.
2. "Россия гражданнарына арзанлы һәм уңайлы торак" милли проекты.
3. «Россия мәдәнияте» федераль максатчан программасы.
4. «2012 елга кадәр авылны социаль үстерү» федераль максатчан программасы.

5. «2009 - 2013 елларда балык хуҗалыгы комплексының ресурс потенциалын файдалануның нәтиҗәлелеген арттыру һәм үстерү» федераль максатчан программасы.

6. «2009 - 2013 елларга Россия Федерациясенең химик һәм биологик иминлегенең милли системасы» федераль максатчан программасы.

7. «Иделне яңадан торгызу» федераль программасы.

8. «Мәгариф» өстенлекле милли проекты.

9. «Авыл мәктәп автобусы» федераль максатчан программасы.

10. «2006-2015 елларга Россия Федерациясендә физик культураны һәм спортны үстерү» федераль максатчан программасы.

11. Россия Федерациясенең 2030 елга кадәрге озак сроклы социаль-икътисадый үсеш концепциясе.

Республика программалары һәм проектлары

1. «2020 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының җитештерү көчләрен кластерлы якын килү нигезендә үстерү һәм урнаштыру» программасы

2. «Гомумдәүләт гаилә практикасы» республика максатчан программасы

3. «2007-2009 елларга Татарстан Республикасында амбулатория-поликлиника хезмәтен модернизацияләү» республика максатчан программасы

4. 2005-2010 елларга Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү программасы 5. 2007-2009 елларга «Мирас-Наследие» мәдәни мирасны саклап калу максатчан комплекслы программасы

6. «2009-2011 елларга Татарстан Республикасында туризм өлкәсен үстерү» республика максатчан программасы

7. «2008 - 2012 елларга авыл хуҗалыгын үстерү һәм авыл хуҗалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарларын җайга салу дәүләт программасы»

8. «2015елга кадәр Татарстан Республикасында фәнни һәм инновация эшчәнлеген үстерү стратегиясе» республика программасы

9. «2006 - 2010 елларга Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерү» республика максатчан программасы

10. «Татарстан Республикасында агросәнәгать комплексын үстерү» өстенлекле милли проекты

11. «2008 - 2010 елларга Татарстан Республикасы авыл хуҗалыгын үстерү» республика максатчан программасы.

12. «2007-2015 елларга Татарстан Республикасының экологик иминлеге концепциясе» программасы

13. «2006-2008 елларга Татарстан Республикасының эчә торган суы» республика максатчан программасы

14. «Татарстан Республикасы су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану» максатчан комплекслы программасы

15. «2004 - 2010 елларга су үткәрү-канализация хуҗалыгы объектларын төзү һәм реконструкцияләү» максатчан комплекслы программасы

16. Тотрыклы үсеш позициясеннән Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерүнең озак сроклы стратегиясе

17. «2008-2012 елларга Татарстан Республикасы территориясендә автомобиль юллары челтәрен үстерү һәм 2017 елга кадәр үсеш перспективалары» программасы проекты

18. «Санкт-Петербург-Казахстан» Россия участогын формалаштыру концепциясенең программасы Татарстан Республикасы территориясе буенча «Балтика-Кытай» яңа автоюл коридоры составында

19. «2010 елга кадәр һәм перспективада 2030 елга кадәр Татарстан Республикасын демографик үстерүнең комплекслы программасы».

20. «2020 елга кадәр урман хуҗалыгын һәм урман сәнәгате комплексын үстерү» республика максатчан программасы концепциясе

21. «2010 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының урман-сәнәгать комплексын үстерү программасы»

22. «Татарстан Республикасының урман планы»

23. «Агачны тирәнтен эшкәртү куәтләрен үстерү һәм 2013 елга кадәр чорга яңа урман массивларын үзләштерү» максатчан программасы

24. 2010 елга кадәр чорга төче җир асты суларын торгызу һәм алардан файдалану программасы

25. Канализациянең чистарту корылмаларын реконструкцияләү һәм модернизацияләү максатчан программасы

26. Санитар-эпидемиологик иминлекне тәэмин итү буенча кичектергесез комплекслы программа

27. Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану программасы

28. 2015 елга кадәр Татарстан Республикасы коммуналь комплексында су үткәргеч-канализация хуҗалыгын һәм җылылык белән тәэмин итү системаларын үстерүнең озак сроклы максатчан программасы

29. 2006-2020 елларга Татарстан Республикасының ягулык-энергетика комплексын үстерү программасы.

30. 2002-2005 елларга Татарстан Республикасы телекабул итү челтәрләрен үстерү программасы.

31. «2006-2008 елларга Татарстан Республикасы төзелеш комплексын тотрыклы үстерү» ярдәмче программасы

32. «2006-2010 елларга Татарстан Республикасында энергия ресурсларының нәтиҗәлелеге» программасы

33. 2004-2010 елларга Татарстан Республикасында инновация эшчәнлеген үстерүнең республика программасы.

34. Татарстан икътисадына дөньякүләм финанс кризисының тискәре йогынтысын йомшарту буенча кризиска каршы чаралар планы.

35. Проект Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы.
36.Татарстан Республикасының территориаль икътисадый сәясәт концепциясе проекты.

37. Татарстан Республикасының төзелеш һәм объектлар исемлеге белән иҗтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе.

Азнакай муниципаль районы программалары.

1. 2007-2010 елларга Азнакай муниципаль районын социаль-икътисадый үстерү программасы.

Схеманы эшләгәндә 1:50 000 масштабындагы топографик нигезләр (кәгазь чыганакларда һәм растрлар рәвешендә цифрлы), шулай ук булган картографик материаллар һәм аэрофотофотога төшерү материаллары кулланылган.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы «Татинвестгражданпроект», «Предприятиеләрне реформалаштыру үзәге» мәгариф автоном коммерциягә карамаган оешмасы белгечләре коллективы тарафыннан түбәндәге составта башкарылды:

Бүлекләр:	
АПМ-5 башлыгы	Романова И.Ю.
Проектның баш архитекторы	Садертдинов Д.А.
АПМ-5 баш белгече	Җиһаншина Г.А.
Проектның баш инженеры вазыйфаларын башкаручы	Кандакова М.А.
1. ТЕРРИТОРИЯНЕҢ ПРОСТРАНСТВО ОЕШМАСЫ	
Предприятиеләрне реформалаштыру үзәге" АКО	
Проект җитәкчесе	д.э.н., профессор Сафиуллин М.Р.
Төркем җитәкчесе	Платонов И.Н.
Төркем җитәкчесе	Фазлыев А.А.
Төркем җитәкчесе	Миңнеханова А.Р.
Төркем җитәкчесе	Малязина Г.В.
Төркем җитәкчесе	Шәмсиев А.Д.
Төркем җитәкчесе	Ильина М.А.
Төркем җитәкчесе	Хәйруллин И.Р.
Төркем җитәкчесе	д.э.н., профессор Солтанова Д.Ш.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	Усманов А.Н.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	к.э.н., Здунов А.А.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	Булатова М.Г.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	Волкова Т.А.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	к.э.н., Ельшин Л.А.
«Татинвестгражданпроект»	
III категория архитекторы	Назарова А.И.
Әйдәп баручы инженер	Шакирова Л.Т.

I категорияле инженер-икътисадчы	Шәрипова Л.Ф.
II категорияле инженер-икътисадчы	Берваль А.В.
II категорияле инженер-икътисадчы	Хәмитова Г.Р.
III категорияле инженер-икътисадчы	Батыршина А.Р.
III категорияле инженер-икътисадчы	Мөхаммәтвалиева А.Р.
III категорияле инженер-икътисадчы	Абдусалямова М.И.
2. ТАРИХИ-МӘДӘНИ МИРАС	
Төркем җитәкчесе	Зәбирова Ф.М.
ТР Фәннәр академиясенең Ш.Мәрҗани исемендәге тарих институты, өлкән фәнни хезмәткәр	к.и.н., Нәбиуллин Н.Г.
3. ТУРИСТЛЫК-РЕКРЕАЦИОН СИСТЕМА	
Төркем җитәкчесе	Кандакова М.А.
4. ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ИНФРАСТРУКТУРАСЫ	
I категорияле инженер-транспортчы	Хаҗиева Л.М.
Техник	Шәйхетдинов И.М.
5. ӘЙЛӘНӘ-ТИРӘ МӨХИТНЕ САКЛАУ	
Проектның баш инженеры вазыйфаларын башкаручы	Рысаева Ю.С.
II категорияле инженер-эколог	Горшенина И.Р.
6. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕР ЯГЫННАН ӘЗЕРЛӘҮ	
Төркем җитәкчесе	Хәйруллина И.В.
Техник	Васильева Д.А.
7. ИНЖЕНЕРЛЫК-ТЕХНИК ИНФРАСТРУКТУРА	
"Татводпроект" институты" ААҖ, проектның баш инженеры	Долгова Ю.М.
"Татводпроект" институты" ААҖ, проектның баш инженеры	Абраменко Н.И.
8. .ГРАЖДАННАР ОБОРОНАСЫНЫҢ ИНЖЕНЕР-ТЕХНИК ЧАРАЛАРЫ.ГАДӘТТӘН ТЫШ ХӘЛЛӘРНЕ КИСӘҮ ЧАРАЛАРЫ	
Төркем җитәкчесе	Кузнецов В. Е.

<u>Проектның составы</u>

№ п/п	Документ исеме
	1 өлеш
1.	***Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы***
	1 Том
	Территориаль планлаштыру турындагы нигезләмәләр
	Территориаль планлаштыру схемалары
	2 нче өлеш. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы проектын нигезләү

№ п/п	Документның исеме
2.	**Азнакай муниципаль районының социаль-икътисадый һәм территориаль-пространство үсеше**
	2 Том
	Текст материаллары
	1 Китап
	2 Китап
	График материаллар
3.	***Әйләнә-тирә мөхитне саклау***
	3 Том
	Текст материаллары
	График материаллар
4.	***Инженерлык-техник инфраструктура***
	4 Том
	Текст материаллары
	График материаллары
5.	***ИТМ ГО һәм ЧС***
	5 Том
	Текст материаллары
	График материаллары
6.	***Альбом. Иллюстратив материал***
	6 Том
7.	***Кушымта***
	7 Том
	7.1 Китап
	7.2 Китап
8.	***Торак пунктлар чикләрен билгеләү***
	8 Том
	Текст материаллары
	График материалары

Территориаль планлаштыру турындагы Нигезләмә составында график материаллар исемлеге

	График материаллар	Масштаб
1	Азнакай муниципаль районының җирле әһәмияттәге чаралары (төп сызым)	М 1:50 000

Нигезләүче материаллар составында график материаллар исемлеге

	График материаллар	Масштаб
1	Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының урнашу вакытлыча урнашу системасында	М 1:400 000
	График материаллар	**Масштаб**
2	Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының перспективалы урнашу системасында урнашуы	М 1:400 000
3	Территорияне заманча файдалану	М 1:50 000
4	Территориаль-пространство оешмасы	М 1:50 000
5	Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның чикләре (гамәлдәге урыны)	М 1:50 000
6	Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар чикләре (проект тәкъдиме)	М 1:50 000
7	Экологик хәлне оптимальләштерү чаралары	М 1:50 000
8	Утыртуның перспектив схемасы	М 1:100 000
9	Агросәнәгать комплексын үстерү	М 1:100 000
10	Урманнарны төп яклау категорияләре буенча бүлү	М 1:100 000
11	Тарихи-мәдәни мирас объектларын урнаштыру схемасы	М 1:50 000
12	Туристлык-рекреация системасын үстерү	М 1:100 000
13	Социаль-мәдәни объектларны урнаштыру	М 1:100 000
14	Транспорт инфраструктурасы (булган хәл)	М 1:100 000
15	Транспорт инфраструктурасын үстерү	М 1:100 000
16	Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең чикләрен үзгәртү	М 1:100 000
17	Урман фонды җирләре чикләрен үзгәртү	М 1:100 000
18	Федераль һәм региональ әһәмияттәге объектлар зоналары чикләре	М 1:100 000
19	Территорияне инженерлык әзерләү	М 1:50 000
20	Азнакай муниципаль районы Татарстан Республикасының ягулык-энергетика комплексы системасында	М 1:400 000

1. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ СХЕМАСЫНЫҢ МАКСАТЛАРЫ ҺӘМ БУРЫЧЛАРЫ

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә: «Территориаль планлаштыру территорияләр билгеләнешен территориаль планлаштыру документларында территорияләрнең тотрыклы үсешен тәэмин итү, инженерлык, транспорт һәм социаль инфраструктураларны үстерү, гражданнарның һәм аларның берләшмәләренең, Россия Федерациясе субъектларының, Россия Федерациясе субъектларының, муниципаль берәмлекләрнең мәнфәгатьләрен исәпкә алуны тәэмин итү максатларында социаль, икътисадый, экологик һәм башка факторлар җыелмасыннан чыгып билгеләнүгә юнәлтелгән».

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасының гомуми, социаль-икътисадый һәм шәһәр төзелеше стратегик максаты булып муниципаль районның конкурентлыкка сәләтле һәм инвестицион җәлеп итүчән территориясен булдыру, аның социаль-икътисадый үсешенең югары дәрәҗәсенә ирешү, потенциалга туры килә торган социаль-икътисадый үсешкә ирешү, хуҗалыкның территориаль оешмасын һәм халыкны күчереп утырту системаларын, хезмәт базарын гармонизацияләү тора, тулаем алганда, ул 2035 елга кадәр район территориясен тотрыклы үстерүне тәэмин итә.

Россия Федерациясе Конституциясе, «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон (ФЗ-131) нигезендә җирле әһәмияттәге мәсьәләләр - халыкның тормыш эшчәнлеген турыдан-туры тәэмин итү мәсьәләләре, конкрет исемлек муниципаль район уставы белән билгеләнә. Урнаштыруы билгеләнә һәм раслана торган җирле (район) әһәмияттәге мәсьәләләргә түбәндәге чаралар керә:

- муниципаль район чикләрендә җирлекләрне электр белән тәэмин итү һәм газ белән тәэмин итү;
- муниципаль район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән читтә гомуми файдаланудагы җирле (район) әһәмиятле автомобиль юлларын үстерү, күперләрне һәм башка транспорт инженерлык корылмаларын төзү һәм капиталь ремонтлау (гомуми файдаланудагы автомобиль юлларыннан һәм федераль һәм региональ әһәмияттәге башка транспорт инженерлык корылмаларыннан тыш);
- муниципаль район территориясендә җәмәгать тәртибен саклау буенча муниципаль милиция тарафыннан;
- төп гомуми белем бирү программалары буенча башлангыч гомуми, төп гомуми, урта (тулы) гомуми белем бирүне, балаларга өстәмә белем бирү объектларын (региональ әһәмияттәге учреждениеләрдә балаларга өстәмә белем бирүдән тыш) һәм муниципаль район территориясендә һәркем өчен мөмкин булган түләүсез мәктәпкәчә белем бирүне тәэмин итү, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыру;
- муниципаль район территориясендә амбулатория-поликлиника, стационар-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә, ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү (санитар-авиация учреждениеләреннән тыш), йөклелек чорында һәм бала тапканнан соң хатын-кызларга медицина ярдәме күрсәтү;

– көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртү буенча;
– муниципаль район территориясендә җирлекара күмү урыннарын тоту, ритуаль хезмәтләр оештыру;
– Халыкка китапханә хезмәте күрсәтү буенча җирлекара китапханәләр.

Моннан тыш, муниципаль район составына керүче җирлекләрне үстерү һәм тәэмин итү өчен шартлар тудыру җирле әһәмияттәге мәсьәләләргә керә:
– элемтә, җәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре күрсәтү;
– ял вакытын оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре күрсәтү
– муниципаль район территориясендә җирле әһәмияттәге дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлар;
– физик культура һәм массакүләм спорт.

Хәзерге вакытта район территориясендә күрсәтелгән объектлар системасы гамәлдә булу сәбәпле, территориаль планлаштыру җирле (район) әһәмияттәге объектлар төзүне күздә тота.

Югарыда санап кителгән инфраструктур объектлар торак урыннарның һәм хезмәт кушымтасының аерымланган урыннарының эшләвен тәэмин итү өчен төзелә. Шуңа күрә район дәрәҗәсендә территориаль планлаштыру гамәлдәге торак пунктларның үсеш перспективаларын билгеләмичә һәм хезмәт кушымталарының яңа урыннарын урнаштырудан башка гамәлгә ашырыла алмый.

Югарыда күрсәтелгән таләпләр нигезендә муниципаль районны территориаль планлаштыруның максаты түбәндәгечә төзелә: «Муниципаль районны территориаль планлаштыруның максаты - аны тәшкил итә торган территорияләрнең конкурентлы үзүсеше өчен бертигез шартлар тәэмин итә торган инфраструктура булдыру, җирле (район) әһәмияттәге капиталь төзелеш объектларын урнаштыруны һәм аларның параметрларын билгеләү».

Территориаль планлаштыруның бурычлары.

▪ *Территориянең пространство үсешендә:*

1. Планировка структурасын һәм таралу системасын камилләштерү.
2. Муниципаль район территориясен нигезсез тыкшынудан һәм үзләштерүдән сакларга тиешле табигать-экология каркасын булдыру.
3. Мәдәни мирас объектларын саклау, матди булмаган мирасны саклау, махсус сакланылучы табигать территорияләре челтәрен үстерү.
4. Социаль-икътисадый үсешнең өстенлекле юнәлешләрен бүлеп бирү юлы белән муниципаль район территориясенең инвестицион җәлеп итүчәнлеген арттыру.

▪ *Социаль инфраструктурада:*

1. Төп гомуми белем бирү программалары, өстәмә белем бирү һәм халыкка һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез башлангыч гомуми, төп гомуми, урта (тулы) гомуми белем бирүне гамәлдәге мәгариф объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү хисабына һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә белем бирүне оештыру.
2. Муниципаль район территориясендә гамәлдәге сәламәтлек саклау объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү хисабына амбулатория-поликлиника, стационар-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә

ашыгыч медицина ярдәме күрсәтүне (санитар-авиация ярдәменнән тыш), беренчел медицина-санитария ярдәме күрсәтүне һәм кичектергесез медицина ярдәмен күрсәтүне оештыру.

3. Муниципаль район халкын мәдәни тәрбия һәм ял итүне оештыру хезмәтләре белән тәэмин итү, гамәлдәге мәдәни-ял итү объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү юлы белән җирле традицион халык иҗатын үстерү өчен шартлар тудыру.
4. Физик культура һәм спортның гамәлдәге һәм яңа объектларын саклап калу һәм төзү юлы белән муниципаль район территориясендә физик культураны һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итү.

- *Транспорт инфраструктурасында* - муниципаль район чикләрендәге торак пунктлар арасында транспорт инфраструктурасының гамәлдәге база объектларын саклап калу һәм модернизацияләү юлы белән бердәм икътисадый һәм транспорт пространствосын тәэмин итү, халыкның һәм товарларның район буенча хәрәкәт итү ирекен һәм аның чикләреннән читкә китүе өчен шартлар тудыру.

- *Инженерлык инфраструктурасында* - инженерлык системаларын үстерү исәбенә сыйфатлы коммуналь хезмәтләр күрсәтү, түбәндәге юнәлешләр буенча:

1. Җирлекләрне электр һәм газ белән тәэмин итүнең гамәлдәге база объектларын төзү, яңаларын саклап калу һәм яңарту.
2. Килеп туган төзелештә инженерлык коммуникацияләре системаларын үстерү, үсеш перспективаларын исәпкә алып.
3. Инженерлык инфраструктурасы объектларында һәм инженерлык коммуникацияләре системаларында энергияне сак тоту буенча максатчан сәясәт үткәрү.

- *Экологик хәлне яхшырту һәм әйләнә-тирә мохитне саклау бурычлары:*

1. Табигать мохитенең төп компонентларының: атмосфера һавасының, җир өсте һәм җир асты суларының, җир асты байлыкларының, туфракның пычрануыннан, ярлыланудан, деградацияләүдән һәм башка эшчәнлегенең тискәре йогынтысыннан саклау.
2. Биологик һәм ландшафт төрлелеген саклау һәм арттыру.
3. Көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыру.
4. Муниципаль район территориясендә әйләнә-тирә мохитне пычратуның системалы мониторингын оештыру.

- Территорияне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау буенча бурычлар - муниципаль район территориясендә табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр килеп чыгу куркынычын киметү һәм аның нәтиҗәләрен киметү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру.

Территориаль планлаштыру схемасы карарлары түбәндәге принципларга нигезләнә:

- мәнфәгатьләрне, үсеш программаларын, күрше муниципаль берәмлекләрнең һәм тулаем республиканың инвестиция проектларын исәпкә алып, рекреация һәм спорт-сәламәтләндерү комплексларын, җитештерү, социаль, транспорт-коммуникация, инженер-техник инфраструктураларны, рекреация һәм спорт-сәламәтләндерү комплексларын булдыру.
- районның авыл хуҗалыгында ресурс потенциалын үстерү, сәнәгатьнең эшкәртү продукциясен үстерү;
- табигатьтән нәтиҗәле файдалану һәм территориянең уникаль табигый комплексы сакланышын, аның табигый-географик үзенчәлекләрен, шулай ук хәзерге һәм киләчәк буыннар мәнфәгатьләрендә табигать ресурсларын саклау археологиясе һәм мәдәнияте ядкарьләрен тәэмин итү исәбенә территорияне тотрыклы үстерү;
- туристлык-рекреация тармагы эшчәнлегенең нәтиҗәлелеген күтәрү, балалар һәм гаилә сәламәтләндерү ялын оптималь яраштыру һәм үстерү, мәдәни-күңел ачу һәм туристлык-спорт юнәлешләре. Аучылык һәм балык тотуны оештыру өчен шартлар тудыру;
- территориаль планлаштыру буенча гамәлләрнең эзлеклелеген үтәү, рациональ планлаштыру структурасын оештыру, табигый мохиткә антропоген йөкләнешләр дәрәҗәсен киметү өчен коммуналь инфраструктура системаларын алдан үстерү исәбен алып, функциональ һәм аннан соңгы шәһәр төзелешен зоналаштыру;
- җирле әһәмияттәге капиталь төзелеш объектларын рациональ урнаштыру.

2. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ТУРЫНДА ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР

Азнакай районы Татарстан Республикасының көньяк-көнчыгышында, республиканың көнчыгышын һәм көнбатышын, төньякын һәм көньягын тоташтыручы мөһим магистральләр киселешендә уңайлы икътисадый-географик урын алып тора, ресурслар белән тәэмин ителеш (нефть, урман, җир ресурслары) җитәрлек.

Районның административ үзәге Казаннан көньяк-көнчыгышка таба 376 км ераклыкта урнашкан.

Азнакай районы Татарстан Республикасының 43 муниципаль районыннан берсе булып тора һәм 8 муниципаль районны үз эченә алган Көньяк-Көнчыгыш икътисадый зона составына керә: Әлмәт, Азнакай, Бөгелмә, Баулы, Лениногорск, Сарман, Чирмешән һәм Ютазы.

Бу зона икътисады ачык беленеп торган специальләшкән: нефть чыгару һәм нефть җиһазлары җитештерү. Аның чикләрендә уңдырышлы туфрак тәкъдим ителгән, аерым алганда, кара туфрак өлешенә авыл хуҗалыгы җирләренең 80%тан артыгы туры килә. Халыкның шактый тупланыуы, сәнәгать җитештерүенең югары күләме, базар һәм транспорт инфраструктурасының үсеше, Көньяк - Көнчыгыш икътисадый зона Татарстан Республикасында лидерлар өчлегенә керә.

Аның җир асты байлыкларында нефтьнең, иярчен газларның, табигый битумнарның, төзелеш материалларының, минераль суларның һәм дәвалау пычракларының зур запаслары бар. Аның чикләрендә уңдырышлы туфрак тәкъдим ителгән, аерым алганда, кара туфрак өлешенә авыл хуҗалыгы җирләренең 80%тан артыгы туры килә.

Көньяк - Көнчыгыш икътисадый зона махсуслашуның төп тармаклары нефть чыгару сәнәгате тармаклары, һәм беренче чиратта, нефть чыгаручы тармаклар, шуңа күрә бу территориядә нефть-газ ресурсларын чыгаруны үстерү һәм модернизацияләү өчен яңа технологияләр куллану, шул исәптән нефть һәм битумнарны тирәнтен эшкәртүгә күчү белән аерым әһәмияткә ия. Бу тиешле тармаклардагы предприятиеләрне модернизацияләү һәм техник ресурсны яңарту өчен шартлар булдыруны таләп итә - республикабызның көнчыгыш районнарын үстерүнең инновациялелеге нәкъ менә шунда.

Шулай ук әлеге икътисадый зонаны үстерүнең перспектив юнәлешләренә булган фәнни-җитештерү (геологоразведка, нефть эшкәртү һәм нефть химиясе өлкәсендәге технологияләр трансферты) һәм мәгариф потенциалыннан рациональ файдалануны кертергә кирәк, бу дөнья икътисадына тагын да тирәнрәк интеграцияләнергә ярдәм итәчәк.

Көньякны үстерүнең тагын бер стратегик приоритеты - Көнчыгыш икътисадый зонасы автомобиль юлларын төзү һәм ремонтлау, Әлмәт, Баулы, Бөгелмә һәм Лениногорск районнарында юл сервисы ("Производство букарак юл"), моңа "Көнбатыш Европа - Көнбатыш Кытай" халыкара транспорт коридорын төзү буенча инвестиция проектын тормышка ашыру хезмәт итәчәк.

Район территориясендә 214,6 мең га (Татарстан Республикасының 3,2%) мәйданда 64,4 мең кеше яши (Татарстан Республикасының 1.7%). Республика икътисадында эшләүчеләрнең уртача еллык санында районның чагыштырма авырлыгы - 1,7%.

Татарстан Республикасы составында Азнакай муниципаль районы Идел буе федераль округына, Европа макроикътисадый зонасына һәм Идел буе икътисадый районына керә.

Азнакай районы беренче, икенче тәртип күршеләре булу белән характерлана.

Беренчесе - Азнакай муниципаль районын турыдан-туры чикләүче территорияләр - Россия Федерациясе субъекты - Башкортостан Республикасы, Татарстан Республикасы муниципаль районнары - Мөслим, Сарман, Әлмәт, Бөгелмә, Ютазы муниципаль районнары.

Икенче тәртипнең күршеләре - район белән чиктәш булмаган, әмма район янәшәсендә урнашкан территорияләр - Актаныш, Минзәлә, Тукай, Зәй, Түбән Кама, Чирмешән, Лениногорск, Баулы муниципаль районнары.

Азнакай муниципаль районы территориясе буенча магистраль газүткәргечләр һәм нефть үткәргечләр системасы, региональ һәм муниципальара әһәмияттәге автомобиль юллары уза, алар йөк һәм пассажирлар агымын көнбатыштан көнчыгышка һәм төньяктан Россия Федерациясе регионнарына һәм Татарстан Республикасы эчендә күчеп йөрүне тәэмин итә. Әлеге магистраль транспорт коммуникацияләрен кисеп үтү үзәге - Азнакай шәһәре.

Азнакай муниципаль районының транспорт-географик әһәмияте якын киләчәктә республика һәм Россия Федерациясе эчендә транспорт

инфраструктурасын булдыру һәм алга таба үстерү исәбенә йөк ташу агымнары арту нәтиҗәсендә әкренләп арта барачак.

Азнакай районы Татарстан Республикасы районнарының икътисадый потенциалы буенча иң куәтлеләрдән санала, аның үсеше тотрыклы икътисад белән характерлана.

Тулаем территориаль продукт (ВТП) күрсәткечләре буенча Азнакай районы җан башына 2001 елның 1 нче гыйнварына Татарстан Республикасында 2 нче урынны алып тора, беренче урынны Әлмәт районына бирә. Шулай ук әлеге күрсәткечнең Азнакай муниципаль районы буенча уртача республика күрсәткече белән чагыштырганда 2 мәртәбә артып китүен дә билгеләп үтәргә кирәк.

Сәнәгать җитештерү үсешенең югары темпларын тәэмин итүче район икътисадының динамикалы секторы булып тора. Районның сәнәгать структурасында нефть чыгаруны тәкъдим иткән чимал секторы өстенлек итә. Азнакай муниципаль районы буенча сәнәгать җитештерүе индексы күрсәткече сәнәгать җитештерүенең республика индексы һәм уртача Көньяк-Көнчыгыш икътисадый зонасы буенча алынган күрсәткеч дәрәҗәсендә.

Азнакай муниципаль районы халкының җан башына төп капиталга инвестицияләр күрсәткече Әлмәт, Баулы һәм Сарман муниципаль районнары буенча әлеге күрсәткечтән түбәнрәк кала, ул, башка районнарны узып, Татарстан Республикасы буенча уртача алынган күрсәткечтән аз гына калыша. Сүз дә юк: бүгенге көндә инвесторлар өчен төп «магнит»тан гыйбарәт булган һәм районның, тулаем республиканың инвестицион потенциалын тәшкил итүче углеводородлар ресурсларының булуы Азнакай районының аеруча ачык инвестиция ягыннан әһәмиятле өстенлекләре исәбенә керә.

Азнакай муниципаль районы икътисадының инфраструктура секторы да шактый үсеш алган. Беренче чиратта, бу мәгариф, төзелеш, торак-коммуналь хуҗалык кебек эшчәнлек төрләренә кагыла. Әлеге сектор район икътисадының чимал һәм җитештерү секторлары эшчәнлеген тәэмин итә.

Азнакай районында авыл хуҗалыгы тармагы тарафыннан халык өчен куллану товарларының 70%ка якыны төзелә. Районда бодай, карабодай, көнбагыш, шикәр чөгендере, кукуруз һәм башкалар үстерәләр. Терлекчелекнең төп тармаклары - ит-сөт терлекчелеге, сарык һәм умартачылык.

Авыл хуҗалыгы җитештерүе күләме буенча Азнакай районы Татарстан Республикасында 16 урында һәм Көньяк-Көнчыгыш икътисадый зонада 2 урында, Әлмәт муниципаль районыннан калышып бара. Районда авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү динамикасы тотрыклы булды, авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү индексы 107.0 (1.01.2009 ел) тәшкил итте, уртача республика күрсәткеченнән 1.8%ка түбәнрәк.

Азнакай районының барлык авыл хуҗалыгы культуралары өчен чәчү мәйданнары өлеше Татарстан Республикасының 3,63 чәчү мәйданын тәшкил итә.

Климат һәм туфрак шартлары буенча Азнакай районы уртача салкын Көнчыгыш һәм Көньяк-Көнчыгыш агроклимат зонасына керә.

Иң яхшы туфрак - соры урман һәм ярык белән капланган кара туфраклар. Явым-төшемнең уртача еллык суммасы - 416 мм, температурасы 5 0С тан югары булган вегетация өчен 264 мм.

Халык потенциалы буенча республика муниципаль берәмлекләр арасында 10 урында тора - 2009 ел башына 64,4 мең кеше. 2000 - 2009 еллар чорында бу сан 3,9 мең кешегә (2000 елда халыкның гомуми санының 5,6 %ы) кимеде, ә Татарстан Республикасы халкы 2000 елда халыкның гомуми санының 0,3 %ына кимеде.

Статистик мәгълүматлар буенча табигый үсеш коэффициенты 1.01.2009 елда 1000 кешегә -0,5 кеше тәшкил иткән. Халыкның табигый артуы күрсәткеченең уртача республика күрсәткече фонында (1000 кешегә 1,2 кеше) Азнакай муниципаль районы чагыштырмача уңай хәлдә һәм Татарстан Республикасының башка муниципаль районнары арасында 7 урында.

2008 елда Азнакай муниципаль районында халыкның миграция үсеше уңай әһәмияткә ия булды һәм Татарстан Республикасы муниципаль районнары арасында 1000 кешегә 1,2 кеше тәшкил итте.

Республика муниципаль районнарының туристик-рекреацион потенциалын бәяләү нәтиҗәләре буенча Азнакай районы потенциалны уртачадан түбәнрәк бәяләү дәрәҗәсе белән характерлана.

Районның туристик-рекреацион потенциалын бәяләү төркемендә уртача күрсәткечтән түбәнрәк булуы, беренче чиратта, тарихи-мәдәни потенциалны бәяләүнең түбән дәрәҗәдә булуы, чагыштырмача киеренке экологик хәл белән бәйле. Әмма район территориясендә төрле планлы объектлар булу районда туризмның һәм рекреациянең төрле төрләрен, аерым алганда, дәвалау-савыктыру, экскурсия, этнографик, экология, балалар, спорт-сәламәтләндерү туризмын үстерүнең мөмкинлекләре турында сөйли.

Табигый һәм тарихи-мәдәни ресурсларны һәм объектларны район территориясе буенча тиешенчә бүлү, төрле функциональ файдалану һәм хуҗалык эшләрен үзләштерүнең төрле дәрәҗәсе (шул исәптән туристлык-рекреация) район территориясендә туристлык-рекреация эшчәнлеген алып баруның һәм үстерүнең төрле уңай зоналарын ачыкларга мөмкинлек бирә. Азнакай районы территориясен рекреация бәяләү нәтиҗәләре буенча районның төньягында һәм үзәк өлешендә урнашкан җирлекләр (Илбәк, Урсай, Өчиле авыл җирлекләре) туристлык-рекреация эшчәнлеген үстерү өчен аеруча уңайлы. Районның төньяк, көнбатыш, көнчыгыш һәм үзәк өлешләрендә урнашкан күпчелек авыл җирлекләре - шартлы уңай шартлар. Туристлык-рекреация эшчәнлеген алып бару өчен уңайлы шартларга һәм ресурсларга районның көньягында урнашкан авыл җирлекләре ия. Аеруча уңайлы һәм уңайлы территорияләрнең пространство конфигурациясе Азнакай шәһәреннән төп транспорт агымнары буйлап («Әлмәт-Азнакай», «Лениногорск-Азнакай», «Азнакай-Ютазы-М5», «Азнакай-Югары Стәрле-Кук Тяк» автомобиль юллары буйлап) туристлык-рекреация эшчәнлеген алып бару һәм үстерү күчәрен (юнәлешләрен) билгеләргә мөмкинлек бирә.

Соңгы елларда Азнакай районында әйләнә-тирә мохитнең таләп ителгән сыйфатына тулысынча ирешергә, табигать ресурсларын саклауны тәэмин итәргә, аларны рациональ файдалануга һәм яңадан торгызуга ирешергә мөмкинлек бирми торган шактый җитди проблемалар тупланды.

Азнакай районы экологик иминлеге проблемаларының алдан билгеләнгән исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- ягулык сәнәгате һәм автотранспорт предприятиеләре чыгарган атмосфера һавасының пычрануы югары дәрәҗәдә;

- үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү системасы буенча халыкка бирелә торган эчәргә яраклы суның химик пычрануы;
- җир өсте су объектларын сәнәгать предприятиеләрен, транспортны һәм коммуналь хуҗалык предприятиеләрен ташлау һәм чыгарып ташлау белән пычрату;
- автотранспорттан һәм сәнәгать предприятиеләреннән пычратучы матдәләрне озак вакыт чыгарып ташлау нәтиҗәсендә туфракның пычрануы;
- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын неорганик саклаудан әйләнә-тирә табигать мохитен пычратуның экологик куркынычы;
- сәнәгать предприятиеләрендә объектларның экологик куркынычы, экологик аварияләр һәм һәлакәтләр мөмкинлеге.

Районның күп кенә җирлекләрендә табигать мохитенең торышы имин түгел. Һаваның, су объектларының пычрану дәрәҗәсе билгеләнгән нормативлардан шактый артык, пычрану, туфракның ярлылануы һәм деградацияләнүе күзәтелә, җитештерү һәм куллану калдыклары күләме даими рәвештә арта, артык антропоген йөкләнеш аркасында табигый ландшафтлар үзгәрә, хайваннарның һәм үсемлек берләшмәләренең биологик төрлелеген саклау проблемасы кискенләшә.

Комплекслы бәяләү нәтиҗәләре буенча Азнакай районында уртача дәрәҗәдәге техноген йөкләнеш дәрәҗәсе. Техноген йөкләнешнең төп факторлары булып туфракның таркалуы һәм эродирлануы, терлекчелек калдыклары, минераль ашламалар куллану һәм җитештерү предприятиеләрендә пычраткыч матдәләр ташлау тора.

Азнакай районы Россия Федерациясенең бер субъекты һәм Татарстан Республикасының 5 муниципаль районы белән чиктәш. Өч күрше муниципаль районда - Әлмәт, Бөгелмә һәм Ютазы муниципаль районнарында экологик хәл иң яхшы параметрлар белән характерлана, Сарман районында - уртача, Мөслим районында - урта күрсәткечләрдән югарырак техноген йөкләнеш, Башкортстан Республикасы буенча мәгълүматлар юк.

3.АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ ЧАРАЛАРЫ ИСЕМЛЕГЕ

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында җирле әһәмияттәге чаралар каралган һәм федераль һәм региональ әһәмияттәге чаралар исәпкә алынган, алар федераль республика законнары, федераль һәм республика программалары белән билгеләнгән.

Җирле (район) әһәмияттәге территориаль планлаштыру чаралары Татарстан Республикасы һәм Башкортостан Республикасы муниципаль берәмлекләренең федераль һәм республика мәнфәгатьләрен һәм муниципаль берәмлекләрен исәпкә алып билгеләнде, алар белән Азнакай районы уртак чикләргә ия.

Территориянең пространство үсеше

Азнакай муниципаль районы территориясенең пространство үсеше халык санының фаразлана торган үзгәрешләрен, социаль-икътисадый өлкәдә үзгәрешләрне һәм транспорт-коммуникация белән тәэмин ителешне исәпкә алып, шулай ук Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында тәкъдим ителә торган схемага ярашлы рәвештә гамәлгә ашырылачак.

Проект тәкъдимнәре төп проблеманы хәл итүгә юнәлтелгән: балансслы пространство оешмасы исәбенә территориянең территориаль оешмасын камилләштерү.

Тәкъдим ителә торган проект пространствосы - планлаштыру чишелеше нигезендә район территориясен өстәмә үзәкләр һәм ярдәмче үзәкләр, транспорт-планлаштыру күчәрләре төзү исәбенә үстерү идеясе ята.

Районның көньяк өлешендә автомобиль һәм тимер юл магистральләре төп планировка күчәрләре булачак. Азнакай муниципаль районы территориясе буенча бердәм коридорда Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә яңа тимер юлы участогы узачак, ул республиканың муниципаль берәмлекләре һәм Россия төбәкләре белән Азнакай районында территориаль-хуҗалык элемтәләрен ныгыту өчен өстәмә шартлар тудырачак.

Районның төньяк өлешендә урнашкан муниципальара юлларны үстерү чаралары хисабына планировка күчәре ишәя.

Киләчәктә бу төп транспорт күчәре Азнакай муниципаль районының планлаштыру структурасында үзенең өстенлекле әһәмиятен саклап кала.

Моннан тыш, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын үстерү чаралары тәкъдим ителде, алар шулай ук район эчендә дә, республиканың башка муниципаль берәмлекләре белән дә торак пунктларның элемтәсен көчәйтүгә ярдәм итәчәк.

Азнакай районында халыкны күчереп утыртуның гомуми перспективалы принцибы җитештерү-икътисадый, мәдәни-көнкүреш һәм башка җирлекара бәйләнешләр нигезендә аларның үзара бәйләнештәге үсеше чикләрендә торак урыннарның бербөтен системасын булдыру кабул ителә.

Шул ук вакытта халыкны күчерү системасын үстерү комплекслы рәвештә гамәлгә ашырылырга һәм хезмәт, территориаль һәм башка ресурслардан нәтиҗәле файдалану, җитештерүне оештыру һәм урнаштыру, табигый мохитне булдыру һәм

яхшырту, социаль һәм шәһәр төзелеше мәсьәләләрен хәл итү буенча чаралар белән тәэмин ителергә тиеш.

Халыкны күчерү системасын үстерү фаразы район үсешенең гамәлдәге үзенчәлекләрен, табигый-ресурс, икътисадый, социаль-демографик, территориаль шартларын анализлауга нигезләнә.

Район халкының гомуми саны кимүне исәпкә алып, халык тыгызлыгы күрсәткеченең кимүе фаразлана. 2009-2020 елларда күрсәткеч 1 кв.км га 28,8 кешегә, ә 2035 елга 1 кв.км га 27,0 кешегә кадәр төшәчәк. Карала торган күрсәткечнең шактый кимүе Актүбә һәм Азнакайда, шулай ук 16 авыл җирлегендә күзәтеләчәк. Халыкның тыгызлыгы 8 авыл җирлегендә генә артачак: Вахит, Сарлы, Сукаеш, Татар-Шуган, Тымытык, Уразай, Урманай, Чалпы.

Азнакайда халыкның урнашу системасында район үзәк һәм көньяк-көнбатыш өлешләрендә урнашкан урбанизацияле зоналар формалаша. Алар Азнакай шәһәрендә һәм Актүбә шәһәр тибындагы поселогында урнашкан.

Урбанизацияләнгән зоналардан тыш, уңайлы социаль-икътисадый потенциал буенча Азнакай муниципаль районында алга киткән социаль инфраструктуралы ярдәмче үзәкләр: Чалпы авылы (Чалпы авыл җирлеге), Тымытык авылы (Тымытык авыл җирлеге), Җиңү п. (Вахит авыл җирлеге) аерылып тора. Үзәкләр халык санының чагыштырмача югары булуы белән аерылып тора, алар кергән авыл җирлекләре халыкның чагыштырмача югары тыгызлыгы белән характерлана. Әлеге торак пунктларның социаль объектлары янәшәсендәге авыл торак пунктларына хезмәт күрсәтә.

Проект булып халыкның урнашу буенча гамәлдәге иерархия системасы саклана, анда район системасының үзәге - Азнакай шәһәре.

Авыл җирлекләре системасында җирле функцияләрне башкаручы тиешле үзәкләр булган 16 авыл җирлеге саклана.

Халыкны таратуның район системасын камилләштерү һәм үстерү җирлекләрнең терәк челтәрен алга таба формалаштыру, урбанизация дәрәҗәсен күтәрү, яшәү тирәлеген яхшырту юлы белән каралган:

- халыкны күчереп утырту системасының - Әлмәт шәһәре һәм Әлмәт авыллар үрчетү системасының күпфункцияле региональ үзәген үстерүче шәһәр торак пунктларының төшен ныгыту һәм ныгыту, аңа Азнакай муниципаль районы керә, шулай ук районара функцияләр башкаручы;

- сәнәгать һәм социаль үзәк буларак Азнакай шәһәренең алга таба формалашуы;

- социаль һәм агросәнәгать функцияләрен үстерү нигезендә Актүбә штб-тын авылара үзәк буларак алга таба да формалаштыру, алга таба район үзәгенә үзәк тарту.

- үсеш алган социаль инфраструктуралы район урнашу системасы үзәкләрен формалаштыру: Чалпы авылы (Чалпы авыл җирлеге), Тымытык авылы (Тымытык авыл җирлеге), Җиңү бистәсе (Вахит авыл җирлеге).

Таблица 3.1.1.1

3.1.1.1 нче таблица

Халык санын һәм халыкны күчерү системасында ролен күрсәтеп, Азнакай муниципаль районының торак пунктларына характеристика перспективасы

Территориянең исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Азнакай шәһәре	**34407**	**33661**	**31733**	Административ, социаль, сәнәгать, туристлык-рекреация үзәге
Актүбә шәһәр тибындагы поселогы	**9524**	**9239**	**9195**	Административ, социаль, сәнәгать, агросәнәгать, туристлык-рекреация үзәге
Авыл җирлекләре				
Әгерҗе	**1010**	**534**	**485**	
Әгерҗе авылы	471	219	193	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Мәнәвез	539	315	292	Агросәнәгать үзәге
Әлкәй	**536**	**382**	**354**	
Әлкәй авылы	511	367	341	Административ үзәк, социаль үзәк
Кызыл Сукачы авылы	25	15	13	Рядовой торак пункт
Әсәй	**916**	**527**	**495**	
Әсәй авылы	571	311	295	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Митряй авылы	345	216	200	Рядовой торак пункт
Балтач	**481**	**443**	**395**	
Балтач авылы	481	443	395	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Бирючевка	**390**	**223**	**201**	
Бирючевка авылы	378	218	196	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Баланлы п.	5	2	2	Рядовой торак пункт
Түбән Соколка	7	3	3	Рядовой торак пункт
Вахит	**1375**	**1541**	**1375**	
Җиңү б.	865	920	821	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Загорье б.	79	101	90	Агросәнәгать үзәге
Заречье б	63	91	81	Агросәнәгать үзәге
Константиновка авылы	12	9	8	Туристслык-рекреацион үзәге
Чәкән авылы	356	420	375	Агросәнәгать үзәге
Югары Стәрле	**654**	**725**	**650**	
Югары Стәрле авылы	553	676	603	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк

Түбән Стәрле авылы	101	49	47	Агросәнәгать үзәге

Территориянең исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Ильбәк	**309**	**240**	**233**	
Илбәк авылы	264	197	193	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Ирекле авылы	19	24	22	Агросәнәгать үзәге
Тархан авылы	10	7	6	Рядовой торак пункт
Тырыш б.	16	12	12	Рядовой торак пункт
Кәкре-Елга	**883**	**620**	**574**	
Кәкре-Елга авылы	686	438	398	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
д. Катимово	161	161	156	Агросәнәгать үзәге
п. Якты-Юл	36	21	20	Рядовой торак пункт
Карамалы	**784**	**647**	**565**	
Карамалы авылы	502	533	475	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Октябрь-Буләк авылы	109	22	5	Агросәнәгать үзәге
Таллы-Буләк авылы	173	92	85	Агросәнәгать үзәге
Мәлбагыш	**839**	**475**	**427**	
Мәлбагыш	534	302	269	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Елга Баш авылы	1	2	1	Рядовой торак пункт
Каменка авылы	8	6	6	Рядовой торак пункт
Түбән Якый авылы	296	165	151	Агросәнәгать үзәге
Танаевка б.	0	0	0	Рядовой торак пункт
Мәсәгүт	**449**	**333**	**287**	
Мәсәгүт авылы	400	245	208	Административ, социаль үзәк
Якшы-Бай	49	88	79	Рядовой торак пункт
Микулин	**794**	**611**	**558**	
Микулин авылы	462	330	292	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Александровка	19	9	7	Рядовой торак пункт
Благодатный б.	236	236	225	Рядовой торак пункт
Владимировка авылы	18	9	7	Рядовой торак пункт
Дмитриевка авылы	30	12	12	Рядовой торак пункт
Йолдыз авылы	29	15	15	Рядовой торак пункт
Сәпәй	**683**	**701**	**625**	
Сәпәй авылы	659	655	584	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Мачаклыбаш авылы	24	46	41	Рядовой торак пункт
Сарлы	**889**	**1024**	**913**	
Сарлы авылы	451	547	488	Административ, агросәнәгать үзәге,
Буләк авылы	245	233	208	Агросәнәгать үзәге
Сөендек авылы	193	244	217	Агросәнәгать үзәге

Сукаеш	**708**	**895**	**803**	
Зур Сукаеш авылы	457	536	469	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Банки-Сукаеш авылы	143	259	240	Агросәнәгать үзәге
Курай-Елга авылы	24	19	18	Рядовой торак пункт

Территориянең исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Түбән Сукаеш авылы	84	81	76	Рядовой торак пункт
Татар-Шуганы	**489**	**617**	**550**	
Татар-Шуганы авылы	489	617	550	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Туйкә	**549**	**352**	**307**	
Туйкә авылы	466	290	253	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Камышлы Күл	46	31	27	Рядовой торак пункт
Карамалы-Елга авылы	37	31	27	Рядовой торак пункт
Тмытык	**1866**	**2570**	**2292**	
Тымытык авылы	1423	2162	1928	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Әгер авылы	106	111	99	Рядовой торак пункт
Күк-Тәкә авылы	337	297	265	Агросәнәгать үзәге
Уразай	**714**	**820**	**731**	
Уразай авылы	714	820	731	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Урманай	**842**	**1038**	**925**	
Урманай авылы	576	771	687	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Беренче Май б.	266	267	238	Агросәнәгать үзәге
Урсай	**940**	**1009**	**900**	
Урсай авылы	724	780	696	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Мөслим	216	229	204	Агросәнәгать үзәге
Үчәлле	**472**	**398**	**366**	
Үчәлле авылы	334	231	217	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Кызыл-Йолдыз авылы	3	3	3	Рядовой торак пункт
Текмәле авылы	36	44	39	Рядовой торак пункт
Якты-Күл авылы	99	120	107	Агросәнәгать үзәге
Чалпы	**1349**	**1600**	**1421**	
Чалпы авылы	931	1228	1095	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Баланлы-Буләк авылы	128	94	57	Агросәнәгать үзәге
Ирекле авылы	199	199	199	Агросәнәгать үзәге
Камышлы авылы	91	79	70	Агросәнәгать үзәге
Чемодур	**616**	**432**	**397**	
Чемодур авылы	514	362	334	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Альферовка авылы	59	27	25	Агросәнәгать үзәге
Тетвель авылы	43	43	38	Агросәнәгать үзәге

Чубар-Абдул	**937**	**797**	**709**	
Чубар-Абдул авылы	413	425	379	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Буралы авылы	332	203	189	Агросәнәгать үзәге
Митрофановка	8	32	14	Рядовой торак пункт

Территориянең исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	**2020**	**2035**	
Миндәй авылы	184	137	127	Агросәнәгать үзәге

Азнакай муниципаль районының табигый-экологик каркасын алга таба үстерү каркасның гамәлдәге элементларын саклап калу һәм үстерү, экологик коридорлар һәм буфер территорияләр кебек каркас элементларының мәйданын арттыру исәбенә планлаштырыла.

Район территориясенең күп өлешендә коридорлар фрагментар гына бар, шуңа күрә аларны табигатьне саклау функцияләрен киңәйтүгә һәм реконструкцияләүгә мохтаҗ. Эрозиягә каршы, кар-, тавыш-, газ-, газ һәм декоратив функцияләр башкаручы автомобиль юлларын тиешенчә яшелләндерү проблемасы аеруча кискен тора.

Саклау функцияләрен үтәү өчен куе ботаклы һәм ябалаклы, карга туры килмәгән, яхшы порослек яңарыш, тиз үсеш, газга чыдам яшел утыртмалар полосасын утыртырга кирәк.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтиҗәсендә яшел элемтәләр челтәрен төзү буенча территориаль планлаштыру схемасы 9600,7 гектар экологик коридорларның гомуми мәйданы булачак.

Халыкны рекреацияләүне оештыру, урманның сәламәтләндерү һәм табигатьне саклау функцияләрен башкаруны тәэмин итү, терлекләр көтү урыннары булдыру, авыл хуҗалыгы һәм җитештерү мәйданчыкларының санитар-яклау зоналарын яшелләндерү максатларында Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы кысаларында торак пунктлар тирәсендә табигый-экологик каркасның буфер территорияләренә керәчәк урман-болын пояслары төзү тәкъдим ителә. Урман-болын пояслары барлыкка килү нәтиҗәсендә буфер зоналарының мәйданы 40228,9 гектарга җитәчәк.

Тулаем алганда, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы нигезләмәләрен гамәлгә ашыру нәтиҗәсендә яшелләндерелгән территорияләр мәйданы 99239,2 гектарга, ягъни район мәйданыннан 46,2 %ка җитәчәк, дип көтелә.

Шулай итеп, территорияләрнең табигый-экологик каркасын формалаштыру буенча чаралар халыкның уңайлы яшәү һәм ял шартларын формалаштыруда, табигать ресурсларын пычранудан һәм ярлыландырудан саклауда актив роль уйнаячак, шулай ук махсус саклана торган табигать территорияләренә рекреацион йөкләнешне шактый киметергә мөмкинлек бирәчәк.

ХАЛЫК САНЫН ФАРАЗЛАУ

Азнакай муниципаль районы халкының тулаем район һәм Азнакай шәһәре буенча перспективалы саны Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы тарафыннан исәпләнгән. Халык саны Актүбә районы шәһәр җирлегенең генераль планы кысаларында төзелде. Районның авыл җирлекләрендә яшәүчеләрнең перспектив саны, экологик чикләүләрне, социаль һәм транспорт факторларын исәпкә алып, демографик процессларның барлыкка килгән тенденцияләре нигезендә төзелде.

2009 елдан алып 2035 елга кадәрге чорга халык санын фаразлау халык санын киметүне күздә тота. Иң беренче чиратта район халкының перспективалы саны 62,4 мең кеше тәшкил итәчәк, исәп-хисап срогына - 58,5 мең кеше.

Азнакайда фаразланган халык саны беренче чиратта 33,7 мең кеше (2020 ел) һәм 31,7 мең кеше тәшкил итәчәк - исәп-хисап срогына (2035 ел). Актүбә шәһәр тибындагы поселогында халык саны кимү күздә тотыла: 2020 ел башына - 9,24 мең кеше, 2035 ел башына - 9,19 мең кеше.

Авыл халкы 0,8 тапкыр кыскартылачак, ә аерым авыл җирлекләрендә халык саны берничә тапкыр кимиячәк.

Таблица 3.2.1.1

<u>Азнакай муниципаль районы халыкның перспектив (кеше) саны</u>

Территориянең исеме	**200**		**202**		**203**	
	Даими эшләүче халык	**Бакчачылар саны**	**Даими яшәүче халык**	**Бакчачылар саны**	**Даими яшәүче халык**	**Бакчачылар саны**
Азнакай шәһәре	**34407**		**33661**		**31733**	
Актүбә шәһәр	**9524**		**9239**		**9195**	
Авыл җирлекләре						
Әгерҗе	**1010**	**6**	**53**	**6**	**48**	**6**
Әгерҗе авылы	47		21		19	
Мәнәвез авылы	53	6	31	6	29	6
Торак пунктлардан тыш		144		144		144
Әлкәй	**53**	**28**	**38**	**28**	**35**	**287**
Әлкәй авылы	51	26	36	26	34	265
Кызыл Сукачы	25	22	15	22	13	22
Әсәй	**91**	**14**	**52**	**14**	**49**	**145**
Әсәй авылы	57	44	31	44	29	44
Метрәй авылы	34	10	21	10	20	101
Балтач	**48**	**4**	**44**	**4**	**39**	**4**
Балтач авылы	48	4	44	4	39	4
Бирючевка	**39**	**63**	**22**	**63**	**20**	**63**
Бирючевка авылы	37	27	21	27	19	27
Баланлы п.	5		2		2	
Түбән Соколка	7	36	3	36	3	36
Вахитов	**1375**	**16**	**1541**	**16**	**1375**	**162**
Җиңү п.	86	82	92	82	82	82
Загорье п.	79		10		90	
Заречье п.	63	46	91	46	81	46
Константиновка	12		9		8	
Чекан ав.	35	34	42	34	37	34
Югары Стәрле	**65**	**72**	**72**	**72**	**65**	**72**
Югары Стәрле	55[illegible]	37	67[illegible]	37	60[illegible]	37
Түбән Стәрле	10	35	49	35	47	35

Территориянең исеме	200		202		203	
		Числен- ность дачнико	Постоя н- ное насе-	Числен- ность дачнико	Постоя н- ное насе-	Числен- ность дачнико
Илбәк	**30**	**22**	**24**	**22**	**23**	**223**
Илбәк авылы	26	15	19	15	19	15
Ирекле авылы	19	15	24	15	22	15
Тархан авылы	10	34	7	34	6	34
Тырыш	16	15	12	15	12	159
Кәкре Елга	**88**	**11**	**62**	**11**	**57**	**111**
Кәкре Елга авылы	68	41	43	41	39	41
Катимово	16	9	16	9	15	9
Якты Юл	36		21		20	
Торак пунктлардан тыш		61		61		61
Карамалы	**78**	**57**	**64**	**57**	**56**	**57**
Карамалы авылы	50	20	53	20	47	20
Октябрь-Бүләк	10	26	22	26	5	26
Таллы-Бүләк авылы	17	11	92	11	85	11
Мәлбагыш	**83**	**80**	**47**	**80**	**42**	**80**
Мәлбагыш авылы	53	34	30	34	26	34
Елга-Баш	1		2		1	
Каменка авылы	8		6		6	
Түбән Якый авылы	29	46	16	46	15	46
Танаевка б.	0		0		0	
Мәсәгүт	**44**	**9**	**33**	**9**	**28**	**9**
Мәсәгүт авылы	40	9	24	9	20	9
Якшы-Бай	49		88		79	
Микулин	**79**	**62**	**61**	**62**	**55**	**62**
Микулин авылы	46	62	33	62	29	62
Александровка	19		9		7	
Благодатный б.	23		23		22	
Владимировка	18		9		7	
Дмитриевка авылы	30		12		12	
Йолдыз авылы	29		15		15	
Сәпәй	**68**	**81**	**70**	**81**	**62**	**819**
Сапәй авылы	65	48	65	48	58	48
Мачаклыбаш авылы	24	31	46	31	41	313
Торак пунктлардан тыш		458		458		458
Сарлы	**88**	**87**	**1024**	**87**	**91**	**87**
Сарлы авылы	45	54	54	54	48	54
Бүләк авылы	24	33	23	33	20	33
Сөендек	19		24		21	
Сукаеш	**70**	**13**	**89**	**13**	**80**	**133**
Зур Сукаеш авылы	45	12	53	12	46	123
Банки-Сукаеш	14	10	25	10	24	10
Курай-Елга авылы	24		19		18	
Түбән Сукаеш	84		81		76	
Татар - Шуганы	**48**	**18**	**61**	**18**	**55**	**18**
Татар Шуганы	48	18	61	18	55	18

Наименование территории	200		202		203	
	Постоян- ное насе-	Числен- ность дачнико	Постоян- ное насе-	Числен- ность дачнико	Постоян- ное насе-	Числен- ность дачнико
Туйкә	**54**	**23**	**35**	**23**	**30**	**23**
Туйкә авылы	46	23	29	23	25	23
Камышлы Күл	46		31		27	
Карамалы-Елга	37		31		27	
Тымытык	**1866**	**77**	**2570**	**77**	**2292**	**77**
Тымытык авылы	1423	77	2162	77	1928	77
Әгер авылы	10		11		99	
Кук-Тәкә авылы	33		29		26	
Уразай	**71**		**82**		**73**	
Уразай авылы	71		82		73	
Урманай	**84**		**1038**		**92**	
Урманай авылы	57		77		68	
Беренче Май	26		26		23	
Урсай	**94**	**12**	**1009**	**12**	**90**	**124**
Урсай авылы	72	25	78	25	69	25
Мөслим	21	99	22	99	20	99
Үчәлле	**47**		**39**		**36**	
Үчәлле авылы	33		23		21	
Кызыл Йолдыз	3		3		3	
Текмәле авылы	36		44		39	
Якты Күл	99		12		10	
Чалпы	**1349**	**1825**	**1600**	**1825**	**1421**	**1825**
Чалпы авылы	93	1618	1228	1618	1095	1618
Баланлы-Бүләк	12	27	94	27	57	27
Ирекле авылы	19	51	19	51	19	51
Камышлы авылы	91	12	79	12	70	129
Чемодур	**61**	**36**	**43**	**36**	**39**	**361**
Чемодур авылы	51	34	36	34	33	340
Алферовка авылы	59	19	27	19	25	19
Тетвель авылы	43	2	43	2	38	2
Чубар-Абдулл	**93**	**39**	**79**	**39**	**70**	**394**
Чубар Абдулл	41	22	42	22	37	225
Буралы авылы	33	42	20	42	18	42
Митрофановка	8	31	32	31	14	31
Мәндәй	18	96	13	96	12	96
Барлыгы	**64405**	**5142**	**62454**	**5142**	**58466**	**5142**
Шул исәптән авыл халкы	**20474**		**19554**		**17538**	

СӘНӘГАТЬ ҖИТЕШТЕРҮЕН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

Региональ әһәмияттәге чаралар.

Азнакай муниципаль районында «Татнефть» ААҖ һәм башка нефть чыгару оешмалары үсешен, нефть запаслары бетүне исәпкә алып, төп чара дип санарга мөмкин. «Татнефть» ААҖ проектын гамәлгә ашыруның якынча бәясе 1232,9 млн. сум тәшкил итә.

(ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә) «Татнефть» ААҖ һәм башка нефть чыгару оешмалары - лицензияләр нигезендә җир асты байлыкларыннан файдалану өчен кирәкле скважиналар һәм башка объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, шулай ук лицензияле территорияләр чикләрендә Азнакай муниципаль районының бөтен территориясендә табигый битумнар ятмалары, мондый эшчәнлек федераль кануннар белән тыелган территорияләрдән тыш; сату срогы - хисап срогы.

(ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә)

Картография материалында объектларның урнашуы 18 пункт нигезендә күрсәтелми. СССР Министрлар Советы каршындагы Геодезия һәм картография баш идарәсе тарафыннан расланган ГКИНП-14-221-88 грифы белән һәм ачык бастырып чыгару өчен билгеләнгән шәһәр һәм башка торак пунктларның планнарын төзү һәм бастыру тәртибе турында инструкция (СПГ-88) чыгарылмый.

(Әлеге абзац ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары белән кертелде)

Азнакай муниципаль районын үстерү кысаларында җитештерү, торак төзелеше, социаль инфраструктура объектлары төзү күздә тотыла. Төзелеш материалларына ихтыяҗны бәяләүне исәпкә алып, гамәлдәге предприятиеләр куәтләрен файдалануны исәпкә алып, керамик кирпеч чыгаруны 30 мең куб. м егәрлектә җитештерүне оештыру таләп ителә.

3.3.2.1 нче таблица

2010-2035 еллар чорына региональ әһәмияттәге җитештерү объектлары гамәлгә ашыру исемлеге

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектның бәясе, млн. сум	Гамәлгә ашыру вакыты	
			2010 - 2020 еллар	2021 - 2035 еллар

«Татнефть» ААҖ һәм башка нефть чыгару оешмалары (Азнакай районы) Лицензияләр нигезендә җир асты байлыкларыннан файдалану өчен кирәкле скважиналар һәм башка объектлар, шулай ук лицензияле территорияләр чикләрендә Азнакай муниципаль районының бөтен территориясендә табигый битумнар чыганакларын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, мондый эшчәнлек федераль законнар белән тыелган территориялардән тыш	ятмаларны эшкәртүнең расланган технологик схемалары һәм лицензия шартлары нигезендә яңа төзелеш, реконструкция һәм киңәйтү, техник яктан яңадан коралландыру, модернизация	расланган проектлар нигезендә	+	+

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектның бәясе, млн. сум	Гамәлгә ашыру вакыты	
			2010 - 2020 еллар.	2021 - 2035 еллар
«Төзелеш иҗаты командасы - 2000» ҖЧҖ Азнакай Азнакай шәһәре) - керамик кирпеч җитештерү заводы төзү	Яңа төзелеш	-	+	

(Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә)

Җирле әһәмияттәге чаралар

Җитештерүне модернизацияләү максатларында «Азнакай кием-салым» ААҖ предприятиесендә яңа җитештерү комплексын монтажлау планлаштырыла. Әлеге чара нигезендә «RURIS WASTEMA Pioner Shuttle ne mosch.nr/6880-W034» түшәү комплексын сатып алу каралган.

Моннан тыш, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында «Татнефтедор» ҖЧҖнең Азнакай УАД асфальт-бетон заводын шәһәр читендәге яңа мәйданчыкта төзү, шулай ук район территориясендә җитештерү объектларын урнаштыру өчен сәнәгать мәйданчыгы оештыру да тәкъдим ителә.

3.3.2.2 нче таблица

Срок белән җирле әһәмияттәге җитештерү объектлары исемлеге 2010-2035 еллар чорына гамәлгә ашыру.

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектның бәясе, млн. сум.	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
			2010 - 2020 еллар	2021 - 2035 еллар
ААҖ "Азнакай кием" Азнакай Азнакай шәһәре) - яңа автомобиль комплексын монтажлау	реконструкцияләү	0,7	+	
«Татнефтедор» ҖЧҖ Азнакай УАД АБЗ (Азнакай шәһәре) - шәһәр чигеннән читтә мәйданчыкта АБЗ төзү	яңа төзелеш	-	+	

район территориясендә җитештерү объектларын урнаштыруның сәнәгать мәйданчыгын оештыру	яңа төзелеш	-		+

АГРОСӘНӘГАТЬ КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

Районның авыл хуҗалыгын алга таба үстерү һәм продукция җитештерүнең проект күрсәткечләренә ирешү өчен объектларны капиталь төзү, реконструкцияләү һәм модернизацияләү буенча үз вакытында чаралар күрү зарур.

Киләчәктә «Әсәй» ҖЧҖендә эре мөгезле терлекләр (симертү) үстерү өчен терлекчелек фермасын реконструкцияләү буенча чаралар үткәрү планлаштырыла. Объект Әсәй авылы янында урнашкан. Объектның проект куәте - 400 баш. Хәзерге вакытта 914 баш терлек асрала торган фермада, югарыда билгеләнгән объектны төзекләндергәннән соң, 500 баш терлек булачак.

“Агрохимик” ҖЧҖ (Мәнәвез авылы) эре мөгезле терлекләр санын кайтару планлаштырыла, реконструкция үткәргәннән соң - 100 баш.

Чалпы авыл җирлеге территориясендә (Баланлы Бүләк авылы) эре мөгезле терлекләр фермасына (Габдрахманов КФХ) реконструкция ясалачак. Объектның проект куәте 700 баш, беренче чиратта 315 эре мөгезле терлек бугазын эшләтеп җибәрү планлаштырыла.

“Союз-Агро” ҖЧҖ инвесторлары тарафыннан 5000 баш эре мөгезле терлеккә исәпләнгән эре терлекчелек комплексы төзү каралган. Әлеге этапта комплексны район территориясендә урнаштыру вариантлары карала. Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасында объектны Вахит авыл җирлеге территориясендә урнаштыру варианты тәкъдим ителә.

3.4.1.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районы территориясендә терлекчелек объектларын капиталь төзү чаралары

Объектның исеме һәм урыны	Чаралар төре	Көче (куәте) (гамәлдәге/ проект)	Гамәлгә ашыру вакыты	
			I чират, (2010-2015 еллар)	расчетный срок (2016-
Региональ әһәмияттәге капиталь төзелеш объектлары				
"Әсәй" ҖЧҖ, Әсәй авылы	реконструкция	0/400 голов КРС	+	
“Агрохимик” ҖЧҖ, Мәнәвез авылы	реконструкция	320/100 голов	+	+
Габдрахманов КФХ, Баланлы Бүләк авылы	реконструкция	0/315 голов	+	
“Союз - Агро” ҖЧҖ (урын аныклана)	төзелеш	0/5000 голов КРС	+	

УРМАН КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

Урман хуҗалыгы өлкәсендәге чаралар урманнарны яңадан торгызу, янгыннардан, пычранудан (шул исәптән радиоактив матдәләр) һәм башка тискәре йогынтыдан яклау, шулай ук зарарлы организмнардан яклау, шәһәрләрнең һәм торак пунктларның яшел зоналары мәйданнарын саклау һәм үстерү чараларын үз эченә ала, шулай ук урман фонды һәм урман хуҗалыгы мәнфәгатьләренә кагыла торган башка өлкәләр эшчәнлеге чараларын үз эченә ала. Татарстан Республикасының барлык урманнары Россия Федерациясе милке булып торганга күрә, барлык чаралар да федераль әһәмияткә ия һәм федераль дәрәҗәдә контрольдә тотылырга тиеш.

Районда урманнарны яңадан торгызу гамәлгә ашырыла, аның төп юнәлешләрен урман торгызу һәм урман үрчетү тәшкил итә. Урман торгызу фонды башлыча кисентеләр һәм прогалиннар белән тәкъдим ителә.

Узган елларда урман торгызу эшләре урманчылыклар тарафыннан ике ысул: ясалма (урман утыртмалары булдыру) һәм урманны табигый яңартуга ярдәм итү (киселгән мәйданнарны, беренче чиратта, чыршы һәм нарат токымнары белән тиз үстерүне тәэмин итә торган шартлар тудыру) башкарылды.

Киләчәктә культуралар утыртуның төп ысулы агач утырту булырга тиеш, ул яхшы тернәкләнүне һәм үсешнең зур энергиясен тәэмин итә, бу, үз чиратында, культураларның тагын да тизрәк йомылуына һәм культураларның иң яхшы биологик тотрыклылыгына китерә.

Урман хуҗалыкларында ылыслы үсентеләрне саклауга аерым игътибар бирергә кирәк, чөнки әлеге урман хуҗалыгы чарасы агачларның кирәкмәгән алмашынуын кисәтергә, урманнарны торгызу һәм яшь үсентене киләчәк урманнарның ышанычлы нигезе итеп кулланырга мөмкинлек бирә. Әлеге чара агачның техник өлгергән үзагачын 20-30 елга үстерүнең срокларын кыскартуга ярдәм итә һәм урманнарның продуктивлыгын күтәрүдә реаль резерв булып тора. Чиста ылыслы культураларның янгын тотрыклылыгын арттыру өчен утыртмалар составына каен һәм башка яфраклы токымнарны аерым рәтләр яки полосалар белән кертергә кирәк.

Урманнарны торгызу эшләре күләме һәр урманчылыкта, урманнар белән капланмаган җирләрне, тоташ кисүләрнең көтелә торган мәйданын һәм урманнарны табигый яңарту агышын исәпкә алып, билгеләнгән. Шул ук вакытта урманнарны яңадан торгызу, элек урман үстерелмәгән җирләрдә урманнарны яңадан торгызу планлаштырыла.

Россия Федерациясе Урман кодексы нигезендә урман торгызу түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

а) агач әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә арендаторлар;

б) барлык участокларда, агач әзерләү өчен арендага бирелгән кишәрлекләрдән тыш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә урманнарны яңадан торгызу буенча планлаштырылган чаралар анкета мәгълүматлары буенча Азнакай урманчылыгы территориясендә бирелгән күрсәткечләр буенча тәкъдим ителә, ә Бөгелмә урманчылыгы буенча, мәгълүмат булмау сәбәпле, Татарстан Республикасының урман планы мәгълүматлары буенча, түбәнге таблицада тулысынча урманчылык тарафыннан тәкъдим ителә. Яңадан торгызуга чыгымнарны минимальләштерү максатларында урманнарны табигый торгызу потенциалын максималь файдалану принцибына таянып эш итәргә кирәк, бу максатлар өчен иң кулай булган кисүләр һәм урман торгызу ысулларын сайлау шарты белән.

3.5.1.1нче таблица

<u>Урманнар киселешендә урманнар үрчетү динамикасы*</u>

Чаралар исемлеге	**Берәм лек**	**Еллар буенча күләмнәр**	
		2010-	**2021-**
«Азнакай урманчылыгы»			
Урман утырту	га.	63	1845
Катнаш урман торгызу	га	-	-
Урман культураларын тулыландыру	га.	1430	3900
Урман культураларын карау	га.	5930	15930
Яшь терлекләрне карау рубкалары (яктырту,	га.	1650	2250
Туфракны урман культуралары өчен әзерләү	га	63	1845
Табигыйга ярдәм урманны торгызу	га	11 0	15 0
Стандарт үсеш утырту материалы (чәчкеннәр)	Мең бер	17512	23880
Стандарт үсеш утырту материалы (үсентеләр)	Мең .	1100	1500
Урман плантацияләрен карау	га	-	-
Даими урман-орлык участокларын карау	га	-	-
Урман орлыкларын әзерләү	кг	1430	1950
Яхшыртылган орлыклар җыю (ПЛСУ, ЛСП)	кг	-	-
Урман орлыклары плантацияләрен төзү	га	-	-
клоннар архивларын көйләү	га	-	-
клоннар архивларын тоту	га	-	-
Сынау культуралары	га	-	-
«Бөгелмә урманчылыгы»			
Урман утырту	га.	62	1555
Катнаш урман торгызу	га	-	-
Урман культураларын тулыландыру	га.	1830	5246
Урман культураларын карау	га.	5558	17465
Яшь терлекләрне карау рубкалары (яктырту,	га.	71	97
Туфракны урман культуралары өчен әзерләү	га	61	1423
Табигый рәвештә урманны торгызу	га	22 0	30 0
Стандарт үсеш утырту материалы (чәчкеннәр)	Мең бер	32934	44910
Стандарт үсеш утырту материалы (үсентеләр)	Мең бер	11055	15075
Урман плантацияләрен карау	га	-	-
Даими урман-орлык участокларын карау			

Урман орлыкларын әзерләү Яхшыртылган орлыклар җыю (ПЛСУ, ЛСП)	Ед. изм.	Объемы по годам	
		2010-	2021-
Урман орлыклары плантацияләрен төзү	га	-	-
клоннар архивларын көйләү	кг	1947	2655
клоннар архивларын тоту	кг	-	-
Сынау культуралары	га	-	-

***2010-2018 еллар чорына уртача темплар буенча усешенә фараз.**

СОЦИАЛЬ ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

Торак инфраструктурасын үстерү

Торак проблемасын хәл итү өчен түбәндәге төп чараларны үтәү тәкъдим ителә:

- гражданнарның һәркем өчен мөмкин булган торак базарын һәм уңайлы яшәү шартларын тәэмин итүне булдыру;
- төрле типтагы аз катлы төзелешләрне киң куллану (утар, коттедж, аз катлы блоклы төзелеш);
- составында еш кына халык тарафыннан киткән, әмма баланстан күчерелмәгән йортлар мәйданы калган гамәлдәге торак фондын исәпкә алуны корректировкалау, бу торак белән тәэмин ителешнең чынбарлыктагы күрсәткечләрен, шулай ук яңа төзелешнең исәп-хисап күрсәткечләрен боза;
- яңа торак төзелешенең, гамәлдәге фондны һәм куллану территорияләрен реконструкцияләүнең кирәкле күләмнәрен билгеләп, барлык җирлекләрнең әзерләнгән Генераль планнарын әзерләү һәм аларга төзәтмәләр кертү;
- торак проблемасын хәл итү исәбенә демографик хәлне яхшырту, нәтиҗәле миграция сәясәтен гамәлгә ашыру һәм муниципаль берәмлекләрнең тотрыклы үсеше өчен шартлар тудыру;
- тузган һәм авария хәлендәге торакның иң зур чагыштырма авырлыгы булган җирлекләрне үстерүне оптимальләштерү;
- инвесторларга һәм төзүчеләргә салым ташламалары бирүгә ярдәм итү;
- төзелеш индустриясе һәм төзелеш материаллары сәнәгатен үстерү;
- торак төзелешенең конкурент базарында торак тәкъдимнәрен арттыру өчен коммуналь инфраструктураны алдан үстерүне тәэмин итү, җир кишәрлекләре төзүгә әзер базар формалаштыру;
- торак төзелеше өчен билгеләнгән территорияләрне (девелопмент) төзекләндерү буенча махсус базар эшчәнлеген үстерү өчен база булдыру.

Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2012 елның 20 декабрендәге 207-29 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы Азнакай районын территориаль планлаштыру схемасы (үзгәрешләр белән, Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы, 22.10.2020 № 15-2 номерлы карары белән) 3.6 п. күрсәтелгән чараларны күздә тота. «Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру чаралары исемлеге» 3 бүлегенең «Социаль инфраструктураны үстерү чаралары» Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Үчәлле авыл җирлеге торак пунктларында перспективалы төзелеш мәйданчыклары өлешендә.

«Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Үчәлле авыл җирлегенең генераль планын әзерләү кирәклеге булмау турында» 2022 елның 25 февралендәге 123-15 номерлы Татарстан Республикасы Азнакай район Советы карарын исәпкә алып, террито-риаль планлаштыруда үзгәрешләрне булдырмый торган рәвештә, Учәлле авыл җирлеге буенча Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш документларын әзерләгәндә «Торак төзелеше өчен кирәкле территорияләр» 3.6.1.1 нче таблицасы белешмәләрен исәпкә алмаска кирәк.

Учәлле авыл җирлеге уртак предприятие 4 халык пункттыннан тора. Гамәлдәге вәзгыять БДКМРнда булган җир кишәрлекләре турындагы белешмәләр өлешендә кертелгән вакытка түбәндәге торак пунктларның чикләрен билгеләү эшләрен тулы күләмдә башкарырга мөмкинлек бирми: пос. Кызыл Йолдыз, Якты Күл.

3.6.1.1 нче таблица

Торак төзелеше өчен кирәкле территорияләр

Территориянең исеме	2020 елга яңа төзелеш. (га)	2021-2035 еллар чорына яңа төзелеш (га)	Барлыгы (га)	Перспективалы үсеш мәйданчыклары (га)
Шәһәр җирлекләре	**40,3**	**157,31**	**197,61**	
Азнакай шәһәре	39,0	112,39	151,46	
. Актүбә ш.т.б.	1,24	44,9	46,16	
авыл җирлекләре	**220,16**	**127,52**	**347,68**	
Әгерҗе	**0,00**	**0,00**	**0,0**	
Әгерҗе	0,00	0,00	0,0	
Мәнәвез	0,00	0,00	0,0	
Әлкәй	**0,00**	**2,98**	**2,9**	
Әлкәй	0,00	2,90	2,9	
Кызыл Сукачы	0,00	0,08	0,0	
Әсәй	**0,00**	**0,00**	**0,0**	
Әсәй	0,00	0,00	0,0	
Митрәй	0,00	0,00	0,0	
Балтач	**5,55**	**2,78**	**8,3**	
Балтач	5,55	2,78	8,3	
Бирючевка	**1,07**	**1,50**	**2,5**	
Бирючевка	0,00	0,00	0,0	
Түбән Соколка	1,07	1,46	2,5	
Баланлы	0,00	0,03	0,0	
Вахит	**10,5**	**9,70**	**20,20**	
Победа	5,93	5,79	11,73	
Загорье б.	1,00	0,63	1,6	
Заречье б.	0,95	0,56	1,5	
Константиновка	0,11	0,06	0,1	
Чәкән	2,51	2,65	5,1	
Югары Стәрле	**11,9**	**4,70**	**16,69**	
Югары Стәрле	11,9	4,25	16,24	
Түбән Стәрле	0,00	0,45	0,4	
Илбәк	**1,92**	**2,33**	**4,2**	
Тырыш	0,00	0,13	0,1	
Кәкре-Елга	**2,84**	**4,81**	**7,6**	
Кәкре-Елга	0,74	3,53	4,2	
Катим	2,10	1,09	3,1	
Якты-Юл	0,00	0,19	0,1	

Карамалы	**3,80**	**4,03**	**7,8**	**2,50**
Карамалы	3,80	3,33	7,1	
Октябрь-Бүләк	0,00	0,00	0,0	2,5
Таллы-Бүләк	0,00	0,71	0,7	
Мәлбагыш	**0,00**	**0,07**	**0,0**	
Мәлбагыш	0,00	0,00	0,0	
Елга Баш	0,00	0,00	0,0	
Ташлама	0,00	0,07	0,0	
Түбән Якый	0,00	0,00	0,0	
Осиновый Гай	0,00	0,00	0,0	
Танаевка	0,00	0,00	0,0	
Мәсәгут	**9,03**	**1,65**	**10,68**	
Мәсәгүт	0,00	0,00	0,0	
Якшы-Бай	9,03	1,65	10,68	
Микулин	**0,03**	**0,32**	**0,3**	
Микулин	0,00	0,00	0,0	
Александровка	0,00	0,01	0,0	
Благодатный	0,00	0,00	0,0	
Владимировка	0,00	0,01	0,0	
Дмитриевка	0,00	0,13	0,1	
Йолдыз	0,03	0,17	0,1	
Сәпәй	**8,75**	**11,2**	**19,95**	
Сәпәй	8,07	4,10	12,17	
Мачаклыбаш	0,68	7,10	7,7	
Сарлы	**8,53**	**6,41**	**14,94**	
Сарлы	5,15	3,44	8,5	
Бүләк	0,91	1,47	2,3	
Сөендек	2,46	1,50	3,9	
Сукаеш	**17,9**	**5,82**	**23,80**	
Зур Сукаеш	14,4	3,93	18,39	
Банки-Сухояш	3,51	1,06	4,5	
Курай-Елга	0,00	0,17	0,1	
Түбән Сукаеш	0,00	0,67	0,6	

Территориянең исеме	2020 елга яңа төзелеш. (га)	2021-2035 еллар чорына яңа төзелеш	Барлыг..	Перспективалы үсеш мәйданчыклары (га)
Татар-Шуганы	**6,31**	**3,86**	**10,17**	**4,40**
Татар -Шуганы	6,31	3,86	10,17	4,4
Туйкә	**0,91**	**1,91**	**2,8**	
Түйкә	0,91	1,57	2,4	
Камышлы Күл	0,00	0,17	0,1	
Карамалы-Елга	0,00	0,17	0,1	
Тымытык	**48,5**	**16,1**	**64,63**	
Тымытык	46,2	13,5	59,81	
Әгер	0,34	0,70	1,0	
Күк-Тәкә	1,91	1,87	3,7	
Уразай	**15,4**	**9,53**	**24,95**	
Уразай	15,4	9,53	24,95	
Урманай	**9,95**	**6,48**	**16,43**	
Урманай	8,57	4,81	13,38	
Беренче Май	1,38	1,67	3,0	
Урсай	**13,3**	**6,34**	**19,72**	
Урсай	9,79	4,91	14,70	
Мөслим	3,59	1,43	5,0	
Үчәлле	**0,90**	**2,98**	**3,8**	
Үчәлле	0,26	1,93	2,1	
Кызыл Йолдыз	0,00	0,03	0,0	
Текмәле	0,00	0,27	0,2	
Якты Күл	0,64	0,75	1,3	
Чалпы	**28,1**	**9,78**	**37,91**	
Чалпы	24,9	7,70	32,65	
Баланлы-Буләк	3,17	1,61	4,7	
Ирекле	0,00	0,00	0,0	
Камышлы	0,00	0,48	0,4	
Чемодур	**6,76**	**5,19**	**11,95**	
Чемодур	0,00	0,00	0,0	
Алферовка	0,06	0,21	0,2	
Тетвель	6,70	4,98	11,68	
Чубар-Абдул	**7,92**	**7,04**	**14,96**	**9,90**
Чубар-Абдул	4,46	5,35	9,8	5,7
Буралы	0,00	0,00	0,0	
Митрофановка	3,15	1,68	4,8	4,2
Мәндәй	0,31	0,00	0,3	
Барлыгы	**260,46**	**284,83**	**545,29**	**20,7**

Азнакай муниципаль районының күп кенә торак пунктлары нефть скважиналарыннан санитар-яклау зоналарына эләгә, шуңа күрә аларда торак төзелеше тыелган. Шуңа бәйле рәвештә, нефть скважиналарыннан санитар-яклау

зонасында урнашкан торак пунктлардан халык өчен торак төзелеше өчен файдаланыла ала торган перспектив үсеш мәйданчыклары тәкъдим ителә.

Мәгариф системасындагы чаралар

Мәгариф системасын үстерү һәм белем бирү сыйфатын яхшырту максатларында түбәндәгеләр кирәк:

- мәгариф учреждениеләре челтәрен үстерү (мәгариф учреждениеләрен яңа төзү, реконструкцияләү, агымдагы һәм капиталь ремонтлау);
- мәгариф учреждениеләренең матди базасын модернизацияләү;
- мәгариф учреждениеләрен заманча исәпләү техникасы һәм телекоммуникацияләр чаралары, мультимедиа, интерактив оргтехника белән җиһазлау;
- физик мөмкинлекләре чикләнгән затлар өчен дистанцион укыту системасын кертү;
- нәтиҗәле кадрлар сәясәте формалаштыру, кадрлар составының квалификациясен күтәрү.

Мәгариф учреждениеләре челтәрен үстерү өчен «Татарстан Республикасы җәмәгать инфраструктурасын үстерүнең Татарстан Республикасы төзелеш һәм объектлары исемлеге белән озак вакытлы концепциясе» кысаларында (алга таба - озак вакытлы концепция) түбәндәгеләр планлаштырыла:

- 720 урынлы мәктәп һәм Азнакайда «Б» кварталында 160 урынлы балалар бакчасы төзү;
- 4 урынлы мәктәп һәм Мәндәй авылында 25 урынлы балалар бакчасы төзү.

Шулай итеп, мәгариф учреждениеләренә исәп-хисап ихтыяҗын исәпкә алып, шулай ук озак вакытлы концепциядә каралган капиталь төзелеш күләме түбәндәгеләр булачак:

- 2010-2020 еллар чорында мәктәпкәчә мәгариф учреждениеләре - 575 урын;
- 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда гомуми белем бирү учреждениеләренә 2115 урын бирелгән. Шул ук вакытта тузган яисә авария хәлендәге мәктәпләрне җимерү каралган торак пунктлардан, ә яңаларын төзү максатка ярашлы булмаган торак пунктлардан балаларны база мәктәпләренә (Чәкән авылы, Бүләк авылы, Сөендек авылы, Буралы авылы) алып баруны оештырырга кирәк;
- 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда өстәмә белем бирү учреждениеләре - 2996 урын.

Шәһәр һәм авыл җирлекләре киселешендә мәгариф учреждениеләре төзелешенә тәкъдим ителә торган 3.6.2.1 нче таблицада бирелгән

3.6.2.1 нче таблица

2010-2035 елларда «Мәгариф учреждениеләре» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
Мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	«Аист» 1 нче балалар бакчасы	урын	80		реконструкция	+	
			җәмәгать үзәге составындагы балалар бакчасы	урын		160	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
			балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
			балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл җирлеге	Әлкәй авылы	балалар бакчасы	урын		10	яңа төзелеш	+	
4	Сарлы авыл җирлеге	Сарлы авылы	балалар бакчасы	урын		20	яңа төзелеш	+	
		Бүләк авылы	балалар бакчасы	урын		15	яңа төзелеш	+	
5	Тымытык авыл җирлеге	Кук-Тәкә авылы	балалар бакчасы	урын		15	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
6	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Мәндәй авылы	балалар бакчасы	урын		25	яңа төзелеш	+	
Гомуми белем бирү учреждениеләре									
	«Азнакай шәһәре»	Азнакай шәһәре	2 нче урта гомуми белем бирү мәктәбе	урын	640		реконструкция	+	
			3 нче урта гомуми белем бирү мәктәбе	урын	440		реконструкция	+	
			Азнакай махсус (коррекцион) гомуми белем бирү интернат-мәктәбе	урын	75		реконструкция	+	
			иҗтимагый үзәк составындагы гомуми белем бирү мәктәбе	урын		720	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.т.п.	Актүбә ш.т.п.	Актүбә махсус (коррекцион) төр гомуми белем бирү интернат-мәктәбе	урын	120		реконструкция	+	
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		400	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		720	яңа төзелеш	+	
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		200	яңа төзелеш	+	
3	Балтач авыл җирлеге	Балтач авылы	башлангыч мәктәп	урын	10	20	егәрлекне арттыру	+	
4	Мәлбагыш авыл җирлеге	Мәлбагыш авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	
5	Сәпәй авыл җирлеге	Сапеево авылы	төп мәктәп	урын		15	егәрлекне арттыру	+	
6	Түйкә авыл җирлеге	Туйкә авылы	башлангыч мәктәп	урын	10	10	егәрлекне арттыру	+	
7	Тымытык авыл җирлеге	Кук-Тяк авылы	гомуми белем бирү мәктәбе	урын		40	яңа төзелеш	+	
8	Урманай авыл җирлеге	Урманай авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	
9	Урсай авыл җирлеге	Урсай авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	
10	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Мәндәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе	урын		40	яңа төзелеш	+	
Өстәмә белем бирү учреждениеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Балалар һәм яшүсмерләр спорт мәктәбе	урын		1500	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			мәктәп базасында балалар иҗат түгәрәкләре	урын		64	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
			мәктәп базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		96	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
			мәктәп базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		64	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
			җәмәгать үзәге составындагы гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		96	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
2	"Актүбә ш.т.п.	Актүбә ш.т.п.	гомуми белем бирү мәктәпләре базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		256	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
3	Әлкәй авыл җирлеге	Әлкәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында	урын		40	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			балалар иҗаты түгәрәкләре						
4	Әсәй авыл җирлеге	Митрәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		15	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
5	Балтач авыл җирлеге	Балтач авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		10	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
6	Бирючевка авыл җирлеге	Бирючевка авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		30	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
7	Вахит авыл җирлеге	Җиңү п.	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		128	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
8	Югары Стәрле авыл җирлеге	Югары Стәрле авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында	урын		15	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			балалар иҗаты түгәрәкләре						
9	Илбәк авыл җирлеге	Илбәк авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		10	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
10	Кәкре-Елга авыл җирлеге	Кәкре-Елга авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		15	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
11	Карамалы авыл җирлеге	Карамалы авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		30	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
12	Мәсәгут авыл җирлеге	Мәсәгут авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		10	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
13	Сәпәй авыл җирлеге	Сәпәй авыл җирлеге	гомуми белем бирү мәктәбе базасында	урын		30	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			балалар иҗаты түгәрәкләре						
14	Сарлы авыл җирлеге	Сарлы авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		70	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
15	Сукаеш авыл җирлеге	Зур Сукаеш авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		75	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
16	Туйкә авыл җирлеге	Туйкә авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		10	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
17	Тымытык авыл җирлеге	Тымытык авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		110	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
		Кук-Тәкә авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында	урын		30	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			балалар иҗаты түгәрәкләре						
18	Уразай авыл җирлеге	Уразай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		60	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
19	Урманай авыл җирлеге	Урманай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		33	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
20	Урсай авыл җирлеге	Урсай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		87	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
		Мөслим	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		15	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	
21	Үчәлле авыл җирлеге	үчәлле авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында	урын		30	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			балалар иҗаты түгәрәкләре						
22	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар иҗаты түгәрәкләре	урын		67	балалар иҗаты түгәрәген оештыру	+	

Сәламәтлек саклау өлкәсендәге гамәлләр

Һәр муниципаль берәмлектә заманча ышанычлылык һәм сыйфат таләпләренә җавап бирә торган сәламәтлек саклау объектлары булырга тиеш. Сәламәтлек саклау объектларында функциональ яңа төр учреждениеләр өчен аларны үзгәртеп кору һәм җайланмалар урнаштыру максатыннан реконструкцияләү һәм яңарту таләп ителә.

Яңа төзелешкә ихтыяҗ районда җитәрлек санда ятаклар табылмады, шуның нәтиҗәсендә Актүбә табиблык амбулаториясе базасында участок хастаханәсе (200 койка) төзү һәм Азнакай район үзәк хастаханәсен (295 койка) киңәйтү планлаштырыла.

Амбулатор-поликлиника учреждениеләрен капиталь төзү Азнакай муниципаль районының һәр җирлегендә яшәүчеләрнең тәэмин ителешен исәпкә алып каралган.

2010-2035 елларда региональ һәм җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү белән Азнакайның район үзәгеннән элек асфальт-бетон өслекле юллар булмаган торак пунктларга транспорт белән барып җитү мөмкинлеге артачак. Моңа бәйле рәвештә өстәмә махсуслаштырылган ашыгыч медицина ярдәме автомобильләре кирәк булмаячак.

Сәламәтлек саклау өлкәсен матди-техник яктан тәэмин итүнең кискен торган проблемаларын хәл итү өчен сәламәтлек саклау учреждениеләрен реконструкцияләү, техник яктан яңадан коралландыру һәм яңа төзү кирәк. «Татарстан Республикасының төзелеш һәм объектлар исемлеге белән иҗтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе» тарафыннан Актүбә шәһәр тибындагы поселогында Банк-Сухояш авылында һәм Үзәк район хастаханәсенең хуҗалык корпусында яңа ФАП төзү планлаштырыла.

Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы проекты белән Чалпы табиблык амбулаториясен яңа төзү һәм 2020 елга кадәрге чорда Вахитов табиблык амбулаториясен реконструкцияләү тәкъдим ителә.

Больница учреждениеләрен төзүнең гомуми күләме беренче чиратта 495 койка булачак. Амбулатор-поликлиника учреждениеләренең яңа төзелеше күләме, беренче чиратта, сменага 155 килү дәрәҗәсендә билгеләнгән.

Азнакай муниципаль районының сәламәтлек саклау учреждениеләре буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3.6.3.1 нче таблицада тәкъдим ителде.

3.6.3.1 нче таблица

2010-2035 елларда «Сәламәтлек саклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

<table>
<tr><th rowspan="2">№ т/б</th><th rowspan="2">Җирлек исеме</th><th rowspan="2">Территориянең исеме</th><th rowspan="2">Учреждение атамасы</th><th rowspan="2">Үлчәү берәмлеге</th><th rowspan="2">Гамәлдәге</th><th rowspan="2">Өстәмәләр</th><th rowspan="2">Төзелеш төре</th><th colspan="2">гамәлгә ашыру вакыты вакыты</th></tr>
<tr><th>1 чират (2010-2020 еллар).</th><th>хисап срогы (2021-2035 еллар)</th></tr>
<tr><td colspan="10">Хастаханә учреждениеләре</td></tr>
<tr><td rowspan="3">1</td><td rowspan="3">«Азнакай шәһәре»</td><td rowspan="3">Азнакай шәһәре</td><td>Азнакай үзәк район хастаханәсе</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>неврология</td><td>койк</td><td>64</td><td></td><td>реконструкция</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td>яңа корпус</td><td>койк</td><td>282</td><td>295</td><td>куәтен арттырган реконструкция</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2">2</td><td rowspan="2">"Актүбә штп"</td><td rowspan="2">Актүбә ш.т.п</td><td rowspan="2">Табиб амбулаториясе базасында участок хастаханәсе</td><td>Көндезге койкалар</td><td>30</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>койкалар</td><td></td><td>200</td><td>куәтен арттырган реконструкция</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="10">Амбулатор-поликлиника учреждениеләре</td></tr>
<tr><td>1</td><td>Вахит авыл җирлеге</td><td>Җиңү п.</td><td>Вахит табиб амбулаториясе</td><td>У.ж.к сменага</td><td>75</td><td></td><td>реконструкция</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2">2</td><td rowspan="2">Югары Стәрле авыл җирлеге</td><td>Югары Стәрле авылы</td><td>ФАП</td><td>У.ж.к сменага</td><td></td><td>10</td><td>яңа төзелеш</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td>Түбән Стәрле</td><td>ФАП</td><td>У.ж.к сменага</td><td></td><td>10</td><td>яңа төзелеш</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td>3</td><td>Кәкре-Елга авыл җирлеге</td><td>Кәкре-Елга авылы</td><td>ФАП</td><td>У.ж.к сменага</td><td></td><td>7</td><td>яңа төзелеш</td><td>+</td><td></td></tr>
<tr><td>4</td><td>Микулин авыл җирлеге</td><td>Благодатный п.</td><td>ФАП</td><td>У.ж.к сменага</td><td></td><td>5</td><td>яңа төзелеш</td><td>+</td><td></td></tr>
</table>

№ т/б	Җирлек исеме	Территориянең исеме	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Төзелеш төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
5	Сәпәй	Сәпәй авылы	Сәпәй авылы ФАП	У.ж.к сменага	20		реконструкция	+	
6	Сарлы	Сарлы авылы	ФАП	У.ж.к сменага		14	яңа төзелеш	+	
		Бүләк авылы	ФАП	У.ж.к сменага		5	яңа төзелеш	+	
7	Сухояшское	Зур Сукаеш авылы	ФАП	У.ж.к сменага		10	яңа төзелеш	+	
		Банки-Сукаеш авылы	ФАП	У.ж.к сменага		5	яңа төзелеш	+	
8	Туйкә	Туйкә авылы	Туйкә авылы ФАП	У.ж.к сменага	10		реконструкция	+	
9	Тымытык авыл җирлеге	Кук-Тәкә авылы	ФАП	У.ж.к сменага		7	яңа төзелеш	+	
10	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	Чалпы табиб амбулаториясе	У.ж.к сменага		75	яңа төзелеш	+	
11	Чубар-Абдул	Чубар-Абдул авылы	ФАП	У.ж.к сменага		7	яңа төзелеш	+	

Социаль яклау системасындагы чаралар

2010 елдан 2020 елга кадәр Азнакай шәһәрендә халыкны эш белән тәэмин итү үзәген төзү планлаштырыла (3.6.4.1 нче таблицаны карагыз).

2021 елдан 2035 елга кадәр Азнакай муниципаль районы халкын социаль яклау системасы үзгәрешләр кичермәячәк.

3.6.4.1 нче таблица

2010-2035 елларда «Халыкны социаль яклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Җирлек	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010-2020 ел)	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Халыкны эш белән тәэмин итү үзәге	кв. м.		857	яңа төзелеш	+	

Мәдәният һәм сәнгать өлкәсендәге гамәлләр

Шәһәрләрдә мәдәни хезмәт күрсәтү объектларын урнаштыруга норматив якын килү, аның нигезендә нинди дә булса типтагы хезмәт күрсәтү учреждениеләренең гомуми сыйдырышлылыгы шәһәр халкы санына һәм учреждениеләр сыешлыгының норматив күрсәткечләренә бәйле рәвештә билгеләнә, шәһәр тибындагы поселоклар һәм авыл җирлекләре халкының төрле зурлыктагы ихтыяҗларын канәгатьләндерүнең тигез булмаган шартларын тудыра. Шуңа күрә гамәлдәге мәдәният һәм сәнгать объектларын яңа төзү һәм реконструкцияләү чараларын фаразлаганда барлык җирлекләрне мәдәни-ял итү учреждениеләре һәм һәркем файдалана алырлык китапханәләр белән тулы күләмдә тәэмин итү принцибы белән җитәкчелек иттеләр, халыкның санына яисә эре шәһәрләрдән ераклыкка карамастан.

Үсеш алган транспорт инфраструктурасы - автомобиль һәм тимер юл юллары, тимер юл вокзаллары һәм станцияләре, автовокзаллар һәм шәһәр яны автобуслары станцияләре һәм башкалар булу - торак урыннар төркемнәренә хезмәт күрсәтүче учреждениеләр һәм үзәкләрне урнаштыруга мөһим таләп булып тора.

Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләренең перспектив челтәрен проектлаганда хезмәт күрсәтү баскычы саклана:

1. клублар, көндәлек файдалану учреждениесе буларак, авыл җирлегенең барлык үзәкләрендә һәм чагыштырмача зур яисә ерак урнашкан торак пунктларда урнаша;
2. районның мәдәният йорты, шәһәрдә һәм шәһәр тибындагы бистәләрдә районның барлык мәдәни-агарту учреждениеләре белән оештыру-методик эш алып барырга тиеш;
3. китапханәләр районның барлык җирлекләре составында каралган;
4. эпизодик куллану учреждениеләре (театрлар, цирклар, музейлар һ.б.) халыкка Чаллы шәһәрендә һәм Казан шәһәрендә хезмәт күрсәтәчәк.

Һәркем файдалана алырлык китапханәләр төзелешенең гомуми күләме беренче чиратта 151,6 мең нөсхә тәшкил итәчәк. Мәдәни-ял итү учреждениеләренең яңа төзелеше күләме беренче чиратта 2,4 мең урын дәрәҗәсендә билгеләнгән.

Азнакай муниципаль районының мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3.6.5.1 нче таблицада тәкъдим ителде.

3.6.5.1 нче таблица

2010-20350 елларда «Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмәләр ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
Мәдәни-ял итү учреждениеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Мәдәни-ял итү учреждениеләре	урын		983	яңа төзелеш	+	
			Туган якны өйрәнү музее	экспонатлар	6000		реконструкция	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	РДК	урын		424	яңа төзелеш	+	
3	Әгерҗе авыл җирлеге	Мәнәвез авылы	Мәнәвез мәдәният йорты	урын	100		реконструкция	+	
4	Әлкәй авыл җирлеге	Әлкәй авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
5	Вахит авыл җирлеге	Чәкән ав.	СК	урын		100	яңа төзелеш	+	
6	Илбәк авыл җирлеге	Илбәк авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
7	Кәкре-Елга авыл җирлеге	Кәтем авылы	Катим СК	урын	100		реконструкция	+	
8	Мәлбагыш авыл җирлеге	Мәлбагыш авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
9	Мәсәгут авыл җирлеге	Мәсәгут авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
10	Микулин авыл җирлеге	Благодатный	СК	урын		60	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
11	Сукаеш авыл җирлеге	Зур Сукаеш авылы	СДК	урын		150	яңа төзелеш	+	
12	Татар-Шуганы авыл җирлеге	Татар Шуганы авылы	Татшуган мәдәният йорты	урын	300		реконструкция	+	
13	Тымытык авыл җирлеге	Тымытык ав.	Тымытык мәдәният йорты	урын	350		реконструкция	+	
		Кук-Тәкә авылы	СК	урын		60	яңа төзелеш	+	
14	Урманай авыл җирлеге	Беренче Май бистәсе	Беренче май мәдәният йорты	урын	100		реконструкция	+	
15	Үчәлле авыл җирлеге	Үчәлле авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
16	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	Чалпы авыл җирлеге	урын	400		реконструкция	+	
17	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Чубар-Абдул авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
Гомуми танышу китапханәләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	китапханәләр	нөсхә		125563	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т.п.	китапханә	нөсхә		23287	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл җирлеге	Әлкәй авылы	китапханә	нөсхә		10324	яңа төзелеш	+	
4	Бирючевка авыл җирлеге	Бирючевка авылы	китапханә	нөсхә		784	яңа төзелеш	+	
5	Вахит авыл җирлеге	Чәкән ав.	китапханә	нөсхә		5569	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмәләр ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
6	Илбәк авыл җирлеге	Илбәк авылы	китапханә	нөсхә		5779	яңа төзелеш	+	
7	Мәсәгүт авыл җирлеге	Мәсәгут авылы	китапханә	нөсхә		7186	яңа төзелеш	+	
8	Сукаеш авыл җирлеге	Зур Сукаеш авылы	китапханә	нөсхә		6225	яңа төзелеш	+	
9	Татар -Шуганы авыл җирлеге	Татар - Шуганы авылы	Татшуган китапханәсе	нөсхә	6682		реконструкция	+	
10	Тымытык авыл җирлеге	Тымытык ав.	Тымытык китапханәсе	нөсхә	18610		реконструкция	+	
		Кук-Тәкә авылы	китапханә	нөсхә		5787	яңа төзелеш	+	
11	Үчәлле авыл җирлеге	Үчәлле авылы	китапханә	нөсхә		8619	яңа төзелеш	+	
12	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	Чалпы китапханәсе	нөсхә		9190	яңа төзелеш	+	
13	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Чубар-Абдул авылы	китапханә	нөсхә		6155	яңа төзелеш	+	

Искәрмә: 1.яңа мәдәният учреждениеләрен төзегәндә яки реконструкцияләгәндә китапханәләрне клуб белән бер бинада урнаштыру максатка ярашлы.

2. Гамәлдәге китап фонды, һәркем файдалана алырлык китапханәләрнең яңа төзелешенә ихтыяҗны исәпләгәндә, сакланып кала, тузган һәм авария хәлендәге биналар гына алыштырыла.

3.6.6. Физкультура һәм спорт өлкәсендәге гамәлләр

Сәламәт милләт формалаштыру дәүләт сәясәтенең төп өстенлекләренең берсе булып тора. Шуңа күрә спорт объектлары челтәрен үстерү халыкны физик культура һәм спорт белән шөгыльләнүгә җәлеп итү өчен социаль сәясәтнең бер формасы буларак мөһим. Шуңа бәйле рәвештә тәкъдим ителә:

- заманча җайланмалар белән җиһазландырылган спорт-савыктыру комплексларын төзү;
- балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе өчен яңа бина төзү. Хәзерге вакытта ДЮСШ ябык, чөнки авария хәлендә дип табылган. Укулар Азнакай шәһәренең гомуми белем бирү мәктәбенә үткәрелә;
- авыл мәдәният йортлары, гомуми белем бирү учреждениеләре каршында спорт заллары һәм яссы корылмалар төзү;
- массакүләм физик культура һәм спорт объектларының матди базасын үстерү буенча даими эш алып барырга.

Спорт объектлары челтәрен үстерү өчен Татарстан Республикасы иҗтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе (алга таба - озак вакытлы концепция) кысаларында түбәндәгеләр планлаштырыла:

- Азнакай шәһәрендә 300 урынлык универсаль уен залы булган спорт комплексы төзү;
- Азнакай шәһәрендә спорт һәм гомуми белем бирү мәктәпләре өчен ясалма өслекле футбол кыры (60*40 м) төзү;
- спорт мәктәбе өчен ясалма өслекле футбол кырын (110х70 м) төзү. Актүбә.

Агерзе авылы, Чәкән авылы, Зур Сукаеш авылы, Татар Шуганы авылы, Кук-Тәкә авылы, Беренче Май бистәсе, Чалпы авылы, Чубар Абдулл авылы мәдәният йортларын реконструкцияләү һәм яңа төзү планлаштырыла. Әлеге учреждениеләрне капиталь төзегәндә аларда спорт залларын урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Шулай итеп, спорт объектларының яңа төзелешенә исәп-хисап ихтыяҗын һәм озак вакытлы концепциядә каралган чараларны исәпкә алып, капиталь төзелешнең гомуми күләме түбәндәгеләр булачак:

- спорт заллары беренче чиратта 13512 кв. м;
- беренче чиратта 17854 кв. м. яссылык корылмалары;
- 2010 елдан 2020 елга кадәр чорда бассейннарны яңа төзелешкә ихтыяҗ 4186 кв. м тәшкил итәчәк. Азнакай муниципаль районын 2010-2020 елларда территориаль планлаштыру схемасы Азнакай шәһәрендә йөзү бассейны, шулай ук Актүбә шәһәр тибындагы поселогында спорт-савыктыру комплекслары составында дүрт бассейн, Җиңү бистәсендә, Тумутук авылы, Чалпы авылы, Су көзгесенең гомуми мәйданы 1033 кв. м. Бассейннар буенча нормативка ирешү дәрәҗәсе 2050 елга кадәр исәпләнгән булганлыктан, 2021 елдан 2050 елга кадәрге чорда бассейннар төзелешен 3153 кв.м мәйданлы минималь мәйдан белән алдан күрергә кирәк.

Шәһәр һәм авыл җирлекләре киселешендә төзелешкә тәкъдим ителә торган спорт объектлары 3.6.1 нче таблицада бирелгән.

3.6.6.1 нче таблица

2010-2035 елларда «Физик культура һәм спорт» системасын үстерү чаралары исемлеге

т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	**Объект исеме**	**Үлчәү берәмлеге**	**Гамәлдәге**	**Өстәмә**	**Чаралар төре**	**Программаны хисап срогы**	
								1 чират (2010-2020 еллар).	**(2021-2035 еллар)**
						Спорт заллары			
1	Азнакай ДП	Азнакай шәһәре	2 нче УББМ спорт залы	кв. м.	288		реконструкция	+	
			3 нче мәктәп спорт залы	кв. м.	153		реконструкция	+	
			спорт комплексы спорт заллары	кв. м.		1400	яңа төзелеш	+	
			спорт заллары	кв. м.		7519	яңа төзелеш	+	
2	Актүбә ГП	Актүбә ш.т.п.	мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			спорт комплексы спорт заллары			919	яңа төзелеш	+	
3	Әгерҗе авыл җирлеге	Әгерҗе авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		25	СДК реконструкциясе	+	

т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	**Объект исеме**	**Үлчәү берәмлеге**	**Гамәлдәге**	**Өстәмә**	**Чаралар төре**	**Программаны хисап срогы**	
								1 чират (2010-2020 еллар).	**(2021-2035 еллар)**
4	Балтач авыл җирлеге	Балтач авылы	спорт залы	кв. м.		101	яңа төзелеш	+	
5	Вахит авыл җирлеге	Җиңү п.	спорт комплексы спорт залы	кв. м.		173	яңа төзелеш	+	
		Чәкән ав.	СК спорт залы	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	
6	Югары Стәрле авыл җирлеге	Югары Стәрле авылы	спорт залы	кв. м.		38	яңа төзелеш	+	
7	Кәкре-Елга авыл җирлеге	Кәкре-Елга авылы	Кәтем авылы	кв. м.		55	СК реконструкциясе	+	
8	Мәлбагыш авыл җирлеге	Мәлбагыш авылы	спорт залы	кв. м.	189		реконструкция	+	
9	Микулин авыл җирлеге	Микулин авылы	спорт залы	кв. м.		214	яңа төзелеш	+	
10	Сарлы авыл җирлеге	Сарлы авылы	спорт залы	кв. м.		178	яңа төзелеш	+	
11	Сукаеш авыл җирлеге	Зур Сукаеш авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		151	яңа төзелеш	+	
12	Татар-Шуганы авыл җирлеге	Татар-Шуганы авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		54	СДК реконструкциясе	+	
13	Тымытык авыл җирлеге	Тымытык ав.	спорт комплексы спорт залы	кв. м.		466	яңа төзелеш	+	
		Күк-Тәкә авылы	СК спорт залы	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	

т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	**Объект исеме**	**Үлчәү берәмлеге**	**Гамәлдәге**	**Өстәмә**	**Чаралар төре**	**Программаны**	
								1 чират (2010-2020 еллар).	**хисап срогы (2021-2035 еллар)**
14	Уразай авыл җирлеге	Уразай авылы	спорт залы	кв. м.		125	яңа төзелеш	+	
15	Урманай авыл җирлеге	Урманай авылы	спорт залы	кв. м.	162	126	куәтен арттырган реконструкция	+	
		Беренче Май бистәсе	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		75	СДК реконструкциясе	+	
16	Урсай авыл җирлеге	Урсай авылы	СОШ спорт залы	кв. м.	189		реконструкция	+	
			спорт залы	кв. м.		164	яңа төзелеш	+	
17	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	СК спорт залы	кв. м.		162	СК реконструкциясе	+	
			спорт комплексы спорт залы	кв. м.		236	яңа төзелеш	+	
18	Чемодур авыл җирлеге	Чемодур авылы	спорт залы	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
19	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Чубар -Абдул авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		117	яңа төзелеш	+	
Яссылык корылмалары									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	футбол кыры	кв. м.		2400	яңа төзелеш	+	
2	ГП "Актүбә штп"	Актүбә ш.т.п	футбол кыры	кв. м.		7700	яңа төзелеш	+	
3	Балтач авыл җирлеге	Балтач авылы	яссы корылма	кв. м.		64	яңа төзелеш	+	

т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	**Объект исеме**	**Үлчәү берәмлеге**	**Гамәлдәге**	**Өстәмә**	**Чаралар төре**	**Программаны**	
								1 чират (2010-2020 еллар).	**хисап срогы (2021-2035 еллар)**
4	Вахит авыл җирлеге	Җиңү п.	яссы корылма	кв. м.		981	яңа төзелеш	+	
5	Мәлбагыш авыл җирлеге	Мәлбагыш авылы	яссы корылма	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
6	Сәпәй авыл җирлеге	Сәпәй авыл	яссы корылма	кв. м.		767	яңа төзелеш	+	
7	Тымытык авыл җирлеге	Тумутук ав.	яссы корылма	кв. м.		2479	яңа төзелеш	+	
		Кук-Тяк авылы	яссы корылма	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
8	Урманай авыл җирлеге	Урманай авылы	яссы корылма	кв. м.		1205	яңа төзелеш	+	
		Беренче Май бистәсе	яссы корылма	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	
9	Урсай авыл җирлеге	Урсай авылы	яссы корылма	кв. м.		940	яңа төзелеш	+	
10	Чемодур авыл җирлеге	Чемодур авылы	яссы корылма	кв. м.		842	яңа төзелеш	+	
Йөзү бассейннары									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	йөзү бассейны	кв. м.		375	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		250	яңа төзелеш	+	

т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	**Объект исеме**	**Үлчәү берәмлеге**	**Гамәлдәге**	**Өстәмә**	**Чаралар төре**	**Программаны**	
								1 чират (2010-2020 еллар).	**хисап срогы (2021-2035 еллар)**
3	Вахит авыл җирлеге	Җиңү п.	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		104	яңа төзелеш	+	
4	Тымытык авыл җирлеге	Тымытык ав.	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		200	яңа төзелеш	+	
5	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		104	яңа төзелеш	+	

Сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр

Азнакай муниципаль районы халкын сәүдә хезмәтләре белән тәэмин итү максатларында социаль юнәлешле сәүдә инфраструктурасы объектларын төзүгә, урнаштыруга ярдәм итү һәм сәүдә эшчәнлеген гамәлгә ашыручы хуҗалык субъектлары өчен файдалану мөмкинлеген тәэмин итү буенча икътисадый стимуллаштыру чараларын кабул итү зарур.

Сәүдә мәйданнары һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре белән тәэмин ителешнең минималь нормативларына ирешү өчен 2010 елдан 2020 елга кадәр түбәндәге капиталь төзелеш тәкъдим ителә:

- гомуми сәүдә мәйданы булган кибетләр - 7616 кв. м.;

- көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре (чәчтарашханә, матурлык салоннары, ателье, аяк киеме ремонтлау, техника ремонты, фотохезмәтләр һәм башкалар) - 479 эш урынына.

2021 елдан 2035 елга кадәр сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен капиталь төзү таләп ителми.

Авыл җирлекләре үзәкләрендә, шулай ук башка эре торак пунктларда махсус җиһазланган һәм сәүдә алып бару өчен билгеләнгән биналарда урнашкан ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен (сәүдә комплекслары, сәүдә үзәкләре, кибетләр һ.б.) урнаштырырга тәкъдим ителә.

Халык саны аз булган торак пунктларда (50 кешедән ким) 2010 елдан 2035 елга кадәр чорда кибетләр төзү каралмаган. Аларга түбәндәге торак пунктлар керә: Кызыл Сукачы авылы (Әлки авыл җирлеге), Баланлы һәм Түбән Соколка авылы (Бирючево авыл җирлеге), Константиновка авылы (Вахитов авыл җирлеге), Тархан (Илбәк авыл җирлеге), Елга авылы (Мальбагуш авыл җирлеге), Александровка авылы, Владимировка авылы, Дмитриевка авылы, Йолдыз авылы (Микулино урта мәктәбе), Курай-Елга авылы (Сухояшское СП), Камщлы Куль бистәсе һәм Карамалы-Елга (Тойки авылы), Кзыл Йолдыз (Учаллы СП). Аларда төрле һәм тарату сәүдәсенең күчмә чаралары (автокибетләр, автокибетләр, арбалар, кәрзиннәр, лотоклар һәм башка махсус җайланмалар) ярдәмендә беренче кирәк-ярак товарларын ташуны оештырырга, яисә сәүдә предприятиесен оештырырга кирәк.

Халык саны түбән булган калган торак пунктларга (Илбәк җирлеге), Каменка авылы һәм Осиновый Гай (Мәлбагыш авыл җирлеге) кебек товарлар ташуны оештыру таләп ителми. Бу аларның инде булган кибетләрнең башка торак пунктларында урнашкан хезмәт күрсәтү зонасына (тигез 2 км лы радиуска) керүе белән бәйле.

Азнакай муниципаль районының барлык җирлекләрендә көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен урнаштыру икътисадый яктан максатка ярашлы түгел. Территориаль хезмәт күрсәтү схемасында Азнакай шәһәре, Актүбә бистәсе, Җиңү бистәсе, Тымытык авылы һәм Чалпы авылы торак пунктларында көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре төзү тәкъдим ителә. Автомобиль юллары челтәре күрше җирлекләрнең торак пунктларын тәкъдим ителә торган көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренә транспорт белән тәэмин итә.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыруның тәкъдим ителә торган схемасында ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтүне үстерү чаралары 3.6.7.1 нче таблицада күрсәтелгән.

3.6.7.1 нче таблица

2010-2035 елларда ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
Сәүдә предприятиеләре									
1	Актүбә ш.т.п.	Актүбә ш.т.п.	кибетләр	кв. м.		2446	яңа төзелеш	+	
2	Әгерҗе авыл җирлеге	Мәнәвез авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл җирлеге	Әлкәй авылы	кибет	кв. м.		152	яңа төзелеш	+	
		Кызыл Сукачы авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
4	Әсәй авыл җирлеге	Әсәй авылы	кибет	кв. м.		77	яңа төзелеш	+	
		Митрәй авылы	кибет	кв. м.		80	яңа төзелеш	+	
5	Балтач авыл җирлеге	Балтач авылы	кибет	кв. м.		82	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
6		Бирючевка авылы	кибет	кв. м.		61	яңа төзелеш	+	
	Бирючевка авыл җирлеге	Баланлы п.					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
	Бирючевка авыл җирлеге	Түбән Соколка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
7	Вахит авыл җирлеге	Җиңү п.	кибет	кв. м.		260	яңа төзелеш	+	
		Заречье п.	кибет	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
		Константиновка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
		Чәкән ав.	кибет	кв. м.		95	яңа төзелеш	+	
8	Югары Стәрле авыл җирлеге	Югары Стәрле авылы	кибет	кв. м.		177	яңа төзелеш	+	
9	Илбәк авыл җирлеге	Илбәк авылы	кибет	кв. м.		66	яңа төзелеш	+	
		Тархан авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Тырыш Бистәсе	кибет	кв. м.		50	яңа төзелеш	+	
10	Кәкре-Елга авыл җирлеге	Кәкре-Елга авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
		Кәтем авылы	кибет	кв. м.		23	яңа төзелеш	+	
11	Карамалы авыл җирлеге	Карамалы авылы	кибет	кв. м.		135	яңа төзелеш	+	
		Таллы-Бүләк авылы	кибет	кв. м.		17	яңа төзелеш	+	
12	Мәлбагыш авыл җирлеге	Мәлбагыш авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
		Елгабаш авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә	+	+

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
							предприятиеләрен оештыру		
		Түбән Якый авылы	кибет	кв. м.		28	яңа төзелеш	+	
13	Мәсәгүт авыл җирлеге	Мәсәгүт авылы	кибет	кв. м.		15	яңа төзелеш	+	
		Якшы-Бай	кибет	кв. м.		20	яңа төзелеш	+	
14	Микулин авыл җирлеге	Микулин авылы	кибет	кв. м.		85	яңа төзелеш	+	
		Александровка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Благодатный п.	кибет	кв. м.		66	яңа төзелеш	+	
	Микулин авыл җирлеге	Владимировка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
		Дмитриевка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Йолдыз авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
15	Сәпәй авыл җирлеге	Сәпәй авылы	кибет	кв. м.		188	яңа төзелеш	+	
		Мачаклыбаш авылы	кибет	кв. м.		100	яңа төзелеш	+	
16	Сарлы авыл җирлеге	Сарлы авылы	кибет	кв. м.		138	яңа төзелеш	+	
		Бүләк авылы	кибет	кв. м.		48	яңа төзелеш	+	
		Сөендек	кибет	кв. м.		58	яңа төзелеш	+	
17	Сукаеш авыл җирлеге	Зур Сукаеш авылы	кибет	кв. м.		180	яңа төзелеш	+	
	Сукаеш авыл җирлеге	Банки-Сукаеш авылы	кибет	кв. м.		35	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
		Курай-Елга авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
18	Татар-Шуганы авыл җирлеге	Татар-Шуганы авылы	кибет	кв. м.		131	яңа төзелеш	+	
19	Туйкә авыл җирлеге	Туйкә авылы	кибет	кв. м.		58	яңа төзелеш	+	
		Камышлы Күл					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Карамалы-Елга авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
20		Тумутук ав.	кибет	кв. м.		354	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
	Тымытык авыл җирлеге	Кук-Тәкә авылы	кибет	кв. м.		70	яңа төзелеш	+	
21	Уразай авыл җирлеге	Уразай авылы	кибет	кв. м.		216	яңа төзелеш	+	
22	Урманай авыл җирлеге	Урманай авылы	кибет	кв. м.		196	яңа төзелеш	+	
		Беренче Май бистәсе	кибет	кв. м.		40	яңа төзелеш	+	
23	Урсай авыл җирлеге	Урсай авылы	кибет	кв. м.		200	яңа төзелеш	+	
		Мөслим авылы	кибет	кв. м.		87	яңа төзелеш	+	
24	Үчәлле авыл җирлеге	Өчиле авылы	кибет	кв. м.		40	яңа төзелеш	+	
		Кызыл Йолдыз п					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Текмәле авылы	кибет	кв. м.		12	яңа төзелеш	+	
		Якты Күл	кибет	кв. м.		36	яңа төзелеш	+	
25	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	кибет	кв. м.		775	яңа төзелеш	+	
		Ирекле авылы	кибет	кв. м.		62	яңа төзелеш	+	
		Камышлы авылы	кибет	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
26	Чемодурово авыл җирлеге	Чемодурово авылы	кибет	кв. м.		181	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
		Алферовка авылы	кибет	кв. м.		14	яңа төзелеш	+	
		Тетвель авылы	кибет	кв. м.		14	яңа төзелеш	+	
27	Чубар Абдул авыл җирлеге	Чубар Абдул авылы	кибет	кв. м.		121	яңа төзелеш	+	
		Буралы авылы	кибет	кв. м.		35	яңа төзелеш	+	
		Митрофановка авылы	кибет	кв. м.		15	яңа төзелеш	+	
		Мәндәй авылы	кибет	кв. м.		45	яңа төзелеш	+	
Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		308	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		82	яңа төзелеш	+	
3	Вахитов авыл җирлеге	Җиңү п.	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		23	яңа төзелеш	+	
4	Тымытык авыл җирлеге	Тумутук ав.	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		35	яңа төзелеш	+	
5	Чалпы авыл җирлеге	Чалпы авылы	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		31	яңа төзелеш	+	

Элемтә предприятиеләре системасындагы чаралар

СССР Элемтә министрлыгының 1981 елның 27 апрелендәге 178 номерлы боерыгы нигезендә авыл җирлегендә элемтә бүлекләренең саны районда административ берәмлекләр (авыл җирлекләре) санына туры килергә тиеш. Почта элемтәсенең бер бүлекчәсе 3 км га тигез булган радиус хезмәт күрсәтә. Шуңа бәйле рәвештә, Бирючевка, Илбәк, Түйкә авыл җирлекләрендә почта элемтәсенең яңа бүлекләрен оештыру таләп ителә. Гамәлдәге ОПСларга хезмәт күрсәтү зонасына кермәгән торак пунктларда, ягъни алардан 3 км дан артык ераклыкта, ел әйләнәсе транспорт белән барып җитү шарты белән элемтәнең күчмә бүлекләрен оештырырга кирәк. Шул ук вакытта әлеге торак пунктларда халыкның минималь саны 1,0 мең кеше булырга тиеш. Ел әйләнәсе транспорт белән барып булмый торган торак пунктларда элемтәнең штаттан тыш хезмәткәрләре хезмәт күрсәтә торган элемтә пунктлары оештырыла.

Шәһәр җирлекләренә килгәндә, Азнакай шәһәрендә 3 ОПС һәм 1 ОПС эшли - Актүбә бистәсендә, бу җитәрлек түгел. Күрелгән исәп-хисапларга караганда, 2035 елга кадәр халык санының үзгәрү динамикасын исәпкә алып, түбәндәгеләр кирәк:

– Азнакай шәһәрендә ким дигәндә тагын 4 почта элемтәсе бүлеге ачарга;
– Актүбә шәһәр тибындагы поселогында почта элемтәсенең бер бүлеген ачу.

Инде гамәлдә булган почта элемтәсе бүлекчәләрен үстерү өчен яңа бүлекләр төзү генә таләп ителми. Почта элемтәсе объектларында халыкка югары хезмәт күрсәтүне тәэмин итәргә, почта элемтәсе һәм финанс хезмәтләренең традицион хезмәт күрсәтүләренең тулы күләмен саклап калу исәбенә хезмәтләрнең киң җыелмасын тәкъдим итәргә кирәк, аларга түбәндәгеләр керә:

– басма корреспонденцияне илтеп җиткерү;
– басмаларны тарату;
– посылкаларны китерү;
– гади һәм теркәлә торган хатларны, почта карточкаларын һәм бандерольләрне китерү;
– пенсияләр һәм пособиеләр бирү;
– акчаларны почта аша күчерү;
– коммуналь хезмәтләр өчен түләү.

Хезмәтләрнең яңа төрләрен үстерергә кирәк, бу түбәндәге шартларны үтәгәндә мөмкин:

– электрон системаларны кулланып төрле төрдәге түләүләрне кабул итү пунктлары челтәрен үстерү һәм почта элемтәсе инфраструктурасы базасында финанс хезмәтләренең сыйфатын һәм һәркем файдалана алырлык булуын арттыруга юнәлдерелгән акчасыз исәпләүләр системасын булдыру;
– интернет-технологияләрне кулланып яңа мәгълүмати-коммуникация хезмәтләре күрсәтү буенча авыл почта элемтәсенең авыл бүлекләрендә пунктлар төзү эшен дәвам итү.

2010 елга кадәр дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтүнең күпфункцияле үзәкләре базасында дәүләт хезмәтләренең сыйфатын күтәрү

программасын гамәлгә ашыру кысаларында Татарстан Республикасында күпфункцияле үзәкләр (КФЦ) почта элемтәсе бүлекләренең гамәлдәге инфраструктурасын куллану күздә тотыла.[1] Татарстан Республикасында күпчелек авыл торак пунктлары республика башкаласыннан һәм дәүләт һәм муниципаль хакимият органнары урнашкан район үзәкләреннән ерак урнашкан, һәм бу дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрнең теге яисә бу төрләрен алганда гражданнарга уңайсызлыклар тудыра, өстәмә транспорт чыгымнары белән бәйле. «Татарстан почтасы» ДУП ФДУП почта элемтәсе бүлекчәләрендә МФЦның читтән торып эш урыннары оештыру дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтү буенча КФҮдән файдалануның нәтиҗәлелеген арттырырга мөмкинлек бирәчәк, гражданнарга уңайлы шартлар тудырачак һәм дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр алганда гражданнарның вакытлыча һәм акчалата чыгымнарын киметәчәк.

Әлеге чараларны үтәү почта-финанс һәм логистика хезмәтләренең ышанычлылыгын һәм сыйфатын югары дәрәҗәдә тәэмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

Почта элемтәсен үстерү чаралары 3.6.8.1 нче таблицада күрсәтелгән.

---

[1] Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2008 елның 15 декабрендәге 888 номерлы карары белән расланды.

3.6.8.1 нче таблица

2010-2035 елларда почта элемтәсен үстерү буенча чаралар исемлеге

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
							1 Чират (2010-2020еллар)	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	ОПС	объект	4	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
3	Бирючевка авыл җирлеге	Бирючевка авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
4	Илбәк авыл җирлеге	Илбәк авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
5	Туйкә авыл җирлеге	Туйкә авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	

3.6.9. Коммуналь хезмәт күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр

Азнакай муниципаль районында зиратларның җитәрлек булмавы күзәтелә (3.6.9.1 нче таблицаны карагыз).

Актүбә шәһәр җирлеге территориясендә хәзерге вакытта 3 зират урнашкан:

- 100% тулган православ зиратына (1,08 га);
- гамәлдәге православие зираты (1,94 га) 45 % тулган килеш;
- гамәлдәге мөселман зираты (1,87 га) 96% тулган.

Шулай итеп, ирекле территорияләр калмаган диярлек мөселман зиратын киңәйтү максатка ярашлы булыр.

3.6.9.1 нче таблица

Вакытында зиратларның кирәкле территорияләре исемлеге 2010 елдан 2035 елга кадәр.

№ пп	Җирлек исеме	Торак пункт	куәте, га	Төзелеш төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
					1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т.п	1,075	киңәйтү	+	
2	Әгерҗе авыл җирлеге	Мәнәвез	0,07	киңәйтү	+	
3	Уразай авыл җирлеге	Уразай	0,178	киңәйтү	+	
Район буенча барлыгы			**1,323**			

3.6.10. Хокук тәртибен саклау объектларын үстерү

Азнакай шәһәрендә вакытлыча тоту изоляторы урнашкан бина эчке эшләр бүлеге подвалында урнашкан һәм урамда йөрү ишегалды юк, бу 1995 елның 15 июлендәге федераль закон таләпләренә каршы килә. "Шикләнелүчеләрне һәм җинаятьләр кылуда гаепләнүчеләрне сак астында тоту турында" 103-ФЗ номерлы һәм "Эчке эшләр органнарының җинаять кылуда шикләнелүчеләрне һәм гаепләнүчеләрне вакытлыча тоту изоляторларының эчке тәртип кагыйдәләрен раслау турында" РФ Эчке эшләр министрлыгының 22.11.2005 № 950 боерыгы. Азнакайда эчке эшләр бүлегенең махсус кабул итү бүлмәсе белән вакытлыча тоту изоляторының яңа бинасы төзелешен 2012-2014 елларда 1 кв.м мәйданлы 1400 кешегә исәпләргә кирәк.

Азнакай эчке эшләр бүлегенең укыту-спорт корпусы 2 катлы бинада урнашкан, 1989 елда төзелгән, бинаны төзекләндерергә кирәк.

Чаралар 3.6.10.1 нче таблицада күрсәтелгән.

3.6.10.1 нче таблица

2011-2035 елларда «Иҗтимагый тәртипне саклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Җирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	эчке эшләр бүлеген вакытлыча тоту изоляторы	Тоткарланганнарны		68	яңа төзелеш	+	
			Азнакай эчке эшләр бүлегенең укыту-спорт корпусы	кв. м.	1365		реконструкция	+	

3.7. Азнакай муниципаль районының тарихи-мәдәни мирасын үстерү һәм саклау чаралары

3.7.1. Үсеш өстенлекләре

Азнакай муниципаль районының тарихи-мәдәни потенциалы хәзерге вакытта җитәрлек өйрәнелмәгән, ул республика территориясен тотрыклы үстерү өчен гамәлгә ашырылырга һәм кулланылырга тиеш.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында мәдәни мирас объектларын саклауга бәйле кайбер чаралар тәкъдим ителә.

Өстенлекле юнәлешләр дип исәпләргә тәкъдим ителә:

региональ рекреацион системалар төзегәндә табигать ландшафтлары, туристлык максатларында табигать ландшафтлары белән берлектә территориянең, аның күчемсез мәдәни мирас объектларының тарихи-мәдәни потенциалын, сукмагын һәм маршрутларын файдалану,

-җирлек урнашу системаларын рационализацияләү, территорияне зоналаштыруның функциональ, шәһәр төзелеше һәм башка төрләрен камилләштерү исәбенә региональ һәм локаль планда тарихи-мәдәни потенциалны саклау һәм алардан файдалану;

-мәдәни мирас объектларын саклап калуга һәм алардан файдалануга юнәлтелгән функциональ зоналарны камилләштерү һәм гамәлгә ашыру.

Тарихи-мәдәни мирасны табигатьне саклау һәм икътисадый чаралар белән интеграцияләүдә саклау һәм алардан файдалану чараларын эшләп, синергетик нәтиҗәгә ирешергә мөмкин: интеграция нәтиҗәсендә эшчәнлек нәтиҗәлелеге арту, системалы эффект (эмерджентлык) хисабына.

Тарихи-мәдәни мирасны саклау өлкәсендәге эшчәнлекнең өстенлекле юнәлешләреннән берсе булып мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен, тарихи-мәдәни музей-тыюлыклар территорияләрен, федераль законнар таләпләре нигезендә билгеләү һәм раслау тора, алга таба аларның чикләре турында мәгълүматны тиешле дәүләт мәгълүмат системаларына (дәүләт җир кадастрына), күчемсез милеккә хокукларның һәм аның белән алыш-бирешләрне бердәм дәүләт реестрына кертү турында карар кабул итү шарты булып, чөнки объектны дәүләт җир кадастрына билгеләнгән тәртиптә кертелгән территорияләр чикләренең булуы тора.

Соңгы вакытта беренче планга төбәкләрнең, шәһәрләрнең һәм башка торак пунктларның капитал җәлеп итүгә һәм әлеге төбәкнең тотрыклы үсешен тәэмин итүгә юнәлтелгән маркетингы чыга.

Территориаль маркетинг - территория, аның эчке субъектлары, шулай ук тышкы субъектлар мәнфәгатьләрендә маркетинг ул. Ул әлеге территориягә карата тышкы булган субъектларның фикерен, теләкләрен һәм үз-үзләрен тотышын булдыру, яклау яки үзгәртү максатыннан гамәлгә ашырыла. Территориаль маркетинг түбәндәгеләрне булдыруга һәм хуплауга юнәлдерелә: территорияне җәлеп итү, аның абруе; территориядә тупланган табигый, матди - техник, финанс,

хезмәт, оештыру, социаль һәм башка ресурсларның җәлеп итүчәнлеге, шулай ук мондый ресурсларны гамәлгә ашыру һәм яңадан торгызу өчен мөмкинлекләр.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы территориясенең аның табигый һәм тарихи-мәдәни ресурслары һәм аерым дестинацияләре белән маркетингы кирәк - анда булу өчен мотивация тудыручы билгеле бер шартлар формалаштыруга, читтән туристлар килүен арттыруга һәм аның эчендә яшәүче клиентларның хезмәт күрсәтүләреннән файдалану ешлыгын арттыруга юнәлдерелгән эшчәнлек. Территорияләрнең маркетинг максаты булып тарихи шәһәргә яки территориягә карата туристларның фикерләрен, теләкләрен һәм үз-үзләрен тотышын булдыру, хуплау яки үзгәртү тора.

Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасында түбәндәге чараларны алдан карау тәкъдим ителә:

- торак урыннарның генераль планнары яисә ПОЗ дәрәҗәсендә саклау зоналары эшләү,
-тарихи-мәдәни мирасны эре масштаблы региональ тематик экспозицияләр күрсәтү объектлары сыйфатында реаль гамәлгә кертү.
- өстәмә хезмәт сыйфатында региональ ял базалары, туристлык базалары, пансионатлар һәм кунакханәләр эшчәнлегенә, туристлык сукмаклары һәм маршрутлары юлыннан шәһәр округларында һәм муниципаль районнарда мәгълүмат үзәкләре булдыруга кертелергә тиешле танып белү туризмы инфраструктурасын булдыру.
- археология һәйкәлләрен регион территориясенә төгәл бәйләү һәм объектларны экспонирование зоналарын ачыклау максатында археологик билгеләнештәге җирләрне инвентаризацияләү программасын эшләү;
- туристлык җәлеп итүчәнлеге объектлары сакланган тарихи җирлекләрне бүлеп бирә торган юл билгеләрен урнаштыру программасын формалаштыру.
- эре масштаблы региональ экспозицияләр структурасында күрсәтелгән объектлар буларак төбәкнең тарихи-мәдәни һәйкәлләрен торгызуга икътисадый рычаглар эзләү.

Әлеге барлык чаралар, эш урыннары санын арттырып, вакытлыча (сезонлы) эш урыннары булдырып, шулай ук туристлык инфраструктурасын булдыруга инвестицияләр салу өчен уңай шартлар тудырып, Азнакай муниципаль районы хуҗалык субъектларына читләтеп эш урыннары җәлеп итәргә мөмкинлек бирәчәк.

3.7.2. Тарихи-мәдәни каркасны саклау һәм үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районының тарихи-мәдәни потенциалын саклап калу һәм алардан файдалануны тәэмин итү, тарихи-мәдәни потенциал элементларын саклап калу һәм үстерү максатында территорияне урнаштыру системаларын рационализацияләү, территорияне зоналаштыруның функциональ, шәһәр төзелеше һәм башка төрләрен камилләштерү исәбенә региональ һәм җирле дәрәҗәләрдә чаралар комплексы кабул итү зарур.

Федераль дәрәҗәдә: “Россия мәдәнияте”, “Кече тарихи шәһәрләр”, “Тарихи шәһәрләр реконструкциясе” мәдәни мирасны саклауның федераль максатчан

программаларын гамәлгә ашыруда катнашу” һ.б. конкурс нигезендә; федераль форматта мониторинг алып баруны тәэмин итү.

Региональ дәрәҗәдә: мәдәни мирас объектларын аларның торышына, адекват кыйммәтләренә туры китерү; региональ дәрәҗәдәге күчемсез милек объектларына ядкарьләрне саклау шартлары буенча чикләүләрне теркәүне оештыру; Татарстан Республикасы Җир кадастрында мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен һәм аларны саклау зоналарын чагылдыруны тәэмин итү; региональ әһәмияттәге мәдәни мирас объектларын теркәгәндә мәдәни мирас объектларын саклау шартлары буенча чикләүләрне теркәү; мәдәни туризм маршрутларын эшләү һәм Татарстан Республикасы тарихи-мәдәни мирасын саклау программасын билгеләнгән тәртиптә кабул итү

Җирле дәрәҗәдә: муниципаль берәмлекнең Җир кадастрында мәдәни мирас объектлары һәм аларны саклау зоналары территорияләре чикләрен чагылдыруны тәэмин итү; җирле әһәмияттәге мәдәни мирас объектларын теркәгәндә мәдәни мирас объектларын саклау шартлары буенча чикләүләрне теркәү; туристлык инфраструктурасын үстерү һәм региональ туристлык объектларына сервис хезмәте күрсәтүнең сыйфатын арттыру; территориаль планлаштыру документларын, мәдәни мирас объектлары һәм аларны саклау зоналары территорияләре чикләрен, тарихи торак пунктлар мәдәни мирас объектларын саклау зоналары зоналарын саклау зоналары режимнарын һәм регламентларын исәпкә алып, җирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләрен планлаштыру проектларын һәм кагыйдәләрен эшләүне тәэмин итү.

Республика һәм муниципаль органнар дәрәҗәсендә чараларны үтәүне тәэмин итү өчен түбәндәгеләр кирәк:

1) мәдәни мирас объектларын саклап калуны тәэмин итү проблемаларын хәл итү өчен икътисадый механизмнарның хокукый базасын камилләштерү зарур:

- мәдәни мирас объектларының һәм аларны саклау зоналарының (тарихи җирлеккә яисә объектка мәдәни мирас объектларын саклау зоналарының проектлары белән) территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларны теркәү палатасында чикләүләрне теркәү белән җир кадастрына беркетү;
- тарихи-мәдәни мирас объектларын иминләштерү;
- мәдәни мирас объектлары белән ышанычлы идарә итүнең дәүләтнеке булмаган системасын булдыру. Мәдәни мирас объектларын ышанычлы идарәгә тапшыру - бу һәйкәл җимерелмәү яки эшләтеп җибәрелмәү гарантиясе, бу үз эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен идарәченең керемен алу мөмкинлеге. Мәдәни мирас объектлары белән дәүләтнеке булмаган нәтиҗәле идарә итү системасын үстерү өчен алда торган идарәчеләрнең эшчәнлеген стимуллаштыру зарур. Шәхси компанияләрне, шулай ук, бәлки, коммерциячел булмаган оешмаларны ышанычлы идарәгә җәлеп итү бурычы законнарга кайбер төзәтмәләр кертмичә генә хәл ителә алмый, шул исәптән мәдәни мирас объектлары турындагы законнар да.

2) Шәһәр төзелеше һәм проект документациясен эшләү:

- территориаль планлаштыру документларында һәйкәлләрне саклау өлешен түбәндәге стадияләрне исәпкә алып көчәйтү: теге яисә бу районның табигать

һәм тарихи-мәдәни мохитенең барлык компонентларын һәм тулаем регион территориясен анализлау, фараз, синтезлау;
- мәдәни мирас объектларын саклап калуга һәм алардан файдалануга юнәлтелгән функциональ зоналарны камилләштерү һәм гамәлгә ашыру, физик һәм юридик затларны мәдәни мирас объектларын саклап калуга һәм реставрацияләүгә инвестицияләүдә катнашуга җәлеп итә торган икътисадый механизмнар эшләү.

Тарихи-мәдәни мирасны саклау, өйрәнү һәм регенерацияләү буенча региональ әһәмияттәге чаралар

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы тарихи-мәдәни мирасны саклау һәм алардан файдалану буенча түбәндәге чаралар тәкъдим ителә:

1. мәдәни мирас объектларын, республика һәм җирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне исәпкә алуны, Татарстан Республикасы мәдәни мирас объектларының бердәм дәүләт реестрын булдыруны гамәлгә ашыру.

2. Федераль, республика һәм муниципаль органнар арасында федераль, республика һәм җирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни һәйкәлләргә җаваплылыкны һәм милекне чикләү буенча оештыру эшләре төгәлләнде.

3. Торак пунктларның генераль планнары яисә ПОЗ дәрәҗәсендә тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау зоналары проектларын эшләүне төгәлләргә

4. Республика әһәмиятендәге һәм җирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни һәйкәлләргә милекне чикләү буенча оештыру эшен гамәлгә ашырырга, шулай ук һәйкәлләрне хосусыйлаштырганда хокукый мәсьәләләр чишелешен карарга.

5. Төзелеш, юл, мелиорация эшләрен башкарганда, бигрәк тә нефть һәм газ эшкәрткәндә җимерелә торган һәйкәлләр зонасында сак археологик эшләр башкару.

6. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2009 елның 15 июлендәге карары белән расланган “Дәүләт тарихи-мәдәни экспертизасы турындагы нигезләмә” таләпләре нигезендә мәдәни мирас объектларының Бердәм дәүләт реестрына кертү өчен ачыкланган мәдәни мирас объектлары исемлеге буенча дәүләт тарихи-мәдәни экспертиза уздыруны оештырырга. N 569.

7. Азнакайны Татарстан Республикасының тарихи җирлекләре исемлегенә кертеп, реконструкцияләгәндә һәм төзелештә махсус режимга ия тарихи шәһәрләрнең һәм торак пунктларның өстәмә исемлеге турында тәкъдимнәр әзерләргә һәм расларга.

8. Археология һәйкәлләрен регион территориясенә төгәл бәйләү һәм объектларны "урында" экспонирование зоналарын ачыклау һәм зонаны реновацияләү максатында археологик мирас җирләрен инвентаризацияләү программасын эшләү.

Мәдәни һәм тарихи кыйммәтләрне саклау һәм алардан файдалану чараларын финанслау чыганаклары түбәндәгеләр:

федераль бюджет;

- Татарстан Республикасының республика бюджеты һәм җирле (шәһәр, район) бюджетлары;

- Татарстан Республикасының тарихи-мәдәни мирасын торгызу республика фонды;

- мәдәни һәм тарихи кыйммәтләр хуҗалары, кулланучылары һәм арендаторлары акчалары, юридик һәм физик затларның башка кертемнәре;

- һәйкәлләрне саклау буенча дәүләт органнары оператив идарәсендәге тарихи һәм мәдәни ядкарьләрдән файдаланган өчен аренда түләве;

- лицензияләр бирүдән акчалар, мәдәни һәм тарихи кыйммәтләрне дәүләт саклавы оешмаларының керемнәре, тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен күрсәтүче туристлык-экскурсия оешмаларының керемнәре һәм башка кертемнәр;

- мәдәни мирас объектларын иминләштерүдән акчалар;

- кануннар белән тыелмаган башка чыганаклардан чаралар.

Дәүләт мәдәни һәм тарихи мирас объектларында, милек рәвешләренә бәйсез рәвештә, иҗтимагый эшләр, социаль, экологик, стихияле бәла-казалар һәм һәлакәтләр нәтиҗәсендә зыян күргән яки җимерелгән очракта, эшләрне финанслый.

3.8. Туристлык-рекреация системасын үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районы территориясенең табигый һәм инфраструктура потенциалында уңай моментлар республиканың бердәм туристлык-рекреация системасы өлеше буларак һәм район икътисады эшчәнлегенең бер төре буларак туристлык индустриясе районында үсеш өчен алшартлар тудыра.

Территориянең социаль-икътисадый үсешенә туристлык-рекреация эшчәнлегенең шактый зур өлешен исәпкә алып, туристлык тармагы «2009-2011 елларга Татарстан Республикасында туризм өлкәсен үстерү» республика максатчан программасы белән республиканың территориаль махсуслашу өлкәсендә әйдәп баручы тармак буларак билгеләнде. Татарстан Республикасында һәм Азнакай районында туризмны үстерүнең өстенлекле юнәлешләре итеп эчке һәм тышкы туризм билгеләнде.

Конкурентлыкка сәләтле туристлык тармагын формалаштыруны тәэмин итү өчен кыска сроклы перспективада түбәндәгеләр таләп ителә:

- туристлык сезонының дәвамлылыгын ел әйләнәсенә кадәр арттыру, туристлар килү вакытын арттыру исәбенә территориядә туристлар булу вакытын озайтырга (3 көннән 12 көнгә кадәр);

- туристик-рекреацион потенциалны бәяләү һәм аларга ихтыяҗ белән билгеләнгән туризмның өстенлекле төрләрен үстерергә;

- туристлык-рекреация эшчәнлеген иң нәтиҗәле һәм перспективалы алып бару урыны буларак туризм үзәкләрен булдыру һәм үстерү;

- туристлык-рекреация эшчәнлеген интенсив алып бару һәм околотуристик эшчәнлекне үстерү урыннары (транспорт, кунакханә һәм ресторан бизнесы, сәүдә, иминләштерү һ.б.) кебек туристлык-рекреацион зоналар булдырырга.

Төбәктә туризмның аякка басу процессының шәһәр төзелеше аспекты туризмның матди базасын үстерү мәсьәләләрендә чагыла, ә нәкъ менә туристлык-рекреацион зоналар һәм подзоналар, үзәкләр һәм ярдәмче үзәкләр, туристлык-рекреацион объектлар һәм алар арасындагы элемтәләр системасын формалаштыру мәсьәләләрендә. Теге яки бу зонаның үзәкләрендә яки ярдәмче зоналарында урнашкан туристлык-рекреация объектлары бер зонада да, алар арасында да туристлык маршрутлары белән бәйле. Зоналар составына шулай ук туристларга күрсәтелә торган хезмәтләрнең диапазонын киңәйтүче һәм аларның зона территориясендә булу вакытын киңәйтүче якын территорияләр дә керә. Әлеге зоналарны формалаштыру туристик күрсәтү һәм сервис булган объектларны торгызу һәм үстерү һәм яңа объектлар төзү белән бәйле, аерым алганда, теге яки бу төр туризмны үстерү максатларында.

Республиканың көньяк-көнчыгышында Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы проекты нигезендә, региональ әһәмияттәге Көньяк-Көнчыгыш туристик-рекреация зонасын оештыру тәкъдим ителә, аңа өлешчә Азнакай районы территориясе керә (Актүбә ш.т.п. көньяк-көнбатыш өлеш).

Көньяк-Көнчыгыш туристик-рекреация зонасы һәм Азнакай муниципаль районы кунакларына тәкъдим ителә торган туристлык хезмәтләре спектрын киңәйтү өчен, аерым алганда, шулай ук район территориясендә булу вакытын арттыру максатларында мәдәни-танып белү, дәвалау-савыктыру, экологик, спорт-савыктыру, маҗаралы (балык тоту), балалар туризмын һәм кыска вакытлы ял итү, музейны, җирле истәлекле урыннарны, дәвалау-савыктыру һәм спорт-савыктыру объектларын, балаларны савыктыру лагерьлары комплексын, “Чатыр-Тау” комплекслы заказнигын һәм Азнакай аучылык заказнигын, буалар, урман ландшафтлары челтәрен үстерү, шулай ук туристлык һәм балык тоту комплекслары һәм туклану объектлары базасын (кунакханә объектларын, кунакханә үзәкләрен киңәйтү) белән туристлык комплексын үстерү тәкъдим ителә. Туристлык күрсәтү һәм объектларны файдалану өчен җәлеп итүчән урыннар, төп транспорт-туристлык агымнары, җәлеп итүчән ландшафтның төр нокталары һ.б. туристлык һәм хезмәт күрсәтүче объектлар челтәрен перспектив урнаштыруның төп факторлары булып тора. Районның турист өчен җәлеп итүчән йөзен формалаштыру өчен, туристик объектларны төзекләндерү, реконструкцияләү, реставрацияләү, төзү буенча комплекслы чаралар үтәүдән тыш, хезмәт күрсәтү даирәсенең сыйфатын яхшырту һәм әлеге объектлар челтәрен киңәйтү өчен шартлар тудырырга кирәк.

Азнакай муниципаль районы туристлык-рекреация системасының функциональ һәм пространство-планлаштыру структурасын формалаштыру нигезендә район дәрәҗәсендә түбәндәгеләр карала:

- муниципаль район үзәге буларак Азнакай шәһәре һәм район туристлык-рекреация системасының мәдәни-танып белү, мәдәни-күңел ачу, спорт-савыктыру, дәвалау-савыктыру, балалар объектлары һәм шәһәр эчендә һәм янәшәсендәге территорияләрдә туристлар өчен кызыклы башка урыннар булган терәк үзәге;
- “Чатыр-Тау” төбәк әһәмиятендәге дәүләт комплекслы заказнигы һәм табигый истәлекле урыннар булган аеруча җәлеп итүчән ландшафтлы Азнакай дәүләт аучылык заказнигы;

- тарихи-мәдәни объектлар һәм районның һәм шәһәр торак пунктларының махсус сакланучы табигать территорияләре: музей, мәдәни-танып белү җирле истәлекле урыннар, мөселман дини объектлары һәм комплекслар, туристлык-рекреация эшчәнлегендә катнашу өчен потенциаль булган һәм катнашучы табигать һәйкәлләре;

- урман ландшафтлары;

- Ик һәм Стәрле елгалары;

- туристлык маршрутлары.

Күрсәтелгән объектларның территориаль урнашу характеры, аларның сыйфатлы характеристикалары, формалашу дәрәҗәсе туристлык-рекреация системасын структур төзүне, аерым алганда туристлык-рекреация эшчәнлеген активлаштыру зоналарын аерып алуны билгели:

1. Азнакай - төрле профильле объектларны туплау зонасы буларак, төбәк әһәмиятендәге күпфункцияле зона, анда дәвалау-савыктыру, балалар, спорт-савыктыру туризмыннан алып спорт, экология, мәдәни-танып белү туризмына кадәр туризмның төрле төрләрен үстерү перспективалары бар.

Әлеге зонада (маршрут-терәк үзәге) туристлык-рекреация эшчәнлеге һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасы үзәге буларак тулаем Азнакай шәһәре, җир асты үзәге (маршрут-терәк ноктасы) - Сәпәй авылы тора. Туристларны әлеге зона территориясенә җәлеп итү һәм сыйфатлы туристик һәм сервис хезмәтләре күрсәтү өчен туристлык (туристлык-кунакханә комплексы “Чатыр-Тау” заказнигы базасында) һәм хезмәт күрсәтүче объектлар (кафе, кунакханә йортлары, мәгълүмат үзәкләре һ.б.) челтәрен булдыру тәкъдим ителә.

Әлеге туристлык-рекреация зонасы составында билгеле бер юнәлештәге туристлык-рекреация ярдәмче зоналары билгеләнә:

- Азнакай шәһәре базасында полифункциональ ярдәмче зона буларак формалаша торган Азнакай туристик-рекреацион подзонасы, шәһәрдә төрле профильле объектлар булуны исәпкә алып. Әлеге подзонада туристик-рекреация эшчәнлегенең гамәлдәге юнәлешләрен: дәвалау-савыктыру, мәдәни-танып белү туризмын үстерү һәм туристлык эшчәнлегенең спорт, спорт-күңел ачу юнәлешләрен оештыруда потенциаль объектларны җәлеп итү күздә тотыла.

- Экологик, экологик-агарту туризмын һәм кыска вакытлы ялны үстерү перспективалары булган “Чатыр-Тау” табигать тыюлыгы зонасы туристка туристик һәм сервис хезмәтләренең билгеле бер юнәлеше исемлеге төрледән-төрле булган туристлык-күңел ачу комплексын урнаштыру перспективалары белән комплекслы һәм аучылык заказникларының табигый кыйммәтләре базасында оештырылырга мөмкин.

- Балалар туристик-рекреацион ярдәмче зонасы Азнакай урманчылыгы урманнарында урнашкан балаларны савыктыру лагерьлары челтәре базасында формалаша. Әлеге объектларны реконструкцияләү буенча чаралар үткәрү ял итү шартларын яхшыртырга һәм кыска вакытлы ялга ял итүчеләрне җәлеп итәргә, шулай ук экскурсия һәм маҗаралы маршрутлар оештыру юлы белән күрсәтелә торган хезмәтләр спектрын киңәйтергә мөмкинлек бирәчәк.

2. Актүбә - җирле әһәмияттәге күпфункцияле спорт-савыктыру, спорт-күңел ачу, этнографик экология, туризм зонасы, ул Актүбә бистәсенең спорт объектлары комплексы, “Владимирский склон” табигый тыюлыгы һәм якындагы авыл торак пунктларының этнографик йөзе базасында төзелә.

Әлеге зонаның үзәге һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасының үзәге булып Актүбә шәһәр тибындагы бистәсе, су асты зонасы (маршрут-терәк ноктасы) үзәге - Чемодурово авылы тора.

Әлеге туристлык-рекреация зонасы составында билгеле бер юнәлештәге туристлык-рекреация ярдәмче зоналары билгеләнә:

- Актүбә бистәсе базасында формалаша торган Актүбә туристик-рекреацион подзонасы спорт, сәламәтләндерү, спорт объектлары комплексының булуы белән аерылып тора, алар базасында спорт, спорт-сәламәтләндерү, маҗаралы (атлы) туризм үсеш перспективалары бар.

- Табигатьне саклау туристик-рекреацион подзона, аның нигезендә "Владимирский склон" ботаника профиленең табигый тыюлыгы ята, ул экологик, танып белү туризмын үстерү урыны булырга тиеш.

- Чемодур туристик-рекреацион подзонасы рус халкының көнкүрешен һәм традицияләрен саклап калган авыл торак пункты буларак Чемодурово авылы базасында формалаша, бу этнографик, танып белү туризмын үстерү өчен алшартлар тудыра.

3. Көнчыгыш - җирле әһәмияттәге күпфункцияле зона, ул мәдәни-танып белү, маҗаралы (балыкчылык) туризм һәм кыска вакытлы ял итү өчен перспективаларга ия. Әлеге зона дини объектларда һәм этнографик авылларда булып, мәдәни-танып белү, экскурсия маршрутларын оештыру өчен башлангыч нокта булырга мөмкин.

Әлеге зонаның үзәге һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасының үзәге булып Югары Стәрле авылы, маршрут-терәк нокталары Урманай авылы, Константиновка авылы тора.

Туристлык маршрутлары

Азнакай муниципаль районының һәм республиканың туристлык-рекреация системасын үстерү район чикләрендә дә, республиканың туристлык-рекреация зоналары арасында да тыгыз, үзара бәйләнештә торган багланышларны булдырмыйча мөмкин түгел. Күрсәтелгән барлык зоналарны, маршрут-терәк үзәкләрен, маршрут-транзит нокталарын, җәлеп итүчән объектларны, табигый территорияләрне региональ һәм район (җирле) әһәмияттәге транспорт-экскурсия элемтәләре системасына берләштерергә тәкъдим ителә.

Районга керү туризмын үстерүне тәэмин итү өчен, беренче чиратта, җирле туристик маршрутларны, шулай ук Төбәк әһәмиятендәге маршрутларны үстерергә кирәк:

- Азнакай шәһәренең истәлекле урыннарын һәм экскурсия дини объектлары булган кайбер торак пунктларны үз эченә алган җирле әһәмияттәге мәдәни-танып белү маршрутлары (Түйкә, Сәпәй, Карамалы, Югары Стәрле, Сарлы, Урсай, Зур

Сукаеш, Чубар Абдулл, Мәсәгут һ.б.), этнографик йөзе һәм традицияләре (Чемодурово, Якты Күл).

- Төбәк һәм җирле әһәмияттәге экологик маршрутлар аерым саклана торган табигать территорияләре чикләрендә дә («Чатыр-Тау», «Владимир склоны», «Ык елгасы», «Стәрле елгасы» тыюлыклары), шулай ук алар арасында да оештырылырга мөмкин. Тәкъдим ителгән экологик маршрутлар арасыннан аерып алырга мөмкин:

- Ык елгасы буенча региональ әһәмияттәге экологик маршрут;

- Стәрле елгасы буенча җирле әһәмияттәге экологик маршрут;

-Региональ әһәмияттәге «Чатыр-Тау»-«Стәрле» - «Ык " экологик маршруты»;

- Җирле әһәмияттәге «Аучылык заказнигы»-Чемодурово-«Владимирский склон» һәм башкаларның экологик маршруты.

Булган һәм тәкъдим ителә торган туристлык-рекреация объектларының төрле-төрле исемлеге, бай табигать потенциалы, туристлар урнаштыру урыннары һәм ял итүчеләр төрле тематик юнәлештәге һәм катлаулылыктагы атлы, автомобиль, велосипед, җәяүлеләр маршрутларын оештыру өчен алшартлар тудыра.

Район территориясендә туристик-рекреацион зоналар формалаштыру буенча тәкъдимнәр, керү туризмын үстерүдән тыш, шулай ук җирле халыкның туристлык-рекреацион ихтыяҗларын канәгатьләндерүгә (эчке туризмны үстерүгә) юнәлтелгән. Эчке туризмның төп юнәлеше булып җирле халыкны кыска вакытлы һәм озак вакыт ял иткәндә канәгатьләндерү тора, бу тиешле рекреация объектлары (ял итү йортлары, туристлык базалары һәм кемпинглар, балаларны савыктыру лагерьлары, ял көне туристлык базалары, шәһәр яны йортлары һ.б.) һәм ял итү өчен ачык мәйданнар (урман-парк зоналары, су объектлары, рекреация эшчәнлеген алып бару өчен яраклы, пляжлар белән җиһазланган урманнар) булу белән тәэмин ителә.

Азнакай районында озак вакытлы һәм кыска вакытлы ял итү объектлары челтәре санаторий-профилакторий, балалар сәламәтләндерү лагерьлары, ял базалары белән тәэмин ителгән. Туристлык-рекреация зоналарын булдыру, өстәвенә рекреацион махсуслашу (Көнчыгыш, балалар, Табигатьне саклау) рекреацион объектларның физик торышын яхшырту, тәкъдим ителә торган рекреацион хезмәтләр исемлеген киңәйтү һәм рекреантларга хезмәт күрсәтү объектлары челтәрен камилләштерү буенча чаралар үткәрүгә ярдәм итәчәк.

Җиһазланган пляжларның булуы җирле халыкның ял итүгә ихтыяҗларын канәгатьләндерүнең тагын бер шарты булып тора. 2035 елга пляж территорияләренә ихтыяҗ 11,41 га тәшкил итәчәк. Су өстендә коену һәм ял итү өчен, шулай ук җирле һәм сезонлы халыкның норматив ихтыяҗларын канәгатьләндерү өчен Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасы пляжларында уңайлы һәм имин шартлар тудыру өчен Азнакай районында су объектларын рекреацияләү зоналарын төзү һәм оештыру буенча чаралар үткәрү тәкъдим ителә, бу түбәндәгеләрне күздә тота:

- булганнарга инвентаризация үткәрү һәм коену өчен кулланыла торган рекреациянең перспективалы зоналарын ачыклау,

- Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2009 елның 23 апрелендәге 256 номерлы карары нигезендә пляжларны оештыру һәм төзекләндерү буенча «Татарстан Республикасы территориясендә урнашкан су объектларында кешеләрнең гомерен саклау кагыйдәләрен раслау турында» ГОСТ 17.1.5.02-80 карары нигезендә пляжларны оештыру һәм төзекләндерү чаралары составын билгеләү. Гидросфера. Су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр».

Җирлектә яшәүчеләрнең күпләп ял итүе өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру «Россия Федерациясендә җирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон буенча җирлекнең һәм шәһәр округының җирле әһәмияттәге мәсьәләләренә керүен исәпкә алып, аларны норматив хәлгә китерү буенча кирәкле чараларның төгәл урынын билгеләү җирлекнең генераль планын, туристлык-рекреация зонасы проектын, планлаштыру проектын эшләгәндә билгеләнергә мөмкин.

Азнакай муниципаль районын югарыда күрсәтелгән үсеш юнәлешләрен гамәлгә ашыру максатларында, 3.8.1 нче таблицада һәм 3.8.1 нче схемасында җентекләп тәкъдим ителгән чаралар исемлеге тәкъдим ителә.

3.8.1 нче таблица

Туристлык-рекреация системасын үстерү чаралары
Азнакай муниципаль районы

№ т/б	Чараларның исеме һәм объектларның урнашу урыны	Төр чаралар	Проект куәтелеге	Программаны	
				Беренче чират (2010-2020еллар).	Исәп-хисап срогы (2021-2035 еллар)
Региональ әһәмияттәге чаралар					
1	Көньяк-Көнчыгыш туристлык-рекреация зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
2	Ик елгасы буенча экологик туристик маршрут	Маршрутны оештыру		+	+
3	"Чатыр-Тау-Стәрле-Ык" экологик туристик маршруты	Маршрутны оештыру		+	+
Җирле әһәмияттәге капиталь төзелеш чаралары һәм объектлары					
1	Азнакай туристик-рекреацион зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
2	Актүбә туристлык-рекреацион зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	

№ т/б	Чараларның исеме һәм объектларның урнашу урыны	Төр чаралар	Проект куәте-леге	Программаны	
				Беренче чират (2010-2020еллар).	Исәп-хисап срогы (2021-2035 еллар)
3	Көнчыгыш туристлык-рекреация зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
4	Су объектларында (рәсми пляжларда) рекреация зоналарын оештыру проектларын эшләү)	Проектны эшләү		+	+
5	Балалар сәламәтләндерү «Каенкай» лагере Балтач авыл җирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 148 кв.	Реконструкция	150 урын	+	
6	Балалар сәламәтләндерү «Орленок» лагере Балтач авыл җирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 146 кв.	Реконструкция	121 урын	+	
7	Балалар сәламәтләндерү "Солнышко" лагере Балтач авыл җирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай кишәрлек урманы, 150 кв.	Реконструкция	45 урын	+	
8	Ял базасы, Әгерҗедәге уртак предприятие, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 119 кв.	Төзелешне тәмамлау		+	
9*	Туристлык-кунакханә комплексы, Уразай авыл җирлеге, Уразай авылы янында	Төзелеш		+	
10	Балык тоту туристик базасы, Карамалы авыл җирлеге, Карамалы авылы янында СП	Төзелеш			+
11	Балык тоту туристик базасы, Урманай авыл җирлеге, Урманай авылы	Төзелеш			+
12	Рус этник авылы, Чемодур авылы, Чемодур авылы	Төзелеш, төзекләндерү			+
13	Чуваш этник авылы, Учаллы авыл җирлеге, Якты Күл	Төзелеш, төзекләндерү			+
14	Тарихи-мәдәни маршрутлар (Азнакай районы тарихи һәм истәлекле урыннар буенча)	Маршрутны оештыру		+	+

№ т/б	Чараларның исеме һәм объектларның урнашу урыны	Төр чаралар	Проект куәте-леге	Программаны	
				Беренче чират (2010-2020еллар).	Исәп-хисап срогы (2021-2035 еллар)
15	Стәрле елгасы буенча экологик маршрут	Маршрутны оештыру		+	+
16	Аучылык тыюлыгы-Чемодур-Владимир склоны " экологик маршруты»	Маршрутны оештыру			+
17	Ат, автомобиль, велосипед, җәяүлеләр маршрутлары	Маршрутны оештыру		+	+

* - Азнакай дәүләт аучылык тыюлыгы территориясендә туристлык-күңел ачу комплексын төзү чаралары Татарстан Республикасы Хайваннар дөньясы объектларын саклау һәм алардан файдалану идарәсе белән килештерелгән очракта мөмкин.

3.9. Транспорт-коммуникация инфраструктурасын үстерү чаралары

«Азнакай муниципаль районының транспорт-коммуникация инфраструктурасын үстерү» бүлегенең төп максаты - Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы составында халык ихтыяҗларына туры китереп, автомобиль юлларын үстерү, район икътисадының нәтиҗәлелеген һәм конкуренциягә сәләтлелеген арттыру, таләп ителә торган техник халәтне, юл челтәренең үткәрүчәнлеген, иминлеген һәм тыгызлыгын тәэмин итеп.

Районның перспектив транспорт каркасы төбәк һәм җирле автомобиль юлларыннан, тимер юл, һава һәм торба үткәргеч транспорт төрләреннән формалашачак.

«Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» тимер юлы төзелеше республика башкаласы белән көньяк-көнчыгыш районнарның тимер юлын тәэмин итәчәк.

3.9.1. Региональ әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Төбәк юллары Татарстан Республикасы милке булып тора һәм шуңа бәйле рәвештә Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасының төп чаралары аларны саклап калуга, модернизацияләүгә һәм үстерүгә юнәлдереләчәк.

Хәзерге вакытта «Мәгариф», «Сәламәтлек», «АПКны үстерү» һәм «Авылны 2010 елга кадәр үстерү» милли проектларын гамәлгә ашыру кысаларында торак пунктларның транспорт элемтәләре белән тәэмин итү юл челтәрен үстерү өлкәсендә иң мөһим бурычларның берсе булып тора.

Югарыда санап үтелгән проектларны гамәлгә ашыру авыл җирлегендә урта һәм һөнәри белем алу һәм медицина ярдәме алу мөмкинлеген тәэмин итүгә бәйле.

2020 елга кадәр Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы нигезендә Азнакай муниципаль районы территориясендә тәкъдим ителә;

-Азнакай шәһәре әйләнешен төзү;

-гамәлдәге автомобиль юлларын реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау.

Азнакай муниципаль районының региональ әһәмияттәге чаралар исемлеге әлеге бүлекнең 3.9.1.1 нче таблицасында күрсәтелгән.

3.9.1.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы составында региональ әһәмияттәге автомобиль юлларын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Авыл җирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010 - 2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
1	Азнакай шәһәрен йөреп чыгу	Әгерҗе авыл җирлеге	Төзүчеләр	III	+	6		
2	Үчәлле-Тымытык	Тымытык, Үчәлле авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	6,05		
3	Урманай - Беренче Май - Таллы-Бүләк	Урманай авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	10,2		
4	«Бөгелмә - Азнакай» - Карамалы Елга	Туйкә авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,6		
5	Буралы - Чубар - Абдулово - Мәндәй	Чубар – Абдул авыл җирлеге	капиталь ремонт	V	+	5		
6	«Бөгелмә - Азнакай» - Камышлы Күл	Туйкә, Балтач авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,4		
7	“Рус Акташы - Азнакай” - Илбәк - “Азнакай-Дүсем”	Илбәк авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	3,55		
8	“Рус Акташы - Азнакай” - Мәсәгут - “Азнакай-Дүсем”	Мәсәгүт авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,1		
9	Кәкре Елга бистәсенә килү	Кәкре-Елга авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,8		
10	Ирекле авылы янына килү	Чалпы авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,9		
11	Ирекле авылы янына килү	Чалпы авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,9		
12	Түбән Стәрле бистәсенә килү	Югары Стәрле авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	0,65		

№ т/б	Атамасы	Авыл җирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010 - 2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
13	Митрофановка п. янына килү	Чубар – Абдулл авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,334		
14	Курай Елга авылына килү	Сукаеш авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,1		
15	Банки-Сукаеш авылына килү	Сукаеш авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2		
16	Тетвель ш.т.п. килү	Чемодур авыл җирлеге	капиталь ремонт	V	+	1,7		
Барлыгы:						**51,284**		**0**

3.9.2. Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Транспорт инфраструктурасын алга таба үстерү өчен гамәлдәге җирле әһәмияттәге юлларны реконструкцияләү, торак пунктларга асфальт-бетон керү юлларын төзү зарур.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында 2035 елга кадәрге чорда җирле әһәмияттәге автомобиль юллары челтәрен үстерү буенча түбәндәге бурычлар куела:

- торак пунктларга илтүче юллар төзү;
- проектлана торган торак мәйданчыкларына керү юлларын төзү;
- агросәнәгать комплексы (АПК) объектларына илтүче юллар төзү;
- бакча җәмгыятьләренә керү юлларын төзү;
- туризм һәм рекреация объектларына керү юлларын төзү;
- чүплекләргә һәм каты көнкүреш калдыклары полигоннарына керү юлларын төзү,

Шулай ук районның барлык торак пунктларын гомуми файдаланудагы юллар челтәре белән каты өслекле юллар белән тоташтыру да тәкъдим ителә.

Шулай итеп, 2020 елга гомуми файдаланудагы муниципаль юлларның озынлыгы 26,04 км, 2035 елга - 1,36 км артачак.

Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм капиталь ремонтлау буенча чаралар исемлеге 3.9.1.2 нче таблицада бирелгән.

3.9.1.2 нче таблица

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы составында җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
1	Кызыл Сукачы авылына килү	Әлкәй авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0.17		
2	Елга-Баш һәм Каменка пунктлары янына килү	Мәлбагыш авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,72		
3	Кызыл Йолдыз бистәсенә якынлашу	Үчәлле авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,17		
4	Тархан ш.п. якынлашу	Илбәк авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,46		
5	Тырыш бистәсенә килү	Илбәк авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,25		
6	Беренче Май бистәсенә килү	Урманай авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,17		
7	(Беренче Май бистәсе) объектларына якынлашу	Урманай авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1		
8	ТБО полигонына килү	Югары Стәрле авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,4		
9	Чүплеккә чыгу (Сукаеш)	Сукаеш авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,8		
10	Баланлы т.п. янына килү	Бирючевка авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,8		
11	Мачаклы-Баш п.	Сәпәй авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	0,7		
12	Урсай бистәсендә	Урсай авыл җирлеге	капиталь ремонт	V	+	5,56		
13	Йолдыз т. п. янына килү	Микулин авыл җирлеге	капиталь ремонт	V	+	0,34		
14	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Кәкре Елга авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,34		

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
15	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Сарлы авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	6,14		
16	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Урсай авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,71		
17	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Вахитов авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	3,4		
18	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Чалпы авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,23		
19	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Чемудоровское СП	төзелеш	IV	+	0,52		
20	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Карамалы авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,4		
21	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Карамалы авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	0,2		
22	ТБО проектлана торган полигонына килү	Мәсгут авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	2,47		
23	ТБО проектлана торган полигонына килү	Югары Стәрле авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,36		
24	ТБО проектлана торган полигонына килү	Мәлбагыш авыл җирлеге	төзелеш	IV			+	1,36
25	Проектлана торган кар саклагычына килү	Туйкә авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	1,3		
26	Тәкъдим ителә торган туристик-күңел ачу комплексы янына килү	Уразай авыл җирлеге	төзелеш	IV	+	2,68		
27	Тәкъдим ителә торган туристик балык базасына килү	Карамалы авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV			+	3,2

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
	Барлыгы					**34,4**		**1,36**

3.9.3. Азнакай муниципаль районы автомобиль юлларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында автомобиль юлларында булган яңа күпер кичүләренә капиталь ремонт һәм яңа күперләр төзү, шулай ук «Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» проектлана торган тимер юлының автомобиль юллары белән кисешкән урыннарда юлүткәргечләр төзү тәкъдим ителә (3.9.1.3 нче таблица).

3.7.1.3 нче таблица

Азнакай муниципаль районы юлларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү буенча региональ әһәмияттәге чаралар исемлеге

№ т/б	Кое янындарак автомобиль исемнәре күпер/юлүткәргеч урнашкан торак исеме	Юлның	Авыл җирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
						Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
						2010-2020 еллар	Озынлыгы, м	2021-2035 еллар.	Озынлыгы, м
1	Уразай авылы	Стәрле елгасы	Уразай авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	46,2		
2	Кәкре-Елга авылы	иңеш	Кәкре-Елга авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	20,5		
3	Камышлы Күл.	иңеш	Балтач авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	8,2		
4	Җиңү п.п.	Стәрле	Вахит авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	57,7		
5	Мәллә авылы	Мәллә елгасы	Илбәк авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	58		
6	Буралы авылы	Буралы елгасы	Чубар - Абдул авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	21,5		
7	Туйкә авылы	Стәрле елгасы	Туйкә авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	31,1		
8	Мәндәй авылы	Буралы елгасы	Чубар - Абдул авыл җирлеге	капиталь ремонт	IV	+	35,5		
Юлүткәргечләр төзү									
1	юлүткәргеч	Лениногорск-Азнакай	Балтач авыл җирлеге	төзелеш	I			+	
2	юлүткәргеч	Бөгелмә-Азнакай	Туйкә авыл җирлеге	төзелеш	I			+	
3	юлүткәргеч	"Карабаш-Актүбә" - Микулино-	Микулин авыл җирлеге	төзелеш	I			+	

№ т/б	Кое янындарак автомобиль исемнәре күпер/юлүткәргеч урнашкан торак исеме	Юлның	Авыл җирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
						Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
						2010-2020 еллар	Озынлыгы, м	2021-2035 еллар.	Озынлыгы, м
		"Лениногорск-Азнакай"							

3.9.4. Юл хәрәкәте иминлеген арттыру чаралары

Азнакай муниципаль районы юлларында юл хәрәкәте куркынычсызлыгын арттыру буенча төп чаралар:

-төп юллардагы торак пунктларны карап чыгу;

-автомобиль юлларын ремонтлау һәм карап тоту буенча үз вакытында тулы комплекс башкару;

-районның төп юлларында юлүткәргечләр төзү;

-хокук саклау органнары хезмәткәрләре тарафыннан контроль-күзәтчелек эшчәнлеген камилләштерү.

Азнакай муниципаль районы гомуми файдаланудагы юлларда юл хәрәкәте иминлеген арттыру чаралары региональ әһәмияттәге чаралар булып тора

3.9.5. Юл буе сервисын үстерү чаралары

Автомобиль юлларының заманча челтәрен булдыру хезмәт күрсәтү дәрәҗәсен тамырдан яхшыртудан, юл хәрәкәтендә катнашучыларның хезмәт һәм ял шартларын тәэмин итүдән башка мөмкин түгел.

Юл сервисы системасын камилләштерү чаралары автомобиль юлларының торышын алдынгы дәрәҗәгә якынайтуга юнәлдерелгән. Аларны гамәлгә ашыру автомобиль юлларында хәрәкәтнең уңайлылыгын күтәрүгә һәм куркынычсызлыгын тәэмин итүгә, шулай ук йөк һәм пассажирларга хезмәт күрсәтү дәрәҗәсен яхшыртуга ярдәм итәчәк. Юл сервисын үстерү буенча каралган чаралар бюджеттан тыш чаралар җәлеп итүне стимуллаштыруны, юл хәрәкәтендә катнашучыларга хезмәт күрсәтүне тәэмин итә. Юл сервисы объектларын урнаштыруны тәртипкә салу буенча билгеләнгән чаралар системасын гамәлгә ашыру юл буе полосаларына экологик йөкләнешне киметергә, кулланучыларга хезмәт күрсәтүне яхшыртырга мөмкинлек бирәчәк.

Район юлларында урнаштырылырга һәм кулланылырга тиешле юл сервисы объектлары билгеләнеше буенча ике төркемгә бүленә:

1) автомобиль юлы комплексына керүче һәм машина йөртүчеләрнең һәм пассажирларның ялынуын киметүгә актив ярдәм итүче, хәрәкәттә катнашучыларга кирәкле ярдәм күрсәтүне тәэмин итүче, хәрәкәт уңайлыклары һәм иминлеге дәрәҗәсен күтәрүне, автомобиль юлларының озак яшәвен күтәрүне тәэмин итүче объектлар (хәрәкәттә катнашучыларның автомобильләрен һәм ялын кыска вакытлы туктату өчен мәйданчыклар, автобус тукталышлары, авырлык контроле пунктлары, ЮХИДИ постлары). Әлеге объектларның саны һәм урыны юллар төзелешенә проект алды документациясе белән билгеләнәчәк;

2) хәрәкәттә катнашучыларның уңайлыгы дәрәҗәсен күтәрү, йөртүчеләр һәм пассажирлар юлында хезмәт һәм ял итү өчен шартлар тудыру өчен юл буе полосасы чикләрендә түләүле сервис объектлары. Әлеге төркем объектларына мотельләр, кемпинглар, автозаправка станцияләре, техник хезмәт күрсәтү станцияләре, туклану пунктлары (КДС) кертелгән.

Азнакай муниципаль районы территориясендә җиңел автомобильләргә техник хезмәт күрсәтү станциясен үз эченә алган юл сервисы комплексы төзү тәкъдим ителә, ул заманча ремонт-диагностика җиһазлары, автомойка, автомобильләргә ягулык салу станциясе һәм автокибете белән җиһазландырылган. Шулай ук җәмәгать туклануы пункты төзү дә тәкъдим ителә (15 нче таблица).

Автомобиль юлларына хезмәт күрсәтүче биналар һәм корылмаларның составы, шулай ук аларны урнаштыру СНиП 2.05.02.85 "Автомобиль юллары. Проектлау нормалары ".

3.7.1.4 нче таблица

Юл буе сервисы объектларын урнаштыру буенча региональ әһәмияттәге чаралар исемлеге
Азнакай районы юлларында

№ т/б	Объект	Юл исеме	Авыл җирлекләре	Эш төре	Гамәлгә ашыру этаплары	
					Беренче чират	Исәп-хисап вакыты
					2010-2020 еллар	2021-2035 еллар.
1	Җәмәгать туклануы пункты	«Азнакай - Дүсем»	Сәпәй авыл җирлеге	төзелеш	+	
2	КДС	«Чаллы-Зәй-Әлмәт»	Туйкә авыл җирлеге	төзелеш	+	

3.9.6. Тимер юл транспортын үстерү чаралары

Федераль транспортның озак сроклы үсешен билгеләүче төп документлар булып Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2008 елның 22 декабрендәге 1734-р номерлы күрсәтмәсе белән расланган 2030 елга кадәр чорга Россия Федерациясе транспорт стратегиясе; Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2008 елның 17 июнендәге 877-р күрсәтмәсе белән расланган 2030 елга кадәр Россия Федерациясендә тимер юл транспортын үстерү стратегиясе; Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2001 елның 05 декабрендәге 848 номерлы карары белән расланган «Россия транспорт системасын үстерү (2010 - 2015 еллар)» федераль максатчан программасы тора.

Азнакай районы территориясендә 2030 елга кадәр Россия Федерациясендә тимер юл транспортын үстерү стратегиясенә ярашлы рәвештә «Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» тимер юлы төзү планлаштырыла. 2030 елга кадәр сату срогы

Тәкъдим ителә торган тимер юл мөмкинлек бирәчәк:

- Йөк ташуның үзкыйммәтен киметү,
- автомобиль юлларын бушатырга, бу һәлакәтләр санын киметүгә ярдәм итәчәк.
- Азнакай шәһәрендә һәм аерым территорияләрдә транспорт белән барып җитү мөмкинлеген арттыру исәбенә транспортның барлык төрләрендә пассажирлар агымын арттырырга.

3.9.1.5 нче таблица

Тимер юл транспорты чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Гамәлгә ашыру этаплары			
				Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
				2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
Федераль әһәмияттәге чаралар							
1	Казан – Әлмәт – Азнакай – Бөгелмә		төзелеш			+	33

3.9.7. Һава транспортын үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасында «Азнакай» очып китү-утыру полосасын яңарту тәкъдим ителә.

3.9.8. Торба үткәргеч транспортны үстерү чаралары

Торба үткәргеч транспортын үстерүнең төп максаты нефть продуктларын суырту күләмнәрен арттыру.

«Татнефтепереработка» идарәсе мәгълүматлары буенча, Азнакай муниципаль районы территориясендә ике тармак газүткәргеч (Бирюченск, Микулино, Чемодур авыл җирлекләре) төзү тәкъдим ителә:

1. Дожимной насос станциясеннән (ДНС) 3с ДНС-2с-КС (канализация станциясе) кадәр 17 нче Залеж

2. ДНСтан 6 га кадәр ДНС 10с.

«2006-2010 елларга Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерү» республика максатчан программасы составында торба үткәргеч транспортны үстерү ярдәмче программасының төп бурычлары булып магистраль торба үткәргечләрнең мөмкин булган минималь зоналарын норматив-техник документлар таләпләренә китерү, торба үткәргечләрне диагностикалау чаралары, торба үткәргечләр участокларын эксплуатацияләүдән чыгарылган консервацияләү һәм демонтаж тора.

3.10. ЭКОЛОГИК ХӘЛНЕ ОПТИМАЛЬЛӘШТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

Әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге стратегик максатлар экологик хәлне савыктыру һәм халыкның һәм территорияләрнең экологик иминлеген тәэмин итү, табигать экосистемаларын саклау һәм торгызу, табигатьтән рациональ һәм тотрыклы файдалануны тәэмин итү.

Территориаль планлаштыру схемасында районның экологик тотрыклы үсешенең төп юнәлешләре билгеләнде, аларны гамәлгә ашыру өчен түбәндәге табигатьне саклау чаралары эшләнде:

– территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру;
– һава бассейнын саклау;
– су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану;
– җир фондын саклау;
– калдыклар белән эш итү системасын үстерү;
– территориягә техноген йөкләнешне киметү буенча инженер-техник чаралар;
– физик йогынты ясаудан яклау;
– территориянең табигый-экологик каркасын булдыру;
– хайваннар дөньясын саклау;
– халыкның медицина-экология иминлеген тәэмин итү.

Проект тәкъдимнәрен эшләгәндә техник регламентлар таләпләре нигезендә инженерлык тикшеренүләре нәтиҗәләре, шулай ук Татарстан Республикасының экологик үсеш өлкәсендәге документлар һәм программалар материаллары исәпкә алынды:

– «Татарстан Республикасының экологик иминлек концепциясе (2007-2015 елларга);»;
– «2020 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының җитештерү көчләрен кластерлы якын килү нигезендә үстерү һәм урнаштыру («Экология» блогы)
– «Татарстан Республикасы су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану» һ.б.

Районның экологик проблемаларын тизрәк һәм нәтиҗәле хәл итү максатларында Территориаль планлаштыруның схемасын «2015 елга кадәр Азнакай муниципаль районының экологик иминлеген тәэмин итү» комплекслы максатчан программасын эшләү зарурлыгы билгеләнә.

Территориаль планлаштыру схемасы тәкъдимнәре региональ әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләренең җирләре чикләрен үзгәртүне күздә тотмый. Урнаша торган федераль, региональ һәм җирле әһәмияттәге капиталь төзелеш объектлары район җирлекләренең әйләнә-тирә мохитенә дә, күрше муниципаль районнар территорияләренә дә тискәре йогынты ясамас дип көтелә.

3.10.1. Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы территориядән, ягъни булган торак төзелешен саклап калу һәм алга таба шәһәр төзелеше үсеше бары тик куркыныч чыганагын локальләштерү чараларын гамәлгә ашырганнан соң гына, территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның аерым категорияләренә бүлеп бирелгән. Монда торак пунктлар территорияләре, терлек базлары, җитештерү объектлары, терлекчелек фермалары санитар-яклау зоналарында урнашкан. Моннан тыш, территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар составына терлек базларының санитар-яклау зоналары территориясендә урнашкан фермалар да кертелгән, алар биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре таләпләрен бозган.

Объектларның санитар-яклау зоналарында урнашкан гамәлдәге торак төзелеше санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметүне нигезләү чаралары комплексы үткәрелгән очракта гына сакланырга мөмкин. Бу чаралар җитештерү һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләрен оптимальләштерүне һәм техник реконструкцияләүне, үләт базларын алып чыгу яки төзекләндерү эшләрен үз эченә ала.

1. Җитештерүне оптимальләштерүнең төп юнәлешләре түбәндәгеләр:
– җитештерү куәтен киметү, составын үзгәртү, җитештерүне яңадан үзгәртү һәм шуның белән бәйле куркыныч класслы үзгәреш;
– әйләнә-тирә мохиткә пычраткыч матдәләр керүне мөмкин кадәр киметергә мөмкинлек бирә торган алдынгы ресурсларны саклаучы, аз калдыклы технологик чишелешләрне кертү;

– нәтиҗәле чистарту корылмаларын гамәлгә кертү;

– объект территориясен кыскарту.

СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 классификациясе нигезендә билгеләнгән санитар-яклау зонасының якынча күләме атмосфера һавасының көтелгән пычрануын (фонны исәпкә алып) һәм әйләнә-тирә мохиткә физик йогынты дәрәҗәләрен исәпләп, табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләр нәтиҗәләре белән расланырга тиеш.

Санитар-яклау зонасы яисә аның нинди дә булса өлеше объектның резерв территориясе буларак карала һәм санитар-яклау зонасы чикләренә тиешле нигезле корректировкасыз сәнәгать яисә торак территориясен киңәйтү өчен файдаланыла алмый.

2. Россия Федерациясе Кулланучылар күзәтчелегенең 2006 елның 3 маендагы 0100/4973-06-31 номерлы хаты нигезендә, түләнмәгән терлек зиратлары чикләреннән алып торак төзелешенә кадәр санитар-саклык зонасын кыскарту буенча карар кабул итү Россия Федерациясенең Баш дәүләт санитария табибы яисә аның урынбасары тарафыннан, себер түләмәсенең инфекциясен тарату мөмкинлеген юкка чыгарырлык чаралар комплексы һәм туфракны һәм грунт суларын уздырганнан соң, Татарстан Республикасының Баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан башкарылырга мөмкин.

3. 1997 елның 19 мартындагы 60-ФЗ номерлы Россия Федерациясе һава кодексының 46нчы маддәсе нигезендә җирлекләрне проектлау, төзү һәм үстерү, шулай ук аэродром территориясе чикләрендә сәнәгать, авыл хуҗалыгы һәм башка объектлар төзү һәм реконструкцияләү, аэродром җиһазларының һәм гражданнар сәламәтлегенә һава судолары очышларының мөмкин булган тискәре йогынтысын, юридик затлар эшчәнлеген исәпкә алып һәм аэродром хуҗасы белән килештереп, һава судноларының очышлары куркынычсызлыгы таләпләрен үтәп үткәрелергә тиеш.

СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 гамәлдәге редакциясе күрсәткәнчә, аэропортларның санитар-яклау зоналары һәр конкрет очракта атмосфера һавасының пычрануын һәм атмосфера һавасына физик йогынтыны тарату (тавыш, вибрация, электромагнит кырлары һ.б.) исәпләүләре нигезендә, шулай ук табигый тикшеренүләр нәтиҗәләре һәм сәламәтлек өчен куркынычны бәяләү буенча билгеләнә.

Азнакай муниципаль районының очып китү-утыру мәйданчыклары өчен эшләнгән санитар-яклау зоналары проектлары булмау сәбәпле, аларның норматив санитар-яклау зоналарының күләмнәре территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар буларак кабул ителә. Әлеге объектларның халыкка тискәре йогынтысын булдырмый торган чаралар комплексы үткәрмичә йә аның йогынтысының нигезле дәлилләреннән башка әлеге зонада урнашкан торак пунктларны үстерү мөмкин булмаячак.

Табигатьне саклау чаралары уздырганчы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасын үткәргәнче, санитар-яклау зоналарында яшәүче халык өчен, алардан файдалануга нигезләнгән сәламәтлек өчен мөмкин булган хәвеф-хәтәр дәрәҗәсенә ирешү өчен, халыкны иминият яклавы системасын

булдыруны үз эченә алган социаль юнәлешле чаралар уздыру зарурлыгы күздә тотыла:

- экологик иминләштерү;
- төрле эшләр башкарганда халыкның сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга алдан күрелмәгән зыян салуга бәйле рәвештә граждан җаваплылыгын иминләштерү;
- Халыкны ирекле медицина иминләштерүе.

Иминиятләштерү чыгымнары предприятиеләрне санитар-яклау зоналары өчен билгеләнгән норматив санитар-эпидемиологик таләпләрне тәэмин итү чараларын үтәүгә стимуллаштырырга тиеш.

Санитар-яклау зоналарында яшәвен дәвам итүче халык өчен шулай ук түбәндәгеләр каралган булырга тиеш:

- социаль-икътисадый һәм торак компенсацияләре;
- экологик юнәлешле авыруларны ачыклау максатында халыкны медицина тикшерүе;
- балалар халкының медик-экологик реабилитациясе;
- атмосфераның пычрануы торышын күзәтү.

3.10.2. Атмосфера һавасын саклау гамәлләре

Азнакай муниципаль районы территориясен сәнәгый үзләштерүне күздә тотып, атмосфера һавасын саклау чараларын эшләү һәм уздыру аеруча актуаль.

Азнакай муниципаль районында атмосфера һавасын саклау өлкәсендәге беренче чираттагы бурычлар Татарстан Республикасының Экология куркынычсызлыгы концепциясенең (2007-2015 елларга), шулай ук район предприятиеләрендә планлаштырылган һава саклау чараларын гамәлгә ашыру.

Территориаль планлаштыруның схемасы өстәмә рәвештә кайбер архитектура-планлаштыру, инженер-техник һәм оештыру-административ чараларны үткәрү каралган.

Төбәк һәм җирле әһәмияттәге архитектура-планлаштыру чаралары түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- җилнең өстенлек итүче көнбатыш һәм көньяк-көнбатыш юнәлешләрен исәпкә алып, яңа торак һәм сәнәгать төзелеше объектларын дөрес урнаштыру;
- Кәкре Елга, Беренче Май, Чалпы, Татар Шуганы, Әлкәй, Балтач, Мәлбагыш, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Зур Суыксу, Учалле Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымутык, Чәкән, Җиңү, Митрәй, Чубвр Абдулл торак төзелешенә һәм аннан соңгы рекультивацияләүгә бәйле рәвештә башка функцияләре булган торак пунктларда агулы химикатлар складлары территорияләре яңадан эшләү;
- региональ һәм җирле әһәмияттәге юлларны төзүне, реконструкцияләүне һәм капиталь ремонтлауны үз эченә алган транспорт системасын оптимальләштерүне («Транспорт-коммуникация структурасын үстерү чаралары» бүлеген җентекләбрәк карагыз);

– Санитар-яклау зоналары территорияләрен пыле-, газ-тотрыклы яшел үсентеләр токымнары белән максималь яшелләндерү.

Региональ һәм җирле әһәмияттәге инженер-техник чаралар түбәндәгеләрне күздә тота:

– «Агрохим» ҖЧҖенең Маняуз торак пунктында һәм «Баланлы Бүләк» ҖЧҖенең Балан-Бүләк торак пунктында санитар-яклау зоналары күләмнәрен кыскарту максатларында терлекчелек фермаларын реконструкцияләү;
– җылылык энергетикасы объектларын газлаштыруны дәвам итү;
– йомык технологик цикллар технологияләрен кертү;
– технологик җиһазларны камилләштерү һәм районның сәнәгать предприятиеләрен тузан һәм газ чистарту җайланмалары белән тәэмин итү;
– нефть-газ чыгаручы предприятиеләрдә нефть саклау резервуарларының углеводород УЛФ системасы ("Татнефть" ААҖ, "Меллянефть" ААҖ, "Акмай" ЯАҖ, "Шешмаойл" ҖЧҖ) җиһазлары;
– факел җайланмаларын «Фатир җайланмаларын имин эксплуатацияләү кагыйдәләре» таләпләренә туры китерү;
– АЗСны кысылган табигый газ белән җиһазлау.

Транспорт системасын оптимальләштерү буенча чараларның әһәмияте ачык, чөнки Азнакай муниципаль районында автотранспорт чаралары паркының артуына һәм, шуның нәтиҗәсе буларак, автомагистральләрдән ташлауларның артуына уңай тенденция күзәтелә.

Күчмә чыганакларның атмосфера һавасына тискәре йогынтысын киметү өчен түбәндәгеләр тәкъдим ителә:

– автотранспорт чараларын выхлоп газларында пычраткыч матдәләр микъдарын җайга салучы «Евро-4» экологик стандартына туры китерергә;
– автотранспортны мотор ягулыгының экологик чиста төрләренә күчерергә;
– ягулыкның традицион төрләрен кулланучы автотранспорттан ташлауларны чистарту өчен катализаторлар һәм нейтрализаторлар кертергә;
– Автомобиль юлларының сыйфатын яхшырту.

Региональ һәм җирле әһәмияттәге оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

– һава бассейнын пычратуның стационар һәм күчмә чыганакларына тулы инвентарьлаштыру үткәрү;
– пычратучыларның эш итү зонасында һәм аларның санитар-яклау зоналарында (шул исәптән Әлмәт - Азнакай», «Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә») атмосфера торышын мониторинглау тикшеренүләре, шулай ук торак һәм рекреация зоналарында;

- предприятиеләрдә һавага чыгаруларны һәм лаборатор тикшеренүләрне тарату буенча исәп-хисаплар үткәреп, санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметүне нигезләүгә юнәлдерелгән проект экология документациясен эшләү;
- җыелма томны Азнакай шәһәре өчен рөхсәт ителә торган чыгарылмаларның һәм бердәм санитар-яклау зонасы проектын эшләү;
- атмосферага пычраткыч матдәләр нормативларын үтәүне җитештерү контролендә тотуны тәэмин итү;
- төп чыганаклардан атмосферага пычраткыч матдәләр чыгаруга катгый чикләүләр билгеләү;
- предприятиеләрнең зарарсыз метеошартлар чорына чыгарып ташлауларны киметү чараларын үтәве.

Азнакай муниципаль районының һава бассейнын саклау буенча чаралар үткәрү халыкның яшәү һәм ял итүе өчен уңай шартлар тудыруга, шулай ук экологик чиста территорияләрдә авыл хуҗалыгы эшчәнлеген алып баруга ярдәм итәчәк.

3.10.3. Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану гамәлләре

Су объектларыннан интенсив файдалану нәтиҗәсендә суның сыйфаты начарая гына түгел, бәлки су балансының состав өлешләре нисбәте, сулыкларның һәм сулыкларның гидрологик режимы үзгәрә.

Шуңа бәйле рәвештә Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы җир өсте һәм җир асты суларын саклау буенча региональ һәм җирле әһәмияттәге инженер-техник һәм оештыру-административ чаралар комплексын үткәрү тәкъдим ителә.

Инженерлык-техник чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- Россия Федерациясе Су кодексы таләпләре нигезендә су объектларын пычранудан, чүпләнүдән һәм суларны саегудан гарантияләүче барлык төзелә торган, урнаштырыла, реконструкцияләнә торган корылмалар белән тәэмин итү;
- нефть-газ чыгаручы предприятиеләрнең (ААҖ «Татнефть» ААҖ, «Меллянефть» ААҖ, «Акмай» ЯАҖ, «Шешмаойл» ҖЧҖ) алдан су сибү системасы белән җиһазлар;
- районның торак пунктларында искергәннәрне реконструкцияләү, су белән тәэмин итүнең һәм су бүлеп бирүнең яңа челтәрләрен проектлау һәм төзү;
- Азнакай шәһәре БОСның II чиратын төзеп бетерү;
- Актүбә бистәсендә ККСны реконструкцияләүне тәгәлләү;
- Азнакай УБР «Татнефть-Бурение» федераль һөнәри белем бирү берләшмәсенең сәнәгать сулары канализациясен төзү;
- Азнакай май заводында ЛОС төзү.

Оештыру-административ чаралар сыйфатында региональ һәм җирле әһәмияттәге түбәндәге чараларны үткәрү тәкъдим ителә:

– Азнакай муниципаль районының барлык сулыкларын инвентарьлаштыру;
– районның предприятиеләрен һәм авыл торак пунктларын су белән тәэмин итү челтәрләренең гамәлдәге техник торышын мониторинглау челтәрен оештыру һәм үстерү, шулай ук өске су объектларына гидромониторинг ясау;
– 2004-2010 елларга Татарстан Республикасы торак-коммуналь комплексын реформалау һәм модернизацияләү программасы нигезендә авыл торак пунктлары һәм агросәнәгать комплексы предприятиеләре өчен эчә торган җир асты суларының ресурс базасын өйрәнү һәм яңадан җитештерү буенча эзләү-бәяләү эшләрен дәвам итү;
– Азнакай муниципаль районы территориясендә су белән тәэмин итү һәм су бүлеп бирү системаларын оештыру һәм төзү буенча комплекслы максатчан программа эшләү;
– Татарстан Республикасының Экология куркынычсызлыгы концепциясенең «Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтиҗәле файдалану» ярдәмче программасы нигезендә районның гамәлдәге чишмәләрен тикшерү һәм төзекләндерү (2007-2015 елларга);
– агып төшүче суларны чистартуның заманча ысулларын һәм алдынгы технологияләрен кертү, чистарту корылмаларыннан явым-төшемне зарарсызландыру һәм утильләштерүнең;
– Азнакай муниципаль районы эчә торган суларының экологик торышын һәм аларның сыйфатының халык сәламәтлегенә йогынтысын бәяләү;
– Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2009 елның 10 гыйнварындагы 17 номерлы карары белән расланган «Су объектларының су саклау зоналары чикләрен һәм яр буе яклау полосалары чикләрен билгеләү кагыйдәләре» нигезендә су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары чикләрен билгеләү;
– җирлектә су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары чикләрен махсус мәгълүмат тамгалары белән беркетү;
– су саклау зоналары чикләрендә урнашкан җир кишәрлекләреннән һәм күчемсез мөлкәтнең башка объектларыннан, өске су объектларының яр буе яклау полосаларыннан һәм эчәргә яраклы су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарыннан файдалануның махсус хокукый режимын үтәү;
– су хуҗалыгы системаларының һәм гидротехник корылмаларның куркынычсызлыгын тәэмин итү, агып төшүче суларның су объектларына зарарлы йогынтысын булдырмый калу;
– су объектларыннан рациональ файдалану, аларны торгызу;
– Россия Федерациясе Су кодексы нигезендә су объектларын саклау чараларын һәм гамәлләрен гамәлгә ашыру.

3.10.4. Җир фондын саклау һәм территорияне инженерлык яклау чаралары

Җир фондын саклау һәм территорияләрне уңайсыз табигый-техноген факторларга дучар ителгән территорияләрне инженерлык ягыннан яклау чаралары, беренче чиратта, җирләрдән функциональ файдалану белән билгеләнә.

Азнакай муниципаль районы авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең уңдырышлылыгын саклау һәм арттыру максатларында 2009 елга «Татарстан Республикасы авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә җирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация эшләре» республика максатчан программасы чараларын гамәлгә ашыру планлаштырыла, анда түбәндәгеләр керә:

- агроландшафт структурасын оптимальләштерү;
- авыл хуҗалыгы культураларын үстерүнең югары нәтиҗәле технологияләрен кертү юлы белән туфракның уңдырышлылыгын торгызу.

Агротехник чаралар төп 5 төркемне үз эченә ала: фитомелиоратив чаралар, туфракны эрозиягә каршы эшкәртү, кар тоту һәм кар көрәүне көйләү, туфракның уңдырышлылыгын арттыру чаралары, туфракның эрозиягә каршы тотрыклылыгын арттыруның агрофизик ысуллары.

Күпьеллык үләннәр һәм берьеллык культуралар кулланып гамәлгә ашырыла торган фигуралы алымнар комплекста эрозиядән туфракны яклауны эрозиягә каршы башка алымнар белән тәэмин итә, юылган һәм дефлирланган туфракның уңдырышлылыгын торгызуга, эрозия һәм дефляция куркынычы булган җирләрдә урнашкан авыл хуҗалыгы җирләренең продуктивлыгын арттыруга ярдәм итә.

Туфракны эрозиягә каршы эшкәртү чараларын түбәндәгеләр үз эченә ала: туфракны контурлы эшкәртү, тирән яки катнаш сөрү, туфракны, камыл өслегендә саклап, плоезлы эшкәртү һәм башкалар.

Кар суларын сеңдерүне яхшырта торган туң катламын киметә һәм туфракның эрүен тизләтә торган кар тоту кар өемнәре ярдәмендә башкарыла, алар кар өемнәрен 15-20 м аша барлыкка китерә.

Агрохимик алымнарга көчле тамыр системасын үстерүгә һәм үсемлекләрнең яхшы үсүенә, туфракның структурасын, аның суүткәрүчәнлеген яхшыртуга ярдәм итә торган органик һәм минераль ашламалар куллану кирә. Дозлар һәм ашламалар төрләре, аларны кертү сроклары һәм ысуллары туфракның эродияләнгән булуына һәм эрозия күренеше вакытына бәйле рәвештә дифференциацияләнгән.

Оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне күздә тота:

- җирләрне инвентаризацияләү һәм агрохимик тикшерү;
- игенчелекнең җайлашу эколог-ландшафт системасын гамәлгә кертү;
- кулланыла торган агрохимикатлар күләмен киметү өчен туфрак эшкәртүнең ресурсларны саклаучы һәм экологик яктан куркынычсыз технологияләрен кертү;
- үсемлекләрне яклауның биологик чараларын куллану;
- Кәкре Елга, Беренче Май, Чалпы, Татар Шуганы, Әлкәй, Балтая, Мәлбагыш, Мәсгут, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Олы Суыксу, Учәлле, Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымытык, Чәкән, Җиңү, Митрәй, Чубар Абдулл торак төзелешенә һәм аннан соңгы рекультивациягә йогынтысы белән бәйле башка функцияләре астында;
- туфрак уңдырышлылыгының торышын һәм динамикасын дәүләт

тарафыннан тикшереп торуны гамәлгә ашыру.

Территорияләрне уңайсыз табигать һәм геологик процесслардан яклау буенча региональ һәм җирле әһәмияттәге инженер-техник чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

яңгырлы, карлы суларның һәм җилләрнең туфракны киптерү агышын киметүгә һәм оештыру-хуҗалык, агротехник, урман-мелиоратив һәм гидротехник чараларны үз эченә алган эрозиягә каршы чаралар;

карст таралу зоналарында һәм аларны минимальләштерү һәм бетерү гамәлләрендә комплекслы инженер эзләнүләре уздыру;

территорияләрне су басудан һәм су басудан яклау чаралары;

район автомобиль юлларының кар ташуын киметү чаралары;

өстән агып төшү шартларын бозмыйча, төзелеш эшләрен җитештерүне планлаштыру;

территорияне төзекләндерү;

төзелеш барышында бозылган җирләрне рекультивацияләү, линия корылмаларын салу, шулай ук файдалы казылмалар чыгару өчен җир асты байлыкларыннан санкцияләнмәгән файдалану, шул исәптән гамәлгә яраксыз карьерларны рекультивацияләү нәтиҗәсендә.

Чараларның деталь характеристикасы «Территорияләрне инженер ягыннан төзекләндерү» бүлегендә каралды.

Оештыру-административ чаралар сыйфатында проектлана торган төзелешнең эш проектларын эшләү стадиясендә, территориянең табигый-техноген торышы үзенчәлекләрен ачыклау максатында, һәр конкрет очракта комплекслы инженер эзләнүләре уздыру тәкъдим ителә.

Инженерлык эзләнүләре (шул исәптән инженер-экология, инженер-геология, инженер-гидрометеорологик тикшеренүләр) Россия Федерациясе Хөкүмәтенең «Проект документациясен әзерләү, капиталь төзелеш объектларын төзү, реконструкцияләү өчен инженерлык эзләнүләре турында» 2006 елның 19 гыйнварындагы 20 номерлы карары таләпләре нигезендә эшләнергә тиеш.

Инженерлык тикшеренүләре нәтиҗәләре дәүләт экспертизасы узарга тиеш, аның предметы аларның, шул исәптән, экологик таләпләргә туры килүен бәяләү булып тора.

3.10.5. Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районы территориясенең каты көнкүреш калдыклары белән пычрануын киметү максатларында җирле әһәмияттәге инженерлык-техник чаралар үткәрү тәкъдим ителә, анда түбәндәгеләр керә:

– Мәндәй, Буралы, Чубар-Абдул, Илбәк, Мәлбагыш, Благодатный, Альферовка, Түбән Якый, Октябрь Бүләк, Карамалы, Бүләк, Беренче Май, Азнакай, Әсәй, Митрәй, Урманай, Сөендек, Сарлы, Бүләк, Күк-Тәкә, Тымытык, Зур Сукаеш, Банки Сукаеш, Урсай торак

пунктларында, аларның территорияләрен рекультивацияләү белән бергә, санкцияләнмәгән каты көнкүреш калдыкларын бетерү.
– Актүбә бистәсе өчен каты көнкүреш калдыклары полигонын төзү;
– Азнакай ш. каты көнкүреш калдыклары полигонын рекультивацияләү;
– икенче чималны һәм промотходларны җыю һәм утильләштерү челтәрләрен киңәйтү;
– Азнакай шәһәре өчен кар полигонын проектлау һәм төзү;
– 3 каты көнкүреш калдыкларын проектлау, төзү һәм җиһазлау (3.5.10.1 нче таблица):

3.10.5.1 нче таблица

Авыллар арасындагы полигоннарны проектлау һәм төзү каты көнкүреш калдыклары

№	Җирлек арасындагы каты көнкүреш калдыклары полигонының проектлана торган урыны*	Азнакай муниципаль районының полигоннар (хезмәт күрсәтү радиусы - 15 км га кадәр) белән тәэмин ителә торган җирлекләре	Полигонның мәйданы, гектар
1	Илбәк авыл җирлеге (Ирекле ш.п. районында)	Илбәк, Мәсгут, Кәкре-Елга, Сукаеш, Татар-Шуганы, Чубар-Абдул, Чалпы, Урсай авыл җирлекләре)	3,5
2	Мәлбагыш авыл җирлеге (Каменка ш.тп. районында)	Әгерҗе, Әлкәй, Балтач, Бирючевка, Мәлбагыш, Микулин, Түйкә, Чемодур	4,7
3	Вахит авыл җирлеге (Җиңү п.п. районында)	Азнакай, Әсәй, Вахит, Югары Стәрле, Карамалы, Сәпәй, Сарлы, Тымытык, Урманай, Уразай, Үчәлле,	10

* - проектлана торган каты көнкүреш калдыклары полигоннарының урнашуы - ориентирлы һәм, территориянең геоморфологик һәм гидрогеологик шартларын исәпкә алып, алдагы стадияләрдә аныкланырга тиеш.

Җирле әһәмияттәге оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:
– хосусый торак фонды, гараж кооперативлары һәм бакча җәмгыятьләре территорияләреннән каты көнкүреш калдыкларын җыю, чыгару белән идарә итү һәм оештыру системасын кертү;
– җирлекләрне тулысынча контейнер мәйданчыклары (93 бер. беренче чиратта исәп-хисап срогы), контейнерлар (77 бер. беренче чиратта - исәп-хисап чорына) һәм калдыклар җыю өчен чүп-чар ташучылар (беренче чиратта - 11 бер. һәм исәп-хисап срогы) белән тәэмин итү;
– калдыкларны селектив җыюны оештыру;
– автомагистральләр буйлап азык-төлек продуктларын үстерүне төшереп калдыру;

– аз катлы төзелешне проектлаганда, авыл хуҗалыгы продукциясен үстерү өчен җир кишәрлекләреннән файдалануны күздә тоткан очракта, анда агулы матдәләр һәм кушылмалар булуга туфрак катламын тикшерү, шулай ук дезактивация, тернәкләндерү һ.б. чаралар үткәрергә кирәк. Югары дәрәҗәдә пычранган участокларны яшел фонд объектларын төзү белән консервациягә чыгарырга кирәк. Туфрак капламының теркәлгән яисә потенциаль пычрануы булган зоналарда торак төзелешенә һәм мәктәпкәчә һәм мәктәп учреждениеләрен төзүгә кишәрлекләрне туфракның экологик иминлеге турында бәяләмәдә яисә аны рекультивацияләү буенча программалар булганда гына читләштерергә.

Терлекчелек калдыклары белән эш итү өлкәсендә ябык типтагы 8 тирес саклагычны оештыру һәм урнаштыру тәкъдим ителә (3.10.5.2 нче таблица)

3.10.5.2 нче таблица

Тирес саклагычларны оештыру һәм урнаштыру

№	Проектлана торганнарның урыны ябык тирес саклагычлар*	Торак пунктларда хезмәт күрсәтә торган терлекчелек фермалары
1	Кәкре-Елга	Кәтем, Түбән Якый
2	Әгерҗе	Мәнәвез, Микулино, Чемодурово, Бирючевка, Балтач
3	Чалпы	Балан-Бүләк, Чубар Абдулл, Буралы, Мәндәй, Татар Шуганы, Илбәк, Ирекле, Камышлы
4	Югары Стәрле	Түбән Стәрле, Үчәлле , Урманай, Беренче Май, Сарлы, Бүләк, Сөюндек, Якты Күл
5	Чәкән	Загорье, Заречье
6	Урсай	Зур Сукаеш, Банки Сукаеш, Мөслим, Тымытык, Күк-Тәкә, Сәпәй
7	Уразай (эре мөгезле терлекләр фермалары өчен)	Әсәй, Карамалы, Түйкә
8	Түйкә (дуңгыз фермасы өчен)	Уразай, Октябрь-Бүләк

* - проектлана торган ябык типтагы навозосаклагычларның урыны - ориентирлы һәм, территориянең геоморфологик һәм гидрогеологик шартларын исәпкә алып, алдагы стадияләрдә аныкланырга тиеш.

Биологик калдыклар белән пычрануны киметү һәм халыкны себер түләмәсенең инфекциясе таралудан яклау чаралары сыйфатында түбәндәге оештыру-административ чаралар тәкъдим ителә:

– район ветеринария лабораториясендә биологик калдыкларны утильләштерү өчен билгеләнгән җайланманы сатып алу һәм урнаштыру;
– биотермик һәм сибиреязва үләт базларын Ветеринария-санитария кагыйдәләренә туры китерү һәм аларны саклау зоналарын Агерзе, Актүбә, Әсәй, балтачы, Благодатный, Бол. Сухоми, Илбәк, Ирекле, Камышлы, Кәтем, Мәлбагыш, Микулино, Митрофановка, Митрәй, Мәндәй, Түбән Якый, Түбән Сухоми, Беренче Май, Сарлы, Сарлы, Сөендек, Таллы-Бүләк, Тархан, Татар

Шуганы, Таткино, Тымытык, Уразай, Урманай, Урсай, Чубар-Абдулл авыллары;

- үләт базларының санитар-яклау зоналарында урнашкан терлек базлары зонасында һәм торак йортлар территориясендә туфракны һәм грунт суларын лаборатор тикшереп торуны оештыру. Йогышларның юклыгын раслый торган үткәрелгән чаралар һәм анализлар нәтиҗәләре санитар-яклау зоналары күләмнәрен кыскарту яисә үләт базларын алып чыгу нигезләмәсе булырга мөмкин;
- алдан кисәтелгән санитар күзәтчелекне төзелеш өчен җир кишәрлекләрен бүлеп бирү стадиясендә башкарганда һәм себер түләмәсенә туфракны лаборатор тикшерүләр өчен мәҗбүри сайлап алу максатларын күздә тотарга;
- Төзелеш өчен җир кишәрлекләрен бүлеп бирүне килештерү буенча бәяләмәләр бирүне һәм туфракның лаборатория тикшеренүләреннән башка Себер түләмәсенә башка максатлар бирүне тыярга.

3.10.6. Физик факторлардан яклау чаралары

Халыкны физик факторлардан яклау буенча җирле әһәмияттәге төп чаралар - шау-шу йогынтысыннан, электромагнит нурланышыннан һәм радиациядән яклау чаралары.

Торак төзелешен тискәре шау-шу йогынтысыннан сакларга мөмкинлек бирә торган җирле әһәмияттәге төп чаралар түбәндәгеләр була:

- региональ һәм җирле әһәмияткә ия юллар уза торган торак пунктлар территориясендә акустик экраннар урнаштыру (Мәсәгут, Какре-Елга, Азнакай, Мәлбагыш, Тымытык, Күк-Тәкә, Мөслим, Урсай, Карамалы-Елга, Текмәле, Актүбә, Алферовка, Чемодур, Әлкәй, Әсәй, Зур Сукаеш, ЮгарыСтәрле, Владимировка, Карамалы, Мәнәвез, Микулино, Митрәй, Октябрь-Бүләк, Актүбә, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Таллы, Таллы, Бүләк, Уразай, Урманай, Урсай, Чалпы, Урманай, Чәкән);
- «Азнакай» граждан авиациясенең утырту мәйданчыклары өчен һәм Азнакай шәһәреннән 1,4 км көньякта урнашкан вертолет мәйданчыгы өчен санитар-яклау зоналары проектларын эшләү;
- автомобиль юллары буйлап шау-шулы яшел үсентеләр полосалары булдыру;
- беренче эшелонда торак булмаган биналарны куллану;
- Тәрәзәләрнең тавыш изоляциясе.

Килеп туган вәзгыятьне һәм норматив таләпләрне исәпкә алып, электр магнит нурланышы чыганакларының йогынтысын киметү буенча җирле әһәмияттәге түбәндәге чаралар каралган:

- торак төзелеше янында урнашкан электр магнит нурланышы чыганакларын инвентаризацияләү һәм комплекслы тикшерү уздыру;
- электромагнит радиоешлык диапазоны чыганакларыннан санитар-яклау зоналары проектларын эшләү;
- электр линияләре буйлап саклау коридорларын оештыру һәм үтәү.

Халыкны шау-шу йогынтысыннан да, электромагнит нурланышыннан да яклау максатларында Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру

схемасында Җиңү, Албкеево, Мәсгут, Яхшы-Бай, Урсай, Тымытык, Актүбә торак пунктларында ябык типтагы трансформаторлар тарафыннан электр подстанцияләрен җиһазлау тәкъдим ителә.

Торак йортлар һәм әйләнә-тирә мохит сыйфатының нормалаштырылган күрсәткечләре булган башка объектлар төзү өчен кишәрлекләр сайлаганда радиация йогынтысыннан саклану өчен инженерлык-экология тикшеренүләре кысаларында күздә тотыла торган төзелеш территориясендә гамма-фон бәяләвен башкарырга кирәк.

3.10.7. Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру

Әйләнә-тирә мохитне заманча пычрату проблемаларын хәл итүнең мөһим экологик принцибы булып ландшафтларның үз-үзен чистартуга сәләтен саклап калу тора. Азнакай муниципаль районы табигый мохитенең уңай экологик мөмкинлекләре, чиста суны һәм һаваны теркәүче киң табигый территорияләрнең (урманнарның, махсус саклана торган табигать территорияләренең, су пространстволарының) булуы чиксез. Җирлекләрнең үсүе, төзелешкә җирләрне тартып алу, юллар һәм коммуникацияләр салу урман шешләрен, сазлыкларны юкка чыгаруга, урман массивларын ваклауга, үсемлекләр һәм хайваннар дөньясын сыйфатлы агартуга, грунт суларын һәм өске суларны барлыкка китерү режимын үзгәртүгә, су басуны үстерүгә, кече елгаларны киптерүгә китерә.

Төрле чыганакларның тискәре йогынтысын минимальләштерүгә юнәлдерелгән чараларның берсе - районның табигый-экологик каркасы системасын алга таба үстерү, аны тәшкил итүчеләрнең өзлексез булуын, яшелләндерү объектларын территориаль һәм сыйфатлы үстерүне тәэмин итү. Каркасның үзара бәйле берәмлекләрен саклап калу вакыт эчендә чикләнмәгән озак сроклы, табигатьтән нәтиҗәле файдалануны һәм территорияләрнең экологик балансын саклауны тәэмин итә.

Азнакай муниципаль районының табигый-экологик каркасын алга таба үстерү каркасның экологик коридорлар һәм буфер территорияләре кебек элементларының мәйданын арттыру исәбенә мөмкин.

Район территориясенең күп өлешендә коридорлар фрагментар гына бар, шуңа күрә аларны табигатьне саклау функцияләрен киңәйтүгә һәм реконструкцияләүгә мохтаҗ. Эрозиягә каршы, кар-, тавыш-, газ-, газ һәм декоратив функцияләр башкаручы автомобиль юлларын тиешенчә яшелләндерү проблемасы аеруча кискен тора.

ОДМ таләпләре буенча 218.011-98 һәм СНиП 2.07.01-89* юлларны комплекслы саклау өчен алар буенда яшеллек агачларының киңлеге 10 метрдан да ким булмаска тиеш.

Юлларны схема территориаль планлаштыруның өске агымының җимергеч йогынтысыннан яклау максатларында юл кырыйларының приборлар полосасында (0,5 м), яр буйларында һәм автомобиль юлларының бүленгән полосасында тыгыз дерн катламы рәвешендә эрозиягә каршы яшелләндерү булдырырга тәкъдим ителә.

Саклау функцияләрен үтәү өчен куе ботаклы һәм ябалаклы, карга туры килмәгән, яхшы порослек яңарыш, тиз үсеш, газга чыдам яшел утыртмалар полосасын утыртырга кирәк. Бу максатларга иң туры килә торган төрләр:

- ылыслы токымнар: Себер карагае;
- яфраклы токымнар: имән, ланцет, юкә, тополь, тырма, ефәк, гледичия;
- куаклыклар: бирючин, гордовина, акация сары, спирея, жимолость, шиповник.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтиҗәсендә яшел элемтәләр челтәрен төзү буенча территориаль планлаштыру схемасы 9600,7 гектар экологик коридорларның гомуми мәйданы булачак.

Халыкны рекреацияләүне оештыру, урманның сәламәтләндерү һәм табигатьне саклау функцияләрен башкаруны тәэмин итү, терлекләр көтү урыннары булдыру, авыл хуҗалыгы һәм җитештерү мәйданчыкларының санитар-яклау зоналарын яшелләндерү максатларында Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы кысаларында торак пунктлар тирәсендә табигый-экологик каркасның буфер территорияләренә кирәчәк урман-болын пояслары төзү тәкъдим ителә. Урман-болын пояслары барлыкка килү нәтиҗәсендә буфер зоналарының мәйданы 40228,9 гектарга җитәчәк.

Азнакай муниципаль районының табигый-экологик каркасын тотрыклыландыру һәм табигый территорияләрдән нәтиҗәле файдалану өчен, теләсә нинди сәнәгать һәм коммуналь-көнкүреш суларының җир өсте сулыкларына һәм җир асты сулыкларына эләгүен булдырмый калучы, җир өсте һәм җир асты сулары торышына сугару системалары тәэсирен киметүче, елга һәм инешләрнең яр буйларында һәм чишмә башында табигый үсемлек капламын мөмкин кадәр саклауны тәэмин итүче чаралар үткәрү тәкъдим ителә. Шулай ук территориаль планлаштыру схемасында урман торгызу территориясендә авыл хуҗалыгы мәйданнарын өлешчә резервлау тәкъдим ителә.

Азнакай муниципаль районы территориясендә экологик тигезләнешкә эксплуатацияләнүче һәм махсус сакланылучы табигать территорияләренең оптималь нисбәте нәтиҗәсендә ирешелергә мөмкин. Шул максат белән экологик каркасның катгый элементларына территориянең 37 %ы (Төп юнәлешләр, 2000) кертелергә тиеш.

Тулаем алганда, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы нигезләмәләрен гамәлгә ашыру нәтиҗәсендә яшелләндерелгән территорияләр мәйданы 99239,2 гектарга, ягъни район мәйданыннан 46,2 %ка җитәчәк, дип көтелә.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы Азнакай шәһәре өчен «Шәһәрләрнең яшел зоналарының составы һәм күләме» ГОСТ 17.5.3.01-78 нигезендә урман-парк зонасының кирәкле мәйданын исәпләп чыгарды

3.10.7.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районы өчен кирәкле яшел һәм урман-парк зоналарын 1 чиратка (2015 елга кадәр) исәпләү

№ т/б	Торак пункт исеме	2020 елга халык саны, мең кеше.	2020 елга урман-парк зонасының хисап мәйданы	2020 елга, гектарга урман-парк зоналары мәйданнарында ихтыяҗ
1.	Азнакай	33,661	336,61	-
	Барлыгы:	**33,661**		-

3.10.7.2 нче таблица

Исәп-хисап чорына (2035 елга кадәр) Азнакай муниципаль районы өчен кирәкле яшел һәм урман-парк зоналары мәйданнарын исәпләү

№ т/б	Торак пункт исеме	2035 елга халык саны, мең кеше.	Урман-парк зонасының хисап мәйданы 2035 елга, гектарга	Урман-парк зоналары мәйданнарында 2035 елга, гектарга ихтыяҗ
1.	Азнакай	31,733	317,33	-
	Барлыгы:	**31,733**		-

Хәзерге вакытта Азнакай муниципаль районы территориясе урман-парк зоналары белән җитәрлек күләмдә тәэмин ителгән. Киләчәктә дә, районның алга таба үсешен исәпкә алып, әлеге мәйданнарны үстерү таләп ителмәячәк.

яшелләндерү объектларының территориаль һәм сыйфатлы үсешеннән тыш, аларда эшли торган рекреацион йөкләнешләрне дә исәпкә алырга кирәк, алар 3.10.7.3 таблицасында (Мәскәү-Париж…, 1997) тәкъдим ителә.

3.10.7.3 нче таблица

Иң чик мөмкин булган санның нигез нормативлары үсемлек ассоциациясенең төрле төрләрендә ял итүчеләр

Үсемлек ассоциацияләренең типлары	Уртача еллык рекреацион йөкләнеш, кеше/га
Ылыслар	3
Каен яфраклы	4,5
Киң яфраклы	8
сулыклы болыннар	15
коры сулы болыннар	12

Шулай итеп, территорияләрнең табигый-экологик каркасын формалаштыру буенча чаралар халыкның уңайлы яшәү һәм ял шартларын формалаштыруда, табигать ресурсларын пычранудан һәм ярлыландырудан саклауда актив роль уйнаячак, шулай ук махсус саклана торган табигать территорияләренә рекреацион йөкләнешне шактый киметергә мөмкинлек бирәчәк.

3.10.8. Хайваннар дөньясын саклау гамәлләре

Торак пунктларны, предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны урнаштырганда, проектлаганда, төзегәндә һәм реконструкцияләгәндә хайваннар дөньясын саклау өлкәсендәге норматив-хокукый актлар таләпләре нигезендә хайваннар дөньясы объектларының яшәү тирәлеген һәм аларның үрчү шартларын, симертү, ял итү һәм миграция юлларын саклау, шулай ук территорияләрнең һәм акваторияләрнең саклык участокларының кагылгысызлыгын тәэмин итү чаралары каралырга тиеш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә Дәүләт аучылык тыюлыгы мөһим роль уйный, аның территориясендә байбак һәм хайваннар дөньясының башка сирәк объектларын популяцияләү башкарыла.

Аучылык тыюлыгы территориясендә хайваннар дөньясы объектларының һәлак булуын булдырмау өчен түбәндәгеләр тыела:

- үсемлекләр дөньясын яндыру, агулы химикатларны, ашламаларны, химик реагентларны, ягулык-майлау материалларын һәм хайваннар дөньясы объектлары һәм аларның яшәү тирәлеге өчен куркыныч башка материалларны, чималны һәм җитештерү калдыкларын хайваннар дөньясы объектларының авыруларын һәм үлемен, аларның яшәү тирәлеген начарайтуны гарантияли торган чараларны гамәлгә ашырмыйча саклау һәм куллану;
- хайваннарның массакүләм миграциясе юлларында махсус киртәләр һәм корылмалар булмаган тоташ, тоташ урыннар һәм корылмалар билгеләү;
- елгаларда яисә кушылмаларда тоз салу яисә балык тоту кораллары урнаштыру, аларның зурлыгы су агымы киңлегенең өчтән ике өлешеннән артып китә;
- торба үткәргечләр буйлап, хайваннарның үрчүе чорында агач-куак үсентеләреннән сузылган элемтә һәм электр үткәргечләре сызыклары астындагы ызан чистарту.

Хайваннар дөньясы объектларының үлемен китереп чыгарырга сәләтле җитештерү объектлары санитар-яклау зоналары һәм чистарту корылмалары булырга тиеш, алар әйләнә-тирә мохитнең пычрануын булдырмый.

Су асты һәм су асты хайваннарының уылдык чәчү, кышлау һәм күпләп җыелу урыннарында теләсә нинди агып төшүче суларны һәм калдыкларны агызу тыела.

Үсемлекләрне яклауның химик препаратларын һәм башка препаратларны куллану агротехник, биологик һәм башка чараларны гамәлгә ашыру белән бергә алып барылырга тиеш.

3.10.9. Халыкның медик-экологик иминлеген тәэмин итү

Азнакай муниципаль районы территориясенең санитар-эпидемиологик хәлен оптимальләштерү чаралары сыйфатында һәм халыкның сәламәтлеге тәкъдим ителә:

- халыкны себер түләмәсе инфекциясе таралудан яклау буенча чаралар комплексы үткәрү, терлекләр базлары зонасында һәм ТКЗда урнашкан торак йортлар территориясендә туфракны һәм грунт суларын лаборатор контрольдә тоту. Йогышларның булмавын раслый торган үткәрелгән чаралар һәм анализлар нәтиҗәләре үләт базларының СЗЗ күләмнәрен кыскарту сәбәбе булырга мөмкин;
- алдан кисәтелгән санитар күзәтчелекне төзелеш өчен җир кишәрлекләрен бүлеп бирү стадиясендә башкарганда һәм себер түләмәсенә туфракны лаборатор тикшерүләр өчен мәҗбүри сайлап алу максатларын күздә тотарга;
- Төзелеш өчен җир кишәрлекләрен бүлеп бирүне килештерү буенча бәяләмәләр бирүне һәм туфракның лаборатория тикшеренүләреннән башка Себер түләмәсенә башка максатлар бирүне тыярга.

3.10.9.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районында гамәлгә ашыруга тәкъдим ителә торган чаралар исемлеге

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
							Җирле	
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	муниципаль районы	Җирлекләр
Атмосфера һавасын саклау чаралары исемлеге								
Кәкре Елга, БеренчеМая, Чалпы, Татар-Шуганы, Әлкәй, Балтач, Мәлбагыш, Мәсәгут, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Зур Сухоми, Учәлле, Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымытык, Чәкән, Победа, Митрәй, Чуар Абдулл авыллары торак төзелешенә тәэсире белән бәйле башка функцияләре астында			+					+
Региональ һәм җирле әһәмияттәге юлларны төзүне, реконструкцияләүне һәм капиталь ремонтлауны үз эченә алган транспорт системасын оптимальләштерү				+		+	+	
Җитештерү билгеләнешендәге объектлар һәм аларның санитар-яклау зоналары территорияләрен төзекләндерү һәм яшелләндерү			+					+
Санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметү максатларында Балан-Бүләк			+				+	

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Җирле	
							муниципаль районы	Җирлекләр
торак пунктында «Агрохим» ҖЧҖенең терлекчелек фермаларын Маняуз торак пунктында һәм «Баланлы Бүләк» ҖЧҖендә реконструкцияләү								
Нефть-газ чыгаручы предприятиеләрдә нефть саклау резервуарларының углеводород УЛФ системасы ("Татнефть" ААҖ, "Меллянефть" ААҖ, "Акмай" ЯАҖ, "Шешмаойл" ҖЧҖ) җайланмасы						+		
Автотранспорт чараларын выхлоп газларында пычраткыч матдәләр микъдарын җайга сала торган «Евро-4» экологик стандартына туры китерү			+			+		
Пычранучыларның эш итү зонасында һәм аларның санитар-яклау зоналарында (шул исәптән «Әлмәт - Азнакай», «Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә» нефть чыгару һәм юллар предприятиеләре йогынтысы зонасында) атмосфера торышын мониторинглау тикшеренүләре,			+	+		+		

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Җирле	
							муниципаль районы	Җирлекләр
шулай ук торак һәм рекреация зоналарында								
Җыелма томны Азнакай шәһәре өчен рөхсәт ителә торган чыгарылмаларның һәм бердәм санитар-яклау зонасы проектын эшләү								+
Җир өсте суларын һәм җир асты суларын саклау чаралары исемлеге								
Нефть-газ чыгаручы предприятиеләрнең (ААҖ «Татнефть» ААҖ, «Мәлләнефть» ААҖ, «Акмай» ЯАҖ, «Шешмаойл» ҖЧҖ) алдан су сибү системасы җиһазлары			+			+		
Районның торак пунктларында искергәннәрне реконструкцияләү, су белән тәэмин итүнең һәм су белән тәэмин итүнең яңа челтәрләрен проектлау һәм төзү			+	+			+	+
Азнакай шәһәре БОС ның II чиратын төзеп бетерү			+			+		
Актүбә бистәсендә КККСны реконструкцияләүне төгәлләү			+				+	
Азнакай УБР «Татнефть-Бурение» БҖҮПнең сәнәгать канализациясен төзү			+			+		

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Җирле	
							муниципаль районы	Җирлекләр
Азнакай май заводында ЛОС төзү			+				+	
Өске су объектларының су саклау зоналары чикләрен һәм яр буе яклау полосасын билгеләү һәм аларда хуҗалык эшчәнлеге режимын үтәү			+			+		
Су белән тәэмин итүнең җир өсте һәм җир асты чыганакларын санитар саклау зонасы чикләрен билгеләү һәм аларда хуҗалык эшчәнлеге режимын үтәү			+			+		
Районның гамәлдәге чишмәләрен тикшерү һәм төзекләндерү			+			+		
Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары исемлеге								
Мәндәй, Буралы, Чубар Абдулл, Илбәк, Ниж торак пунктларында рөхсәтсез каты көнкүреш калдыкларын юк итү. Акеево, Мәлбагыш, благодатный, Альферовка, Түбән Якый, Октябрь Бүләк, Карамалы, Талы Бүләк, Беренче Май, Азнакай, Әсәй, Митрәй, Урманай, Сөендек, Сарлы, Бүләк, Күк-Тәкә, Тымытык, Зур Сухояш, Банки Сукаеш, Урсай һәм			+				+	

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Җирле	
							муниципаль районы	Җирлекләр
аларның территорияләрен рекультивацияләү белән бергә								
Актүбә бистәсе өчен каты көнкүреш калдыклары полигонын төзү			+				+	
Азнакай ш. каты көнкүреш калдыклары полигонын реконструкцияләү			+			+	+	
Азнакай шәһәре өчен кар полигонын проектлау һәм төзү			+				+	
Биотермик һәм сибиреязва үләт базларын Ветеринария-санитария кагыйдәләренә туры китерү һәм моннан соң Әгерже, Актүбә, Әсәй, Балтач, Благодатный, Зур Сухоми, Илбәк, Ирекле, Камышлы, Кәтем, Мәлбагыш, Микулино, Митрофановка, Митрәй, Мәндәй, Түбән Якый, Түбән Сухоми, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Сәпәй, Таллы-Бүләк, Тархан, Татар Шуганы, Таткино, Тымытык, Урманай, Урманай, Чуаш, Урманай, Урманай, Тырыш, Чуба Абдулл, Урсай авыллары тирәләрендә санитария саклау зоналарын киметү.			+					+

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Җирле	
							муниципаль районы	Җирлекләр
Физик факторларны яклау чаралары								
Төбәк һәм җирле әһәмияткә ия юллар уза торган торак пунктлар территорияләрендә акустик экраннар урнаштыру (Мәсәгут, Кәкре-Елга, Азнакай,Мәлбагыш, Тымытык, Күк-Тәкә, Мөслим, Урсай, Карамалы Елга, Текмәле, Актүбә, Алферовка, Чемодурово, Әлкәй, Әсәй, Зур Сукаеш, Югары Стәрле, Владимировка, Карамалы, Мәнәвез, Микулин, Митрәй, Октябрь-Бүләк, Актүбә, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Таллы-Бүләк, Урманай, Уразай Урманай, Урсай, Чалпы, Үчәлле)			+			+	+	
«Азнакай» граждан авиациясенең утырту мәйданчыгында һәм Азнакай шәһәреннән 1,4 км көньякта урнашкан вертолет мәйданчыгында санитар-яклау зоналары проектларын эшләү			+			+		
Победа, Әлкәй, Мәсәгут, Яхшы-Бай, Урсай, Тымытык, Актүбә торак пунктларында ябык типтагы трансформаторларның электр подстанцияләрен җиһазландыру			+				+	

<table>
<tr><th rowspan="3">Объектларның исеме</th><th rowspan="3">Егәрлек</th><th rowspan="3">Чараның төре</th><th colspan="2">Төзелеш чираты</th><th colspan="4">Чараның әһәмияте</th></tr>
<tr><th rowspan="2">Чират</th><th rowspan="2">исәп-хисап вакыты</th><th rowspan="2">федераль</th><th rowspan="2">региональ</th><th colspan="2">Җирле</th></tr>
<tr><th>муниципаль районы</th><th>Җирлекләр</th></tr>
<tr><td colspan="9">Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру</td></tr>
<tr><td>Табигать-экология каркасы системасын формалаштыру</td><td></td><td></td><td>+</td><td></td><td></td><td></td><td>+</td><td></td></tr>
</table>

3.11. Азнакай муниципаль районы җирләре чикләрен үзгәртү чаралары

Шундый җирләрне бер категориядән икенчесенә күчерүгә бәйле рәвештә барлыкка килә торган мөнәсәбәтләрне хокукый җайга салу Россия Федерациясе Җир кодексы, «Бер категориядән икенчесенә җир яисә җир кишәрлекләрен күчерү турында» 172-ФЗ Федераль законы, башка федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенең норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

Җир законнары позициясеннән Азнакай районын территориаль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында тәкъдим ителә торган чараларны гамәлгә ашыру төрле категориядәге җирләрнең, аерым алганда, торак пунктларның, сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге җирләрнең (транспорт, сәнәгать җирләре, башка махсус билгеләнештәге җирләр), авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең һәм авыл хуҗалыгы җирләренең, алар составындагы җирләрнең, урман фонды җирләренең чикләрен үзгәртүгә китерәчәк.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә, модернизацияләүгә, шулай ук төрле функциональ билгеләнештәге территорияләрне үстерүгә бәйле чаралар өлешен гамәлгә ашыру җирләрдән файдалануны оештыруга һәм җир мөнәсәбәтләре белән идарә итүгә нигезләнгән. Бу куелган максатларны гамәлгә ашыру өчен теге яки бу җир ресурсларыннан файдалануның максатчанлыгын бәяләү, җирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү процедураларын үткәрү һәм башкалар белән бәйле.

3.11.1. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең мәйданын үзгәртү

172-ФЗ номерлы Федераль законның 2 бүлеге нигезендә, авыл хуҗалыгы җирләрен яисә мондый җирләр составындагы җир кишәрлекләрен авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән башка категориягә күчерү аерым очракларда гына рөхсәт ителә. Мондый очракларга түбәндәгеләргә бәйле чаралар керә:

- җирләрне консервацияләү;
- махсус сакланылучы табигать территорияләрен булдыру;
- торак пунктларның чикләрен билгеләү яисә үзгәртү;
- кадастр бәясе муниципаль район буенча кадастр бәясенең уртача дәрәҗәсеннән артмаган, юллар, элемтә линияләре, файдалы казылмалар чыгаруга бәйле җирләрдә сәнәгать объектларын урнаштыру белән.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында төрле категориядәге җирләрнең, шул исәптән авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең һәм аларның составындагы авыл хуҗалыгы җирләренең чикләрен үзгәртүгә китерәчәк чаралар тәкъдим ителә.

Чараны территориаль планлаштыру схемасы тәкъдим ителә торган чаралар тотрыклы социаль-икътисадый үсешне, икътисадый үсешне тәэмин итүгә, район халкының конкурентлыкка сәләтлелеген һәм тормыш сыйфатын күтәрүгә

юнәлдерелгән, бу, аерым алганда, мәгълүмати һәм транспорт коммуникацияләрен үстерүне таләп итәчәк.

Хәзерге вакытта транспорт һәм агросәнәгать комплексы өлкәсендә илкүләм проектларны гамәлгә ашыру төбәк әһәмиятендәге юлларны үстерү өлкәсендә мөһим бурыч булып тора. Бу авыл торак пунктларын, шулай ук агросәнәгать комплексы объектларын транспорт элемтәләре белән тәэмин итәргә мөмкинлек бирәчәк. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең гомуми мәйданы автомобиль юлларын төзү чараларын гамәлгә ашыру өчен кирәкле, беренчел исәпләүләр буенча, 35,04 га, тимер юллар - 64,69 га, торба үткәргеч транспорты - 0,64 га тәшкил итәчәк.

2035 елга торак пунктларны киңәйтү чараларын гамәлгә ашыру өчен авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге 391,6 га җирләрне үзләштерү кирәк булачак.

Каты көнкүреш калдыклары полигоннарын урнаштыру өчен тәкъдим ителә торган җирләрнең мәйданы 2035 елга 18,2 гектар тәшкил итәчәк.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтиҗәсендә Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең 510,18 гектарына кагылачак. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең мәйданнары турында башка категорияләрдәге җирләргә күчерүгә тәкъдим ителә торган мәгълүмат 3.11.1.1 нче таблицада бирелгән.

3.11.1.1 нче таблица

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең мәйданы Азнакай районын территориаль планлаштыру схемасы чараларын гамәлгә ашыру өчен кирәкле

Чара	Җирләрнең барысы да исәп-хисап чорына
Торак пунктларны киңәйтү	391,6
Каты көнкүреш калдыклары полигоннары	18,2
Автомобиль юлларын төзү	35,04
Тимер юллар төзү	64,69
Торба үткәргеч төзү	0,65
Район буенча барысы	**510,18**

Җирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү турында тулырак мәгълүмат «Төрле категориядәге җирләрнең мәйданын үзгәртү» бүлегендә бирелгән.

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрне башка категорияләргә күчерү белән бәйле гамәлләр «Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең чикләрен үзгәртү» схемасында чагылдырылган.

3.11.2. Урман фонды җирләренең мәйданын үзгәртү

Тотрыклы социаль-икътисадый үсешне, икътисадый үсешне тәэмин итү, республика һәм район халкының конкурентлык сәләтен һәм тормыш сыйфатын күтәрү, аерым алганда, үсешнең инновацион юлы шартларында мәгълүмати һәм транспорт коммуникацияләрен үстерү таләп ителә.

Бүгенге көндә Татарстан Республикасында заманча транспорт системасы булдырылган һәм тотрыклы эшли. Әмма регионның динамикалы үсүче икътисады транспорт системасы алдына хезмәт күрсәтү сыйфатын яхшырту, транспорт инфраструктурасының үткәрү сәләтен арттыру, товар әйләнешен тизләтү һәм шуның белән бергә аерым районнар һәм республиканың торак пунктлары арасында транспорт системасын үстерүнең пропорциональсезлеген киметү буенча өстәмә таләпләр куя.

«Азнакай муниципаль районының транспорт инфраструктурасы» бүлегендә Территориаль планлаштыру схемасын республика һәм районның транспорт системасын яхшырту һәм үстерү буенча берничә чара тәкъдим ителә.

Әлеге чаралар гамәлдәге юл челтәрен реконструкцияләү белән дә, яңа төзелеш белән дә бәйле. Юл челтәрен үстерүнең бирелгән юнәлешләрендә Азнакай муниципаль районының авыл хуҗалыгы җирләре генә түгел, урман җирләре дә ("Урман фонды җирләре чикләрен үзгәртү" схемасы) җәлеп ителергә мөмкин.

СНиП 2.05.02-85 нигезендә автомобиль юллары, хәрәкәтнең исәп-хисап ешлыгына һәм аларның хуҗалык һәм административ әһәмиятенә карап, җир өслегенең билгеле бер киңлеге булган түбәндәге категорияләргә бүленә:

I категория һәм Ia категориясе - гомумдәүләт әһәмиятендәге магистраль автомобиль юллары (шул исәптән халыкара хәбәрләр өчен). Аларның киңлеге - 28,5 м.

Iб һәм II категория - гомумдәүләт (Ia категориясенә кертелмәгән), республика, өлкә (край) әһәмиятендәге автомобиль юллары. Җир өслегенең киңлеге - 27,5 һәм 15 м.

III категория - гомумдәүләт, республика, өлкә (край) әһәмиятендәге автомобиль юллары (Iб һәм II категорияләргә кертелмәгән), җирле әһәмияттәге юллар. Аларның киңлеге - 12 м.

IV категория - республика, өлкә (край) һәм җирле әһәмияттәге автомобиль юллары (Iб, II һәм III категорияләргә кертелмәгән). Аларның киңлеге - 10 м.

V категория - җирле әһәмияттәге автомобиль юллары (III һәм IV категорияләргә кертелгәннәрдән тыш). Киндернең киңлеге 8 м.

«Шәһәр төзелеше» проектлаучысы белешмәсе нигезендә, яңа тимер юл линияләренең җир өслеге киңлеге төп юллар, грунт төре санына бәйле һәм төп юлның берсендә 9,6 м, ике төп юл белән 5,5 м күләмендә чама белән, юлның туры участокларында урнаша. Станциянең иң чик юлыннан яки юл разъездыннан алып чик полосасы чигенә кадәр ара 10 м дан да ким кабул ителми.

Шулай итеп, юллар биләгән гомуми мәйдан 25,337 га тәшкил итәчәк, шулардан автомобиль юллары - 1,94 га, тимер юллар - 23,397 га. Юллар төзү өчен якынча 1 нче чиратка (2020 елга кадәр) 1,94 га урман фонды җирләре файдаланылачак, исәп-хисап срогына (2035 елга кадәр) - 23,397 га (3.11.1, 3.11.2.2, 3.11.2.2 нче таблицаны карагыз).

3.11.2.1 нче таблица

Азнакай районы урман фонды җирләрендә чираттагы чаралар буенча узучы автомобиль юллары участокларының мәйданы

Картадагы участок номеры	**"Урманчылык" ДБУ**	**Участок урманчылыклары исеме**	**Урманнарны максатчан билгеләү**	**Юлларның исеме**	**Юлларның категориясе**	**Мәйдан, га**	**Чара**	**Гамәлгә ашыру этаплары**	
								2010-2020 еллар	**2021-2035 еллар.**
2	Азнакай	Мәлбагыш	урман-дала зонасында урнашкан урманнар	Проектланаторган тирес саклагычка килү	4	0,52	төзелеш	+	
1	Азнакай	Чатыр тау	урман-дала зонасында урнашкан урманнар	Кызыл Йолдыз бистәсенә якынлашу	4	1,17	төзелеш	+	
3	Азнакай	Җәлил	эксплуатация урманнары	Тырыш авылына килү	4	0,25	төзелеш	+	
Барлыгы район буенча:						**1,94**			
I чират (2010-2020 еллар)						1,94			
Шул исәптән:									
урман-дала зонасында урнашкан урманнар						1,69			
эксплуатация урманнары						0,25			
Хисап срогы (2021-2035 еллар)						-			

Искәрмә: автомобиль юлларын трассировкалау әлеге трассирия өлешчә урман фонды җирләренә кагыла, башка мөмкин булган узу юллары булмаганны күздә тота.

3.11.2.2 нче таблица

Азнакай районы урман фонды җирләрендә чираттагы чаралар чираты буенча уза торган тимер юллар участокларының мәйданы

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	Юлларның исеме	Юлларның саны	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары	
								2010-2020 еллар	2021-2035 еллар.
2	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	0,883	төзелеш		+
3	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	1,121	төзелеш		+
6	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	2,970	төзелеш		+
4	Бөгелмә	Актүбә	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	0,397	төзелеш		+
	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	1,925	төзелеш		+
3	Бөгелмә	Актүбә	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	4,493	төзелеш		+
2	Азнакай	Азнакай	урман-дала зоналарында	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	1,263	төзелеш		+

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	Юлларның исеме	Юлларның саны	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары	
								2010-2020 еллар	2021-2035 еллар.
			урнашкан урманнар						
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	2,525	төзелеш		+
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	1,654	төзелеш		+
1	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	1,448	төзелеш		+
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	0,396	төзелеш		+
5	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	ике путалы	4,322	төзелеш		+
БАРЛЫГЫ:						**23,397**			
I чират (2010-2020 еллар)						-			
Исәп-хисап вакыты (2021-2035 еллар)						23,397			
Шул исәптән:									
урман-дала зонасында урнашкан урманнар						11,601			
эксплуатация урманнары						11,796			

Искәрмә: тимер юлларны трассировка урман фонды җирләренә өлешчә тия, башка мөмкин булган узу юллары юклыкны күздә тота.

Әлеге исәп-хисап күрсәткечләре юнәлешле булып тора һәм юллар төзелеше проектын эшләү һәм раслау процессында үзгәртелергә мөмкин.

Юллар салганда урманнарны кисүдән килгән югалтуларны киметү максатыннан, үсемлекләр белән капланмаган (киселүләр, гари, участоклар, рединнар, аланнар һәм башкалар) урман җирләрен файдалану һәм авыл хуҗалыгы җирләренең аз продуктлы, ташландык участокларын торгызу өчен, алмашка бүлеп бирү мөмкинлеген тәкъдим итәргә мөмкин. Шулай ук “Автомобиль юллары” СНиП 2.05.02-85 нигезендә, урманнарны яклау категорияләрен һәм экологик тикшеренүләр мәгълүматларын исәпкә алып, мөмкин булган кадәр, урман ызанын һәм янгынга каршы өзелүләрне, предприятиеләрнең һәм урманчылыкларның чикләрен кулланып, автомобиль юллары трассаларын салуны тәкъдим итәргә мөмкин. I-III категория автомобиль юлларының урман массивлары буенча юнәлеше, табигый җилләтүне тәэмин итү һәм юлларның кар белән тууын киметү максатларында, хакимлек итүче җилләр юнәлеше белән туры килергә тиеш. Юллар һәм аның корылмаларын салу өчен алына торган туфракның уңдырышлы катламын урман хуҗалыгы предприятиеләре объектлары өчен файдаланырга кирәк. Хайваннар миграциясенең автомобиль юлы кисешкәндә аларның куркынычсыз һәм тоткарлыксыз йөрүен тәэмин итү буенча махсус чаралар эшләргә кирәк.

Хезмәт үткәргеч транспорт - сыек, газ хәлендәге яки каты ярымпродуктларны торбаүткәргеч буенча тапшыруны (перекачканы) гамәлгә ашыручы транспортның үзенчәлекле тар махсуслаштырылган төре. СНиП 2.05.06-85 нигезендә магистраль торба үткәргечләр (газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктларын үткәргечләр) җир асты ярын (җир асты прокладкасы) салырга кирәк.

Җир өслегендә торба үткәргечләрне (җир өсте прокладкасы) яисә терәкләрдә (җир өсте прокладкасы) салу бары тик тиешле нигезләүдә искәрмә буларак кына рөхсәт ителә. Шул ук вакытта торбаүткәргечләрне ышанычлы һәм имин эксплуатацияләүне тәэмин итүче махсус чаралар да каралырга тиеш.

СН нигезендә 452-73 магистраль җир асты торбаүткәргечләре (газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктлары үткәргечләр) өчен җирләр бүлеп бирү нормалары һәм күрсәтелгән торбаүткәргечләрнең запор арматурасын урнаштыру өчен җир кишәрлекләре күләмнәре билгеләнә. Бер магистраль җир асты торба үткәргечен төзү чорында вакытлыча кыска вакытлы файдалануга бирелә торган җир полосасының киңлеген 3.11.2.3 нче таблица буенча билгеләргә кирәк.

3.11.2.3 нче таблица

Труба үткәргеч диаметры, мм	**Җир асты торбаүткәргече өчен җир полосасының киңлеге, м**	
	авыл хуҗалыгы билгеләнеше булмаган яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә һәм урман фонды җирләрендә	**авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдә иң начар сыйфаттагы җирләрдә (уңдырышлы катламны төшереп калдырганда һәм торгызганда)**
1. 426 кешегә кадәр	20	28
2. 426 дан 720 кешегә кадәр	23	33

Труба үткәргеч диаметры, мм	Җир асты торбаүткәргече өчен җир полосасының киңлеге, м	
	авыл хуҗалыгы билгеләнеше булмаган яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә һәм урман фонды җирләрендә	**авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдә иң начар сыйфаттагы җирләрдә (уңдырышлы катламны төшереп калдырганда һәм торгызганда)**
3. 1020 кешегә кадәр 720дән артык	28	39
4. 1020 дән 1220 кешегә кадәр	30	42
5. 1220 дән 1420 кешегә кадәр	32	45

Урман фонды җирләрен магистраль торба үткәргечләр өчен бирү башлыча урман белән капланмаган мәйданнар яисә куаклар һәм аз кыйммәтле үсентеләр хисабына башкарыла. Күрсәтелгән максатлар өчен урманнар белән капланган урман фонды җирләрен аерым очракларда бирү кирәк булганда, магистраль торбаүткәргечләр өчен җир полосаларының киңлеге, Рослесхоз белән килештереп, билгеләнә, әмма тиешле диаметрларның торбаүткәргечләре өчен 2 нче графасында күрсәтелгән киңлеге югарырак түгел. Торба үткәргечләрне җир астында салганда туфракның уңдырышлы катламын рекультивацияләүне күз алдында тотарга кирәк.

Урманнардан электр тапшыру линияләрен, элемтә линияләрен, юлларны, торба үткәргечләрне һәм башка линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен файдалану РФ Урман кодексының 21 нче маддәсе нигезендә гамәлгә ашырыла. Дәүләт милкендәге яисә муниципаль милектәге һәм аларда электр тапшыру линияләре, элемтә, юллар, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары урнашкан урман кишәрлекләре Россия Федерациясе Урман кодексының 9 статьясында каралган хокукларга, милектә, түләүсез файдалануда, арендада, хуҗалык алып баруда яисә оператив идарәдә күрсәтелгән линия объектлары бирелә.

Шулай итеп, 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда КС 17 дән алып ДНСка кадәр газүткәргеч биләгән гомуми мәйдан 1,46 га тәшкил итәчәк, ә тәрҗемә урман фонды җирләрен 0,01 га тәшкил итәчәк (3.11.2.4 нче таблицаны карагыз)

3.11.2.4 нче таблица

Азнакай районы урман фонды җирләрендә чаралар чираты буенча уза торган торба үткәргеч транспорт участокларының мәйданы

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	магистраль газүткәргеч исеме	Диаметр, мм	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары
								2010-2020еллар
3	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 6	426 гә кадәр	0,17	төзелеш	+
2	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 7	426 гә кадәр	0,42	төзелеш	+
1	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 8	426 гә кадәр	0,20	төзелеш	+
	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 9	426 гә кадәр	0,04	төзелеш	+
2	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 10	426 гә кадәр	0,63	төзелеш	+

Барлыгы район буенча:					**1,46**		

Искәрмә: сәнәгать җирләрендә һәм башка махсус билгеләнгән җирләрдә, аерым алганда торба үткәргеч транспорт җирләрендә, торба үткәргечләр биләгән гомуми мәйдан таблицасында тәкъдим ителгән 1% күчереләчәк, ул ремонт эшләрен башкару һәм хезмәт күрсәтү өчен объектлар (танып белү һәм сигнал билгеләре, контроль-үлчәү пунктлары һ.б.) үз эченә алачак. Шулай итеп, 2020 елга урман фонды җирләренең 0,01 гектарын күчерү таләп ителә.

Әлеге исәп-хисап күрсәткечләре якынча күрсәткечләр булып тора һәм газүткәргеч төзү проектын эшләү һәм раслау процессында үзгәртелергә мөмкин.

3.11.3. Азнакай муниципаль районының җир фондын 2035 елга кадәр җирләр категорияләре буенча бүлү

Муниципаль районны территориаль планлаштыруның максатлары һәм бурычлары барлык ресурслардан мөмкин кадәр нәтиҗәлерәк файдалануга, халыкка күрсәтелә торган социаль тормыш сыйфатын яхшыртуга юнәлдерелгән.

Азнакай районы территориаль планлаштыру схемасы территориясен үстерүнең төп максатлары нигезендә район тормышының төрле өлкәләрендә берничә чара тәкъдим ителде. Әлеге чараларга территориаль планлаштыру схемасында автомобиль, тимер юллар һәм транспорт-коммуникация инфраструктурасы объектларын төзү, торак пунктларны үстерү һәм киңәйтү, территорияне санитар чистартуны тәэмин итү, халыкны яшел һәм урман-парк зоналары белән тәэмин итү чаралары һәм башкалар керә. Азнакай районы җир фондының җир категорияләре буенча беренче чиратта исәп-хисап срогына, гамәлгә ашыру өчен тәкъдим ителгән чараларга туры китереп, 3.11.3.1 нче таблицада күрсәтелгән.

3.11.3.1 нче таблица

Азнакай районы җир фондын тәкъдим итә торган бүлү җирләр категорияләре буенча беренче чиратта (2010-2020 еллар) хисап срогы да (2021-2035 еллар), мең га

№ т/б	Категорияләр	2009 елга хәзерге халәт	2010 елга хәзерге халәт	2010-2020 елларга торышы.	Хәле 2021-2035 елларга.
1	Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр	159,9	159,7	159,3	159,2
2	Торак пунктлар җирләре	8,5	8,5	8,9	8,9
	шәһәр	3,3	3,3	3,3	3,3
	авыл	5,2	5,2	5,5	5,5
3	Сәнәгать, энергетика, транспорт, элемтә, радиотапшырулар, телевидение, информатика җирләре, космик эшчәнлекне тәэмин итү өчен җирләр, оборона, куркынычсызлык һәм башка махсус билгеләнештәге җирләр	4,9	5,1	5,2	5,3
	сәнәгать җирләре	3,3	3,5	3,5	3,5
	энергетика җирләре	0,02	0,02	0,0	0,0
	транспорт җирләре, шул исәптән:	1,6	1,6	1,6	1,7
	тимер юл	0,00	0,0	0,0	0,1
	автомобиль	1,57	1,6	1,6	1,6
	торба үткәргеч	0,00	0,0	0,0	0,0

№ т/б	Категорияләр	2009 елга хәзерге халәт	2010 елга хәзерге халәт	2010-2020 елларга торышы.	Хәле 2021-2035 елларга.
	башка махсус билгеләнештәге җирләр	0,00	0,0	0,010	0,018
4	Аеруча саклана торган территорияләр һәм объектлар җирләре	0,0	0,0	0,0	0,0
5	Урман фонды җирләре	43,5	43,5	43,5	43,5
6	Су фонды җирләре	0,0	0,0	0,0	0,0
7	Запас җирләре	0,0	0,0	0,0	0,0
	Барлык җирләр административ чикләрдә	**216,9**	**216,9**	**216,9**	**216,9**

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә, модернизацияләүгә, шулай ук төрле функциональ билгеләнештәге территорияләрне үстерүгә бәйле чаралар өлешен үткәрү, гамәлгә ашыру җирләрдән файдалануны оештыруга һәм җир мөнәсәбәтләре белән идарә итүгә нигезләнгән, бу куелган максатларны гамәлгә ашыру өчен теге яисә бу җир ресурсларыннан файдалануның максатчанлыгын бәяләүне, җирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү процедураларын үткәрүне таләп итәчәк.

Шундый җирләрне бер категориядән икенчесенә күчерүгә бәйле рәвештә барлыкка килә торган мөнәсәбәтләрне хокукый җайга салу Россия Федерациясе Җир кодексы, «Бер категориядән икенчесенә җир яисә җир кишәрлекләрен күчерү турында» 172-ФЗ Федераль законы, башка федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенең норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

Җир законнары позициясеннән Азнакай районын территориаль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында тәкъдим ителә торган чараларны гамәлгә ашыру төрле категориядәге җирләрнең, аерым алганда, торак пунктларның, сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге җирләрнең (транспорт, сәнәгать җирләре, башка махсус билгеләнештәге җирләр), авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең һәм авыл хуҗалыгы җирләренең, алар составындагы җирләрнең, урман фонды җирләренең чикләрен үзгәртүгә китерәчәк.

3.11.4. Төрле категориядәге җирләр мәйданнарын үзгәртү

Торак пунктлар җирләрендә үзгәрешләр 2008 елның 11 февралендәге 197-р номерлы күрсәтмә нигезендә торак пунктларның чикләрен киңәйтү һәм район теләкләре буенча (аеруча саклана торган табигый территорияләрне саклау режимы нигезендә төзелешне тыю булган торак пунктларга кертү өчен тәкъдим ителә торган җир кишәрлекләреннән тыш) гамәлгә ашырылачак.

Федераль законның 2 статьясы нигезендә 2021 елның 6 декабрендәге №408Россия Федерациясе Җир кодексының 84 статьясына үзгәрешләр кертелде, торак пунктларны билгеләү, аларның чикләрен үзгәртү мәсьәләләре шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнергә тиеш дип каралган үзгәрешләр кертелде.

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 19 статьясына 2021 елның 6 декабрендәге 408 номерлы Федераль законның 3 статьясындагы 2 өлеше нигезендә үзгәрешләр кертелде, алар, генераль планны әзерләү кирәклеге булмау турында карар кабул иткән җирлекләр составында урнашкан торак пунктларның чикләрен билгеләүне беркетә торган үзгәрешләр кертелде, мондый чикләрнең урнашу урынының текстлы һәм график тасвирламасы белән тиешле муниципаль районны территориаль планлаштыру схемасын раслау юлы белән.

«Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Урманай авыл җирлегенең генераль планын әзерләү кирәклеге булмау турында» 25.02.121-15 номерлы, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Өчиле авыл җирлегенең генераль планын әзерләү кирәклеге булмау турында» Татарстан Республикасы Азнакай район Советы карары белән Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Урманай авыл җирлеге генераль планнарын, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Өчиле авыл җирлегенең генераль планнарын әзерләүнең кирәклеге булмау хакында карар кабул ителде.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы башкарма комитетының 2022 елның 28 февралендәге 45 номерлы карары белән Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы территориаль планлаштыру схемасына генераль планнарны әзерләү зарурлыгы булмау турында карар кабул ителгән Сәпәй, Урманай, Урсай, Үчәлле авыл җирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктларның чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләр кертү проектын әзерләү турында карар кабул ителде.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына үзгәрешләр кертү нигезендә Урманай авылы җирлегендә урнашкан торак пунктларның чикләрен билгеләү, Үчәлле авылы, Карамалы авылы җирлекләре чикләрендә урнашкан Беренче Май торак пунктларының чикләрен билгеләү каралган.

Учәлле авыл җирлеге уртак предприятие 4 халык пунктыннан тора. Үзгәрешләр кертелгән вакытка чикләр турындагы мәгълүмат БДКМРнда булган җир кишәрлекләре чикләре турындагы белешмәләр өлешендә гамәлдәге вәзгыять түбәндәге торак пунктларның чикләрен билгеләү эшләрен тулы күләмдә башкарырга мөмкинлек бирми: пос. Кызыл Йолдыз, Якты Күл.

2035 елга торак пунктларны киңәйтү чараларын гамәлгә ашыру өчен якынча 368,14 гектар үзләштерү зарур. Торак пунктларның җирләрен арттыру нигездә авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр исәбеннән башкарылачак (3.11.4.1 таблица).

3.11.4.1 нче таблица

Торак пунктлар территориясе мәйданын үзгәртү

Территориянең исеме	булган мәйдан, га	проект мәйданы (2010-2035), га	үзгәреш, га
Азнакай шәһәре	**2207,41**	**2207,41**	**0,00**
Актүбә шәһәр тибындагы поселок	**1079,24**	**1079,24**	**0,00**
Авыл җирлекләре			
Әгерҗе	**198,67**	**211,96**	**13,29**
Әгерҗе	100,73	114,02	13,29
Мәнәвез	97,94	97,94	0,00
Әлкәй	**149,07**	**150,23**	**1,16**
Әлкәй	114,58	115,59	1,00
Кызыл Сукач	34,49	34,65	0,15
Әсәй	**249,28**	**249,28**	**0,00**
Әсәй	125,17	125,17	0,00
Митрәй	124,10	124,10	0,00
Балтач	**109,47**	**118,47**	**9,00**
Балтач	109,47	118,47	9,00
Бирючевка	**65,30**	**67,80**	**2,50**
Бирючевка	42,16	42,16	0,00
Баланлы	9,53	9,53	0,00
Түбән Соколка	13,62	16,12	2,50
Вахит	**312,79**	**344,00**	**31,21**
Победа	110,75	133,60	22,85
Загорье	23,45	25,10	1,65
Заречье	22,66	24,19	1,53
Константиновка	17,19	17,19	0,00
Чәкән	138,74	143,92	5,18
Югары Стәрле	**152,74**	**168,98**	**16,24**
Югары Стәрле	122,29	138,53	16,24
Түбән Стәрле	30,45	30,45	0,00
Илбәк	**189,71**	**196,99**	**7,29**
Илбәк	113,87	116,96	3,10
Ирекле	18,12	22,31	4,19
Тархан	31,00	31,00	0,00
Тырыш	26,72	26,72	0,00
Кәкре-Елга	**278,12**	**285,20**	**7,08**
Кәкре-Елга	206,43	213,09	6,66

Территориянең исеме	булган мәйдан, га	проект мәйданы (2010-2035), га	үзгәреш, га
Катимово	59,85	60,26	0,41
Якты-Юл	11,84	11,84	0,00
Карамалы	**231,62**	**231,62**	**0,00**
Карамалы	135,57	135,57	0,00
Октябрь-Бүләк	53,38	53,38	0,00
Таллы-Бүләк	42,66	42,66	0,00
Мәлбагыш	**254,55**	**254,55**	**0,00**
Мәлбагыш	131,73	131,73	0,00
Елга Баш	0,24	0,24	0,00
Ташлама	17,31	17,31	0,00
Түбән Якый	84,96	84,96	0,00
Осиновый Гай	6,60	6,60	0,00
Танаевка	13,72	13,72	0,00
Мәсәгут	**140,14**	**155,43**	**15,29**
Мәсәгүт	99,37	100,94	1,57
Якши-Бай	40,76	54,49	13,73
Микулин	**213,33**	**213,33**	**0,00**
Микулин	137,76	137,76	0,00
Александровка	2,17	2,17	0,00
Благодатный	37,50	37,50	0,00
Владимировка	11,81	11,81	0,00
Дмитриевка	2,03	2,03	0,00
Йолдыз	22,06	22,06	0,00
Сәпәй	**204,55**	**218,90**	**14,35**
Сәпәй	91,82	106,17	14,35
Мачаклыбаш	112,73	112,73	0,00
Сарлы	**267,30**	**281,24**	**13,95**
Сарлы	129,73	138,35	8,62
Бүләк	64,19	65,51	1,32
Сөендек	73,38	77,39	4,01
Сукаеш	**179,20**	**203,70**	**24,50**
Зур Сухояш	88,65	108,61	19,96
Банки-Сухояш	33,02	37,55	4,54
Курай-Елга	25,06	25,06	0,00
Түбән Сукаеш	32,47	32,47	0,00
Татар-Шуганы	**112,54**	**127,12**	**14,58**
Татар-Шуганы	112,54	127,12	14,58
Туйкә	**132,30**	**134,87**	**2,57**
Туйкә	80,67	83,25	2,57

Территориянең исеме	булган мәйдан, га	проект мәйданы (2010-2035), га	үзгәреш, га
Камышлы Коль	23,51	23,51	0,00
Карамалы-Елга	28,12	28,12	0,00
Тымытык	**494,26**	**565,63**	**71,37**
Тымытык	355,49	422,06	66,57
Әгер	40,24	41,31	1,07
Күк-Тәкә	98,53	102,26	3,73
Уразай	**163,97**	**189,27**	**25,30**
Уразай	163,97	189,27	25,30
Урманай	**190,71**	**180,49**	**10,22**
Урманай	153,60	143,69	**9,92**
Беренче Май	37,11	36,81	**0,31**
Урсай	**333,06**	**352,72**	**19,65**
Урсай	256,75	271,40	14,64
Мөслим	76,31	81,32	5,01
Үчәлле	**112,37**	**113,47**	**1,10**
Үчәлле	66,82	66,54	**-0.28**
Кызыл Йолдыз	4,46	4,46	**0,00**
Текмәле	12,25	12,22	**-0,03**
Якты Күл	28,84	30,25	**1,41**
Чалпы	**393,52**	**431,12**	**37,60**
Чалпы	252,13	285,11	32,98
Баланлы-Бүләк	44,60	49,21	4,62
Ирекле	55,79	55,79	0,00
Камышлы	41,01	41,01	0,00
Чемодур	**140,28**	**140,28**	**0,00**
Чемодур	50,04	50,04	0,00
Алферовка	46,99	46,99	0,00
Тетвель	43,25	43,25	0,00
Чубар-Абдул	**301,28**	**351,63**	**50,34**
Чубар-Абдул	107,52	120,68	13,16
Буралы	88,68	88,68	0,00
Митрофановка	20,16	57,35	37,19
Мәндәй	84,93	84,93	0,00
Барлыгы	**8856,79**	**9224,93**	**368,14**
Шул исәптән авыл халкы	**5570,14**	**5938,28**	**368,14**

Искәрмә: әлеге мәйдан тәкъдим ителгән картографик материал буенча саналган һәм якынча исәпләү материалы булып тора.

2020 елга һәм 2035 елга кадәр чорга сәнәгать, энергетика, транспорт, элемтә, радиотапшырулар, телевидение, информатика җирләрендә космик эшчәнлекне, оборона җирләрен, башка махсус билгеләнештәге җирләрдә, аерым алганда, транспорт җирләрендә, сәнәгать җирләрендә һәм башка махсус билгеләнештәге җирләрдә үзгәрешләр күздә тотыла.

Сәнәгать территорияләрен һәм объектларны үстерү өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең чикләрен, 32,7 гектар җирне күчереп, үзгәртүгә китерәчәк.

Транспорт-коммуникация инфраструктурасын үстерү өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең, урман фонды җирләренең чикләрен үзгәртүгә һәм, нәтиҗә буларак, транспорт җирләренең мәйданнарын арттыруга китерәчәк. Автомобиль юллары, тимер юл магистральләре һәм торба үткәргеч транспорты төзегәндә тәкъдим ителә торган автомобиль транспорты җирләренең мәйданнары республика муниципаль районы киселешендә 3.11.4.2, 3.11.4.3, 3.11.4.3, 3.11.4.4.4.4.4 нче таблицаларда тәкъдим ителгән.

3.11.4.2 нче таблица

Автомобиль транспорты җирләренең тәкъдим ителә торган мәйданы чараларны гамәлгә ашыру барышында автомобиль юллары төзү буенча

Юл исеме	Барлыгы	Автомобиль транспорты җирләре					
		Беренче чират (2020 елга кадәр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)		
		Барлыгы	Шул исәптән: Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Шул исәптән: Урман фонды җирләре	Барлыгы	Шул исәптән: Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Шул исәптән: Урман фонды җирләре
җирле әһәмияттәге юллар							
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**1,75**	1,75	1,23	0,52			
Кызыл Сукачы авылына килү	**0,13**	0,13	0,13				
Елга-Баш һәм Каменка торак пунктларына ярдәм	**1,72**	1,72	1,72				
ТБО проектлана торган полигонына килү	**2,47**	2,47	2,47				
ТБО полигонына килү	**1,39**	1,39	1,39				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**6,14**	6,14	6,14				
Чүплеккә килү	**0,77**	0,77	0,77				
Кызыл Йолдыз бистәсенә якынлашу	**2,23**	2,23	1,06	1,17			
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**3,39**	3,39	3,39				
Тархан ш.п. янына килеп җитү	**0,46**	0,46	0,46				
Тырыш авылына килү	**0,35**	0,35	0,10	0,25			
Беренче Май бистәсе.	**0,17**	0,17	0,17				
Беренче Май объектларына килү	**0,93**	0,93	0,93				
ТБО проектлана торган полигонына килү	**1,36**				1,36	1,36	
ТБО проектлана торган полигонына килү	**0,33**	0,33	0,33				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**1,23**	1,23	1,23				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**0,52**	0,52	0,52				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	**0,40**	0,40	0,40				

Юл исеме	Барлыгы	Автомобиль транспорты җирләре						
		Беренче чират (2020 елга кадәр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)			
		Барлыгы	Шул исәптән:		Барлыгы	Шул исәптән:		
			Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Урман фонды җирләре		Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Урман фонды җирләре	
Проектлана торган кар саклагычына килү	**1,29**	1,29	1,29					
Туристлык-күңел ачу комплексына килү	**2,68**	2,68	2,68					
Барлык җирле әһәмияттәге юл	**29,71**	**28,35**	**26,41**	**1,94**	**1,36**	**1,36**	**0,00**	
региональ әһәмияттәге юллар								
Азнакай шәһәрен урау	**7,27**	7,27	7,27					
Региональ әһәмияттәге юл нәтиҗәләре	**7,27**	**7,27**	**7,27**		**0,00**	**0,00**	**0,00**	
Район буенча барлыгы	**36,98**	**35,62**	**33,68**	**1,94**	**1,36**	**1,36**	**0,00**	

3.11.4.3 нче таблица

Тимер юл транспорты җирләренең тәкъдим ителә торган мәйданы чараларны гамәлгә ашыру барышында тимер юллар төзү буенча

Юл исеме	Барлыгы	Тимер юл транспорты җирләре					
		Беренче чират (2020 елга кадәр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)		
		Барлыгы	Шул исәптән:		Барлыгы	Шул исәптән:	
			Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Урман фонды җирләре		Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Урман фонды җирләре
Әлмәт-Азнакай-Бөгелмә	**88,09**	-	-	-	88,09	64,69	23,40
Район буенча итого	**88,09**	**-**	**-**	**-**	**88,09**	**64,69**	**23,40**

3.11.4.4 нче таблица

Түбәндәге чараларны гамәлгә ашыру барышында торба үткәргеч транспортның җирләре мәйданы газүткәргеч төзү буенча, га

магистраль газүткәргеч исеме	Торба үткәргеч транспорт җирләре		
	Беренче чират (2020 елга кадәр)		
	Барлыгы	Шул исәптән:	
		Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җир	Урман фонды җирләре
КС 17 дән ДНС 2ска кадәр	22,0	22,0	
КС 17 дән ДНСка кадәр 6	44,1	42,7	1,4
Район буенча барлыгы:	**66,2**	**64,7**	**1,4**

Искәрмә: Россия Федерациясе Урман һәм Җир кодекслары нигезендә Россия Федерациясе Җир кодексының 78 п.2 п.2 һәм Россия Федерациясенең 21 ЛК статьяларында торба үткәргеч транспорт төзү чорына, авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән һәм линия объектлары төзелеше чорына бирелә торган урман фондыннан кишәрлекләрдән файдалану мондый кишәрлекләрне җирләрнең башка категорияләренә күчермичә, ә торба үткәргеч төзү максатыннан кишәрлекне билгеле бер срокка арендага бирү юлы белән гамәлгә ашырыла. Шулай ук линия объектларын төзү өчен төп шарт - җирләрне рекультивацияләүнең расланган проекты булу, ә әлеге кишәрлекләрдә торба үткәргечләр узу узганнан соң объектларның сакланышын, ныклыгын һәм тотрыклылыгын тәэмин итү максатларында җир кишәрлекләреннән (җир кишәрлекләре өлешләреннән) файдалануның махсус режимы билгеләнә.

2010-2035 еллар чорында автомобиль транспорты җирләрен үзгәртү 36,98 га мәйданда башкарылачак. 2020 елга 35,62 гектарга артачак, шуларның 33,68 гектары - авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр, 1,94 гектары - урман фонды җирләре, 2035 елга - авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән 1,36 гектарга.

2021-2035 еллар чорында тимер юл транспорты җирләрен үзгәртү 88,09 га мәйданда башкарылачак, шулардан 64,69 га - авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр, 23,4 га - урман фонды җирләре.

Торба үткәргеч транспортның торба үткәргечләр белән шөгыльләнүче гомуми мәйданы 3.11.4.4 нче таблицадагы җирләренә 1% күчереләчәк, ул үз эченә ремонт эшләрен башкару һәм хезмәт күрсәтү өчен объектлар (танып белү һәм сигнал билгеләре, контроль-үлчәү пунктлары һ.б.) алачак. Шулай итеп, 2020 елга 0,66 га җирне күчерү таләп ителә, шуларның 0,65 гектары - авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр һәм 0,01 га - урман фонды җирләре.

Каты көнкүреш калдыкларының полигоннарын оештыру хисабына территорияне санитар чистарту чараларын үткәрү һәм башкалар әлеге объектларны сәнәгать җирләренә һәм башка махсус билгеләнештәге җирләргә урнаштыру өчен җир кишәрлекләрен күчерү белән бергә барачак. Әлеге процедураны үткәрү өчен 2020 елга кадәр 10 га, ә 2035 елга кадәр 8,2 га авыл хуҗалыгы җирләрен эшкә җигәргә кирәк. Полигоннарны торак пункттан читтә якындагы территорияләрдә урнаштырырга тәкъдим ителә.

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрне, урман фонды җирләрен башка җирләргә күчерү белән бәйле чаралар “Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең чикләрен үзгәртү схемасы” һәм “Урман фонды җирләре чикләрен үзгәртү схемасы” буенча чагылдырылды. Торак пунктларны үстерүгә һәм киңәйтүгә бәйле архитектур-планлаштыру чишелешләрен эшкәртү һәм аларны карталарда (схемаларда) күрсәтү шәһәр һәм авыл җирлекләренең генераль планнарын эшләү, килештерү һәм раслау барышында гамәлгә ашырыла.

4. ТЕРРИТОРИЯДӘН ФАЙДАЛАНУНЫҢ МАХСУС ШАРТЛАРЫ БУЛГАН ЗОНАЛАР

«Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» Федераль закон (2002), Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы (2004), Россия Федерациясе Су кодексы (2006) һәм башка норматив-хокукый актлар белән шәһәр төзелеше эшчәнлегенә карата махсус экологик таләпләр билгеләнде. Алар нигезендә шәһәр һәм башка җирлекләрне һәм территорияләрне урнаштырганда, проектлаганда, төзегәндә һәм реконструкцияләгәндә, кеше тормышы һәм табигать экосистемалары эшчәнлеге өчен әйләнә-тирә мохитнең уңай торышын тәэмин итә торган чикләүләр комплексы үтәлергә тиеш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә территориядән файдалануның махсус шартлары булган түбәндәге зоналар билгеләнде:

- җитештерү, авыл хуҗалыгы объектлары, нефть чыгару объектлары, инженерлык корылмалары, махсус билгеләнештәге территорияләр санитар-яклау зоналары һәм автомобиль юлларын санитар өзү;
- су саклау зоналары һәм өске су объектларының яр буе яклау полосалары;
- эчәргә яраклы су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары;
- махсус сакланылучы табигать территорияләре;
- файдалы казылмалар ятмаларының тау отводлары;
- табигать чикләүләре зоналары;
- мелиорацияләнә торган авыл хуҗалыгы җирләре.

4.1. Санитар-яклау зоналары

Халыкның куркынычсызлыгын тәэмин итү максатларында һәм «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында» 1999 елның 30 мартындагы 52-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты ясау чыганаклары булып торучы объектлар һәм производстволар тирәсендә - санитар-яклау зонасы - махсус куллану режимы булган махсус территория билгеләнә, аның күләме атмосфера һавасына пычрану йогынтысын (химик, биологик, физик) гигиена нормативлары белән билгеләнгән күрсәткечләргә кадәр, ә I һәм II класслы куркыныч предприятиеләр өчен - гигиена нормативлары белән билгеләнгән күрсәткечләргә кадәр, шулай ук халыкның сәламәтлеге өчен кабул итү куркынычы зурлыгына кадәр. Үзенең функциональ билгеләнеше буенча санитар-яклау зонасы штат режимында объектны эксплуатацияләгәндә халыкның иминлеге дәрәҗәсен тәэмин итүче саклагыч киртә булып тора.

Предприятиеләрнең санитар классификациясенә, аларны оештыруга һәм төзекләндерүгә бәйле рәвештә санитар-яклау зоналары күләменә таләпләр «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (2007) СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 билгели.

Азнакай муниципаль районында санитар-яклау зоналары җитештерү һәм авыл хуҗалыгы объектларыннан, махсус билгеләнгән территорияләрдән (зиратлардан һәм үләт базларыннан), очып китү-утырту мәйданчыкларыннан, автомагистральләрдән һәм торба үткәргечләрдән урнаштырылган.

4.1.1. Җитештерү һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре

Карала торган территориядә берничә җитештерү (нефть чыгару объектлары, сәнәгать предприятиеләре) һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре (ит һәм ит терлекчелеге, ашлык юнәлешләре) бар, алардан «Санитар яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» СанПиН 2.2.1/2.1.1.1.1200-03 нигезендә санитар-яклау зоналары билгеләнә (52 нче таблица).

Предприятиеләрнең, производстволарның һәм объектларның санитар классификациясе нигезендә аларның санитар-яклау зоналарының күләмнәре түбәндәгеләр:

- беренче класс предприятиеләре - 1000 м;
- икенче класс предприятиеләре - 500 м;
- өченче класс предприятиеләре - 300 м;
- дүртенче класс предприятиеләре - 100 м;
- бишенче класс предприятиеләре - 50 м.

4.1.3.1 нче таблица

Санитар-яклау зоналарыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	**Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы**	**Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар**

Санитар-яклау зонасы	**Урнаштыру рөхсәт ителми:** - торак төзелеше, аерым торак йортларны, ландшафт-рекреация зоналарын, ял итү зоналарын, курортлар, шифаханәләр һәм ял йортлары территорияләрен, бакчачылык ширкәтләре һәм коттедж төзелешләре территорияләрен, күмәк яисә индивидуаль дача һәм бакча-бакча участокларын, шулай ук яшәү тирәлеге сыйфатын нормалаштыра торган башка территорияләрне дә кертеп; - гомуми файдаланудагы спорт корылмалары, балалар мәйданчыклары, мәгариф һәм балалар учреждениеләре, дәвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре; - дарулар, дару чаралары һәм (яисә) дару рәвешләре, фармацевтика предприятиеләре өчен чимал складлары һәм ярымпродуктлар җитештерү объектлары; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары объектлары, азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктларының күпләп складлары объектлары, эчәр суларны әзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплекслары. Авария хәлендәге дежур персонал өчен торак булмаган биналар, вахта ысулы буенча эшләүчеләр өчен биналар, идарә итү биналары, конструктор бюролары, - административ билгеләнештәге биналар, фәнни-тикшеренү лабораторияләре, поликлиникалар, ябык типтагы спорт-савыктыру корылмалары, мунчалар, кер юу корылмалары, сәүдә һәм җәмәгать туклануы объектлары, мотельләр, кунакханәләр, гаражлар, җәмәгать һәм индивидуаль транспортны саклау өчен мәйданчыклар һәм корылмалар, янгын деполары, җирле һәм транзит коммуникацияләр, ЛЭП, электр подстанцияләре, нефть һәм газ үткәргечләре, техник су белән тәэмин итү өчен артезиан скважиналары, техник су белән тәэмин итү өчен су суыту корылмалары, техник канализация канализация станцияләре, су белән тәэмин итү станцияләре, АЗС, су белән тәэмин итү корылмалары урнаштыру.	СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (раслаулар). РФ Баш дәүләт санитария табибының 2007 елның 25 сентябрендәге 74 номерлы карары белән)

Нефть чыгару объектларының санитар-яклау зоналарын аерым билгеләп үтәбез.

«Азнакайнефть» НГТИ һәм «Җәлилнефть» НГТИ мәгълүматлары буенча, «Татнефть» ААҖ санитар-яклау зоналары нефть чыгару объектлары өчен 30 метрдан 1000 метрга кадәр билгеләнә. «Татнефть» ААҖнең скважиналар устьевын җиһазлау буенча вакытлыча положениесенә караганда, ликвидлаштырылган скважиналарның тамагын бетергәндә 35 м радиуста төзелмиләр.

«Меллянефть» ААҖ скважиналарның санитар-яклау зоналары 1000 м тәшкил итә.

Нефть скважиналарының санитар-яклау зоналары «Акмай» ЯАҖ һәм «Шешмаойл» ҖЧҖ 300 м тәшкил итә.

4.1.2. Аэродромнар

Хәзерге вакытта Азнакай муниципаль районы территориясендә Азнакайдан 1,4 км көньякта очып китү-утыру мәйданчыгы һәм «Азнакай» очып китү-утыру мәйданчыгы эшләп килә.

СНиП нигезендә 32-03-96. **Аэродромнар вертолетларның утырту** мәйданчыклары очып китү (утыру) юнәлешендә 2 км ераклыкта урнашкан һәм ПППның ян чиге (утырту мәйданчыгы) һәм селитеб территориясенең чиге арасында 0,3 км дан да ким булмаган аерма булырга тиеш, ә самолетларның очып китү-утыру мәйданчыклары барлык юнәлешләрдә дә дә селитеб төзелешеннән 2 км якын булырга тиеш түгел.

4.1.3. Региональ һәм җирле әһәмияттәге юллар

Азнакай муниципаль районы территориясе буенча II («Әлмәт - Азнакай»), III («Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә» һ.б.), IV («Әлмәт - Азнааево» - Какреелга - «Азнакай - Тымытык – Күк-Тәкә», «Азнакай - Югары Стәрле - Күк-Тәкә», «Азнакай - Ютазы - М5», «Рус Акташы - Азнакай» һ.б. юллар уза. Төбәк һәм җирле күрсәткечләр категорияләре, алардан санитар өзелүләр һәм юл буе полосалары билгеләнә (4.1 нче таблица).

СНиП 2.07.01-89* туры китереп, җир полотносы кашыннан II һәм III категорияләрдәге юллар арасын төзелешкә кадәр 100 м, IV категория 50 м кабул итәргә кирәк. Автомобиль юлларының санитар аермаларын куллану режимы СанПиН 2.2.1.2.1.1.1200-03 (4.1.3.1 таблицасы) билгеләнә.

4.1.3.1 нче таблица

Автомобиль юлларыннан һәм тимер юллардан санитар аерымлыклар һәм юл буе полосаларын файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Санитар аерма	Урнаштыру рөхсәт ителми: – торак йортлар, аерым торак йортларны, ландшафт-рекреация зоналарын, ял итү зоналарын, курортлар, шифаханәләр һәм ял йортлары территорияләрен, бакчачылык ширкәтләре һәм коттедж төзелешләре территорияләрен, күмәк яисә индивидуаль дача һәм бакча-бакча участокларын, шулай ук яшәү тирәлеге сыйфатын нормалаштыра торган башка территорияләрне дә кертеп; – спорт корылмалары, балалар мәйданчыклары, мәгариф һәм балалар учреждениеләре, гомуми файдаланудагы дәвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре; – дарулар, дару чаралары һәм (яисә) дару рәвешләре, фармацевтика предприятиеләре өчен чимал складлары һәм ярымпродуктлар җитештерү объектлары; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары объектлары, азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктларының күпләп складлары объектлары, эчәр суларны әзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплекслары. Авария хәлендәге дежур персонал өчен торак булмаган биналар, вахта ысулы буенча эшләүчеләр өчен биналар, идарә итү биналары, конструктор бюролары, - административ билгеләнештәге биналар, фәнни-тикшеренү лабораторияләре, поликлиникалар, ябык типтагы спорт-савыктыру корылмалары, мунчалар, кер юу корылмалары, сәүдә һәм җәмәгать туклануы объектлары, мотельләр, кунакханәләр, гаражлар, җәмәгать һәм индивидуаль транспортны саклау өчен мәйданчыклар һәм корылмалар, янгын деполары, җирле һәм транзит коммуникацияләр, ЛЭП, электр подстанцияләре, нефть һәм газ үткәргечләре, техник су белән тәэмин итү өчен артезиан скважиналары, техник су белән тәэмин итү өчен су суыту корылмалары, техник канализация канализация станцияләре, су белән тәэмин итү станцияләре, АЗС, су белән тәэмин итү корылмалары урнаштыру.	СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләр нең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (раслаулар). РФ Баш дәүләт санитария табибының 2007 елның 25 сентябрендәге 74 номерлы карары белән)
Автомобиль юлларының юл буе полосалары	Автомобиль юлының юл буе полосалары чикләрендә капиталь төзелеш объектларын, юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән объектларны, юл сервисы объектларын төзү, реконструкцияләү, реклама конструкцияләрен, мәгълүмат такталарын һәм күрсәткечләрне урнаштыру автомобиль юлы хуҗасының язма ризалыгы булганда рөхсәт ителә. Бу ризалыкта автомобиль юлының юл буе полосалары чикләрендә мондый объектлар төзүне, реконструкцияләүне, реклама конструкцияләре, мәгълүмат такталары һәм күрсәткечләр урнаштыруны гамәлгә ашыручы затлар тарафыннан үтәлүе мәҗбүри булган техник таләпләр һәм шартлар булырга тиеш.	08.11.2007 № 257 Федераль закон «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында»

4.1.4. Үләт базлары

Азнакай муниципаль районының район ветеринария берләшмәсе белешмәләренә караганда, район территориясендә 37 биотермик чокыр һәм 28 себер язвасы үләт базлары урнашкан. СанПин нигезендә 2.2.1/2.1.1200-03 терлек

каберлекләре - I сыйныф объектлары һәм аларның санитар-яклау зоналары 1000 м тәшкил итә.

Үлем базының һәм аның санитар-яклау зонасының территорияләрен файдалану режимы биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре (1995 ел), шулай ук СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 белән билгеләнә. Торак пунктлар территориясендә урнашкан һәм алар тирәсендә урнашкан базлар локальләштерелергә тиеш (саркофага урнаштыру юлы белән).

4.1.4.1 нче таблица

Терлек базларының санитар-яклау зоналарыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Үләт базлары	1000 метрлы санитар-яклау зонасында терлек базының (биотермик чокырның) торак, җәмәгать биналарын, терлекчелек фермаларын (комплексларын) урнаштыру тыела;	**Биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-** санитария кагыйдәләре (раслаулар). РФ баш дәүләт ветеринария инспекторы 04.12.1995 ел.)
	терлекләр өчен үләт базларын һәм көтүлекләрне 200 метрдан якынрак урнаштыру тыела;	
	Автомобиль, тимер юллар, аларның категориясенә карап, 50-300 метрга якын арадагы үләт базларына якынаерга тиеш түгел.	
	*Себер язвалы үләт базының зурлыгын кыскарту буенча карар кабул итү өчен, торак төзелеш чикләренә кадәр, СЗЗ күләмен киметү буенча карар кабул итү өчен, ТР буенча Баш ветеринария һәм фитосанитар күзәтчелек идарәсенә (җитәкчесе Ф.Ф.Хисаметдинов) график материалларга һәм аларның урындагы билгеләнешен ачыклау өчен; грунт суларын һәм үләт базын пычратудан саклау чараларын үткәрү; үлгән терлекне соңгы күмү датасын, себер язвалы үләт базын эксплуатацияләүне тикшереп тору шартларын күрсәтү өчен мөрәҗәгать итәргә кирәк. Күрсәтелгән материаллар туфракның һәм грунт суларының пычрануын кимендә еллык тикшерү нәтиҗәләре белән, химик матдәләр һәм нәсел үләксәсе чигендә һәм аннан читтә аккредитацияләнгән лаборатория үткәргән торак төзелеше зонасында себер түләмәсен кузгатучылар тарафыннан Федераль хезмәткә кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәткә карар кабул итү өчен тәкъдим итәргә кирәк.	(Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәт җитәкчесе урынбасары Л.П.Гульченко (Роспотребнадзор) хатыннан)

4.1.5. Магистраль торбаүткәргечләр

Азнакай муниципаль районы территориясе буйлап берничә магистраль торба үткәргече уза: магистраль «Чекмагуш-Азнакай», «Азнакай-Субханкулово», УБКУА, «Әлмәт-Азнакай-Субханкулово», «Әлмәт-Азнакай»,

«Калтасы-Куйбышев», Татнефтегазоэшкәртүнең «Татнефть» ААҖ Идарәсе продуктүткәргечләре, «Татнефть» ААҖ газүткәргечләре, санитария өземтәләре (минималь ара), торба үткәргечнең диаметрына һәм транспортлана торган ягулык төренә карап, 100 метрдан 2000 метрга кадәр үзгәрергә мөмкин.

Авария хәлендәге хәлләрдә шартлау куркынычы дәрәҗәсен исәпкә алалар һәм җирлекләрнең төренә, биналарның төренә, торбаүткәргечләрнең диаметрын исәпкә алып, объектларны билгеләү төренә карап дифференциацияләнәләр. Санитария аермаларының минималь күләмнәре 1-6 нчы СанПиН 2.2.1.1.1.1200-03 (4.1.5.1 нче таблица) кушымталары нигезендә билгеләнә.

Торба үткәргечне зарарлау мөмкинлеген бетерү өчен (аларны прокладкаларның теләсә нинди рәвешендә) саклау зоналары билгеләнә. Торба үткәргечнең саклау зонасы күләме магистраль торба үткәргечләрне саклау кагыйдәләре (раслаулар) белән билгеләнә. Россия Дәүләт шәһәр техник күзәтчелегенең 1992 елның 22 апрелендәге 9 нчы номерлы карары белән, алар буенча, транспортланучы ягулыкка бәйле рәвештә, саклау зонасы 25 м дан (нефть, табигый газ, нефть продуктлары, нефть һәм ясалма углеводород газлары өчен) 100 м га кадәр (сыекландырылган углеводород газлары, тотрыклы булмаган бензин һәм конденсат өчен) билгеләнә. Торба үткәргечләрнең саклау зоналарына керә торган җир кишәрлекләре җирдән файдаланучылардан алынмый һәм алар белән, күрсәтелгән Кагыйдәләрне мәҗбүри үтәп, авыл хуҗалыгы һәм башка эшләр башкару өчен файдаланыла.

4.1.5.1 нче таблица

Магистраль торба үткәргечләрнең санитар шартлауларыннан һәм саклау зоналарыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар

Санитар аерма	**Урнаштыру рөхсәт ителми:** – шәһәрләр һәм башка торак пунктлар; – дача йортлары булган коллектив бакчалар; – аерым сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләрен; – кошчылык фабрикалары, теплица комбинатлары һәм хуҗалыклары; – сөт заводлары; – файдалы казылмаларны эшкәртү карьерлары; – гаражлар һәм автомобильләр өчен ачык тукталышлар; – халык күпләп җыела торган аерым биналар (мәктәпләр, хастаханәләр, балалар бакчалары, вокзаллар һ.б.); – тимер юл станцияләре; аэропортлар; елга портлары һәм пристаньнары; гидро-, электростанцияләр; I-IV класслы елга транспортының гидротехник корылмалары; – су үткәрү корылмаларын һәм насос станцияләрен; – 1000 м3 дан артык саклана торган җиңел кабынып китүчән һәм янучан сыеклыклар һәм газлар складлары; автомобильләргә ягулык салу станцияләре һ.б.	СНиП 2.05.06-85*. Магистраль торба үткәргечләр (1985 елның 30 мартындагы 30 нчы номерлы СССР Дәүләт төзелеше карары белән).
Торба үткәргеч транспортның сак зоналары	Торба үткәргечләрнең сак зоналарында торба үткәргеч транспорты предприятиеләренең язмача рөхсәтеннән башка түбәндәгеләр тыела: – теләсә нинди корылмалар һәм корылмалар төзергә, – барлык төрдәге агачларны һәм куакларны утыртырга, азык, ашламалар, материаллар, печән һәм салам җыярга, коновязлар урнаштырырга, терлек асрарга, балык промыселы участокларын бүлеп чыгарырга, балык, шулай ук су хайваннары һәм үсемлекләре табышы җитештерергә, су эчәргә, казылык һәм боз әзерләргә; – торба үткәргечләр трассасы аша юлларны һәм кичүләрне төзергә, – автомобиль транспорты, тракторлар һәм механизмнар стоянкалары корырга, – бакчалар һәм яшелчә бакчалары урнаштырырга; – сугару җир эшләрен башкарырга, сугару һәм киптерү системаларын төзергә; – һәртөрле ачык һәм җир асты, тау, төзелеш, монтаж һәм шартлату эшләрен, грунт планировкасын һ.б. җитештерүне; – скважиналар, шурфлар төзү һәм грунт пробаларын алу (туфрак үрнәкләреннән тыш) белән бәйле геологик-төшерү, геологик разведка, эзләү, геодезик һәм башка тикшеренү эшләрен башкарырга.	**Магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре** (расланган Россия Дәүләт шәһәр техник күзәтчелеге карары белән 22.04.1992).

4.2. Саклау зоналары

4.2.1. Су саклау зоналары

Россия Федерациясе Су кодексының 65 статьясы нигезендә су саклау зоналары елгаларның, инешләрнең, күлләрнең, сусаклагычларның яр линиясенә тоташкан һәм аларда күрсәтелгән су объектларының пычрануын, чүпләнүен, ләм утыруын һәм суларын ярлыландыруны булдырмау, шулай ук су биологик ресурсларының һәм хайваннар һәм үсемлекләр дөньясының башка объектларының яшәү тирәлеген саклау максатларында хуҗалык һәм башка эшчәнлекне гамәлгә ашыруның махсус режимы билгеләнә торган территорияләрдән гыйбарәт. Су саклау зоналары чикләрендә хуҗалык һәм башка эшчәнлеккә өстәмә чикләүләр кертелә торган территорияләрдә яр буе яклау полосалары билгеләнә (4.2.1.1 нче таблица).

Елгаларның, инешләрнең, күлләрнең, сусаклагычларның су саклау зоналары киңлеге һәм шәһәр һәм башка җирлекләр территорияләреннән читтә аларның яр буе яклау полосалары тиешле яр сызыгыннан билгеләнә. Яңгыр сулары канализациясе һәм яр буйлары булганда, бу су объектларының яр буе яклау полосалары чикләре яр буйлары парапетлары белән тәңгәл килә, мондый территорияләрдә су саклау зонасы киңлеге яр буе парапетыннан билгеләнә.

Елгаларның яисә инешләрнең су саклау зоналары киңлеге аларның елгалары яисә инешләре өчен озынлыктагы чишмәдән билгеләнә:

- 10 км га кадәр - 50 м күләмендә;
- 10 км дан 50 км га кадәр - 100 м күләмендә;
- 50 км һәм аннан да күбрәк - 200 м күләмендә.

Елга, чишмә башыннан алып елга тамагына кадәр 10 км дан да кимрәк булган инеш өчен су саклау зонасы яр буе яклау полосасы белән туры килә. Елганың, инешнең чишмә башына су саклау зонасы радиусы 50 м күләмендә билгеләнә. Шулай итеп, су саклау зоналары түбәндәгеләр: Ык һәм Стәрле - 200 м, Шуганка, Искаул, Мәллә, Каменка, Варьяда, Курай елга, Сарсаз һ.б. елгалар, Буралы, Куәтле елга, Наклюш, Чалтаймас һ.б. елгалар - 50 м.

Күлнең, сусаклагычның су саклау зонасы киңлеге, сазлык эчендә урнашкан күлдән яисә акваториясе 0,5 кмдан да кимрәк булган күлдән тыш, 50 м күләмендә билгеләнә.

Яр буе яклау полосасының киңлеге су объекты ярының текәлегенә бәйле рәвештә билгеләнә һәм кирегә авышу өчен 30 м яисә 3 һәм аннан да күбрәк авышу өчен 0, 40 м тәшкил итә.

4.2.1.1 нче таблица

Су саклау зоналарыннан һәм яр буе яклау полосаларыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Су саклау зонасы	Су саклау зоналары чикләрендә түбәндәгеләр тыела: туфракны ашлау өчен агып төшүче сулардан файдалану; зиратларны, үләт базларын, җитештерү һәм куллану калдыкларын күмү урыннарын, радиоактив, химик, шартлаткыч, агулы матдәләрне урнаштыру; үсемлекләрнең корткычларына һәм авыруларына каршы көрәш буенча авиация чараларын гамәлгә ашыру; транспорт чараларының (махсус транспорт чараларыннан тыш) хәрәкәте һәм туктап торуы, моңа юлларда һәм юлларда каты өслекле махсус җиһазландырылган урыннарда аларның хәрәкәте керми. Су саклау зоналары чикләрендә хуҗалык объектларын һәм башка объектларны проектлау, төзү, реконструкцияләү, файдалануга кертү һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә, мондый объектларны су объектларын пычранудан, чүпләнүдән һәм суларны саегудан су законнары һәм әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге кануннар нигезендә саклауны тәэмин итә торган корылмалар белән җиһазландыру шарты белән.	**Биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария**-санитария кагыйдәләре (раслаулар). РФ баш дәүләт ветеринария инспекторы 04.12.1995 ел.)
Прибрежная полоса	Яр буе яклау полосалары чикләрендә су саклау зонасы өчен билгеләнгән чикләүләр белән беррәттән түбәндәгеләр тыела: җирләрне сөрү; юыла торган грунтларның өемнәрен урнаштыру; авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү һәм алар өчен җәйге лагерьлар, ванналар булдыру.	(Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәт җитәкчесе урынбасары Л.П.Гульченко (Роспотребнадзор) хатыннан)

4.2.2. Су белән тәэмин итүнең җир асты чыганакларын санитар саклау зоналары

Санитария саклау зоналарында режим булдыруның һәм тәэмин итүнең төп максаты - су белән тәэмин итү чыганакларын һәм су үткәргеч корылмаларны, шулай ук алар урнашкан территорияләрне пычранудан санитар саклау («Су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчәргә яраклы суүткәргечләрне санитар саклау зоналары» СанПиН 2.1.4.1110-02).

Санитария саклау зонасы өч пояс составында оештырыла:

Беренче пояс (катгый режимлы) суалгычларның урнашу территориясен, барлык суүткәргеч корылмаларның һәм суүткәргеч каналның урнашу мәйданнарын үз эченә ала. Аның билгеләнеше - очраклы яки аңлы рәвештә пычранудан һәм зарарланудан су алу һәм су җыю корылмалары урынын яклау.

Икенче һәм өченче поясларны (чикләүләр поясын) су белән тәэмин итү чыганакларының пычрануын кисәтү өчен билгеләнгән территорияне кертәләр.

Һәр өч поясның һәркайсында махсус режим билгеләнә һәм суның сыйфаты начараюны кисәтүгә юнәлдерелгән чаралар комплексы билгеләнә (4.2.1 нче таблица).

Азнакай муниципаль районында санитар саклау зоналары Урсай Ключ, Балтач, “Урман”, “Каенлык” һәм “Ак Чишмә” сусаклагычлары өчен урнаштырылган.

Су җыю зонасының I поясы Урсай Ключ су алу скважиналарыннан 50 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаша, чөнки җир асты сулары биредә җитәрлек чистартылмаганнар категориясенә керә. II поясның мәйданы җир асты суларының продуктив катлам буенча скважиналарга тартыла торган мәйданнан чыгып кына бүленергә мөмкин. III пояс чиге көнбатыш флангта һәм ятманың үзәк өлешендә ике гомумиләштерелгән контурга тупланган.

Җир асты суларының яхшы яклануына бәйле рәвештә, “Урман” су җыю корылмасының I поясы чиге кимендә 30 м ераклыкта билгеләнә. Санитария саклау зонасының II поясы I пояс белән берләштерелгән. Санитария саклау зонасының III поясы әйләнә, радиусы 853 м.

“Урман” су алу поясының I чиге 30 м ераклыкта билгеләнә. Санитария саклау зонасының II поясы I пояс белән берләштерелгән. III пояс радусы су алу зонасын санитар саклау зонасы 397 м тәшкил итә.

I пояс «Ак ачкыч» су алу зонасында радиус 50 м га чикләнгән. Өскә таба санитар саклау зонасының II поясы чишмәдән читтәрәк 100 м тәшкил итә. III пояс агым буйлап өскә 975 м га, үзәк өлештә 1250 м га алынган. Санитария саклау зонасының барлык поясларының чикләре агымы буйлап аска таба 50 м га тигез.

Санитария сагының билгеләнгән зоналары булмаган җир асты су коймалары өчен таләпләр СанПиН 2.1.4.1110-02 билгели.

4.2.2.1 нче таблица

Эчә торган су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарыннан файдалану регламентлары

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
1		**Беренеч пояс чикләрендә түбәндәгеләр тыела:**	

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
	Эчә торган су белән тәэмин итү чыганакларының ЗСО	югары көпшәле агачлар утырту, суүткәргеч корылмаларны эксплуатацияләүгә, реконструкцияләүгә һәм киңәйтүгә турыдан-туры катнашы булмаган барлык төзелеш төрләре, шул исәптән төрле билгеләнештәге торба үткәргечләр салу, торак һәм хуҗалык-көнкүреш биналарын урнаштыру, кешеләрнең яшәве, агулы химикатлар һәм ашламалар куллану. Биналар, икенче пояс территориясендә санитар режимны исәпкә алып, ЗСОның 1 нче поясыннан читтә урнашкан якындагы көнкүреш яки җитештерү канализациясе системасына яки чистарту корылмаларының җирле станцияләренә агып төшүче суларны канализация белән җиһазландырылган булырга тиеш. **ЗСОның 2 һәм 3 нче пояслары чикләрендә түбәндәгеләр тыела:** туфрак катламын бозуга бәйле яңа скважиналар бораулау һәм яңа төзелеш (Роспотрбнадзорның ТУ белән мәҗбүри килештергәндә башкарыла); эшкәртелгән суларны җир асты офыкларына кертү һәм каты калдыкларны җир асты байлыкларын төзүне; ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар һәм минераль ашламалар, промсток тупланмалары, шламосаклагычлар һәм җир асты суларының химик пычрануы куркынычы тудыручы башка объектлар урнаштыру. зиратларны, үләт базларын, ассенизация кырларын, фильтрлау кырларын, тирес саклагычларны, силос траншеяларын, терлекчелек һәм кошчылык предприятиеләрен һәм җир асты суларын микроб пычрануга бәйле башка объектларны урнаштыру; ашламалар һәм агулы химикатлар куллану; төп файдаланудагы урманнарны кисү ЗСО 3 нче поясы чикләрендә мондый объектларны урнаштыру бары тик якланган җир асты суларын файдаланганда гына рөхсәт ителә, бу вакытта сулы горизонтны пычранудан саклау буенча махсус чаралар башкарылган очракта, геологик контроль органнары бәяләмәсен исәпкә алып бирелгән дәүләт санитар-эпидемиологик күзәтчелеге үзәгенең санитар-эпидемиологик бәяләмәсе булган очракта гына рөхсәт ителә.	**СанПиН 2.1.4.1110-02 «Эчәр өчен билгеләнгән су һәм суүткәргечләр чыганакларын санитар саклау зоналары», 2002 ел**
2	«Урсай Ключ»	**II пояс чикләрендә тыела:** – территорияне пычрак, чүп-чар, тирес, сәнәгать калдыклары белән пычрату; – ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар складларын урнаштыру; – зиратларны, үләт базларын, ассенизация кырларын, фильтрлау кырларын, игенчелек кырларын, силос траншеяларын урнаштыру; – агулы химикатлар, ашламалар куллану. Шулай ук торак пунктлар, дәвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре өчен	**«Урсай Ключ» су алу җайланмасының санитар саклау зонасы проекты**

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
		территорияләрне бүлеп бирүне җайга салуны, шулай ук агып төшүче сулар белән су белән тәэмин итү чыганакларының пычрануы куркынычын арттыруга бәйле сәнәгать предприятиеләренең технологияләрен үзгәртүне гамәлгә ашырырга кирәк. **ЗСО III поясы чикләрендә түбәндәгеләр кирәк:** – торак пунктлар, дәвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы объектлары өчен территорияләр бүлеп бирүне, шулай ук агып төшүче сулар белән су белән тәэмин итү чыганакларының пычрануы куркынычын арттыруга бәйле сәнәгать предприятиеләренең технологияләрен үзгәртүне җайга салырга; – ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар һәм минераль ашламалар, туплаучылар, шламосаклагычлар һәм башка объектлар складларын урнаштыруны җайга салырга; – яңа скважиналарны бораулауны җайга салу; – җир асты катламнарына ташланган суларны агызып чыгаруны, каты калдыкларны җир астында кушып чыгаруны һәм җир асты байлыкларын эшләүне тыю; – су йөртүчән катламнарны пычрата ала торган йота торган скважиналарны һәм шахта коеларын юк итәргә.	

4.2.3. Дәвалау пычраклары ятмаларын санитар саклау зоналары

Азнакай муниципаль районы территориясендә дәвалау пычраклары чыганагы бар. «Табигый дәвалау ресурслары, дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлары турында» Федераль законга ярашлы рәвештә дәвалау ресурслары махсус сакланылучы табигать объектлары һәм территорияләре булып тора. Аларны саклау округларны санитар (тау-санитария) саклау юлы белән гамәлгә ашырыла.

4.2.3.1 нче таблица

Азнакай дәвалау пычраклары ятмасын файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
ул дәвалау пычраклар ы ятмаларын санитар саклау	Беренче зона территориясендә, экологик чиста һәм рациональ технологияләр куллану шарты белән, дәвалау һәм савыктыру максатларында табигать дәвалау ресурсларын тикшеренүләргә һәм алардан файдалануга бәйле эшләрдән тыш, хуҗалык эшчәнлегенең яшәү һәм башка төрләре тыела. Икенче зона территориясендә курортта дәвалану һәм ял итү өлкәсен булдыру һәм үстерүгә турыдан-туры бәйле булмаган объектлар һәм корылмалар урнаштыру, шулай ук әйләнә-тирә мохитне пычрата торган эшләр башкару, табигый дәвалау ресурслары һәм аларны ярлыландыруга китерә торган эшләр башкару тыела. Өченче зона территориясендә сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы оешмаларын һәм корылмаларын урнаштыруга, шулай ук әйләнә-тирә мохитне, табигый дәвалау ресурсларын пычратуны һәм аларны ярлыландыруны күздә тоткан хуҗалык эшчәнлеген гамәлгә ашыруга чикләүләр кертелә. Санитария (тау-санитария) сагының билгеләнгән режимын тәэмин итү: беренче зонада - кулланучылар, икенче һәм өченче зоналарда - кулланучылар, җирдән файдаланучылар һәм шушы зоналарда яшәүче гражданнар тарафыннан гамәлгә ашырыла.	«Табигый дәвалау ресурслары, дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлары турында» 1995 елның 23 февралендәге 26-ФЗ номерлы Федераль закон

4.2.4. Урманнар

Азнакай муниципаль районы территориясендә ике төркем урманнары - яклау һәм эксплуатация урманнары бүлеп бирелде.

Яклау урманнары, саклагыч, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндерү һәм урманнардан бер үк вакытта файдаланучы башка файдалы функцияләрне саклап калу максатларында үзләштерелергә тиеш, әгәр бу саклагыч урманнарны максатчан билгеләү һәм алар белән башкарыла торган файдалы функцияләр белән берләштерелгән очракта. Азнакай муниципаль районы территориясендә түбәндәге яклау урманнары категорияләре таралган:

1. Табигать һәм башка объектларны яклау функцияләрен башкаручы урманнар:
   - яшел зоналар;
   - урман-парк зоналары;
2. Кыйммәтле урманнар:
   - урман-дала зонасында урнашкан урманнар;
   - фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар.

Урманнарның файдалы функцияләрен саклап калуны тәэмин итеп, югары сыйфатлы агач һәм башка урман ресурсларын, аларны эшкәртү продуктларын тотрыклы, максималь нәтиҗәле алу максатларында үзләштерелергә тиешле урманнар эксплуатациягә керә.

Яклаучы һәм эксплуатацияләүче урманнардан файдалану, аларны саклау, яңадан торгызу үзенчәлекләре 4.2.4.1 нче таблицада күрсәтелгән.

4.2.4.1 нче таблица

Урман фонды җирләреннән файдалану регламентлары

№т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Саклау урманнары һәм урманнарның аеруча яклау участоклары			
1	Яклаучы урманнарда һәм урманнарның махсус яклау участокларында аларның максатчан билгеләнеше һәм файдалы функцияләре белән ярашмый торган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела.		РФ Урман кодексы 2006 елның 4 декабрендәге 200-ФЗ номерлы
1.1	Табигать һәм башка объектлар ны яклау функциял әрен башкаруч ы урманнар	Табигый һәм башка объектларны яклау функцияләрен үтәүче урманнарда урман утыртмаларының тоташ кисүләрен уздыру тыела, моңа ярашлы урманнар урнашкан территорияләрдән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның хокукый режимын билгеләү очраклары, шулай ук сайланулы кисүләр үзләренең мохит барлыкка китерүче, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта торган урман утыртмаларын, саклагыч урманнарның максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган файдалы функцияләрне саклауны тәэмин итә торган урман утыртмаларына алыштыру очраклар керми. Сайлау кисүләре һәлак булганнарны һәм зыян күргән урман утыртмаларын кисү максатларында гына үткәрелә. <u>Урман-парк зоналарында түбәндәгеләр тыела:</u> урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда, агулы химик препаратлардан файдалану; аучылык хуҗалыгын алып бару; авыл хуҗалыгын алып бару; файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; капиталь төзелеш объектларын, урман сукмагыннан, гидротехник корылмалардан тыш, урнаштыру. <u>Яшел зоналарда тыела:</u> – урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда, агулы химик препаратлардан файдалану; – аучылык хуҗалыгын алып бару; – печән чабудан һәм умартачылыктан тыш, авыл хуҗалыгын алып бару, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләр торгызу; – файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; – гидротехник корылмалардан, элемтә линияләреннән, электр тапшыру линияләреннән, җир асты торбалары үткәргечләреннән тыш, капиталь төзелеш объектларын урнаштыру.	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200-ФЗ;
1.2.	Кыйммәтл е урманнар	Кыйммәтле урманнарда һәм урманнарның аеруча яклау участокларында тоташ урман утыртмалары кисү тыела, моңа, сайлап алу кисүләре үзләренең мохит барлыкка китерүче, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта торган урман	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200-ФЗ;

№т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
		утыртмаларын урман утыртмаларының максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган файдалы функцияләрне саклауны тәэмин итә торган очраклар керми.	
Эксплуатация урманнары			
2	Эксплуатация урманнары	Эксплуатация урманнарында түбәндәгеләр рөхсәт ителә: 1. агач әзерләү; 2. живица әзерләү; 3. җир асты урман ресурсларын әзерләү һәм җыю; 4. азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үсемлекләрен җыю; 5. аучылык хуҗалыгын алып бару һәм аучылык башкару; 6. авыл хуҗалыгын алып бару; 7. фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, белем бирү эшчәнлеген гамәлгә ашыру; 8. рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру; 9. урман плантацияләре төзү һәм аларны эксплуатацияләү; 10. урман культуралары, җиләк-җимеш, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү; 11. җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрен башкару; 12. сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү; 13. электр тапшыру линияләрен, элемтә линияләрен, юлларны, торба үткәргечләрне һәм башка линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү; 14. агач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү; 15. дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру; 16. урманнар урнашкан җирләрне максатчан билгеләү нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан торгызу.	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200-ФЗ

4.2.5. Махсус саклана торган табигать территорияләре

«Ык елгасы», «Стәрле елгасы» табигать һәйкәлләрен саклау режимы

Табигать һәйкәлләренең саклау зонасы чикләрендә һәйкәл территориясен саклау режимын, шулай ук су саклау зоналарын законда билгеләнгән тәртиптә файдалану режимын сакларга кирәк (4.2.5.1 нче таблицаны карагыз).

4.2.5.1 нче таблица

Табигать һәйкәлләре территорияләреннән файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Табигать һәйкәлләре	1. Табигать һәйкәлләре урнашкан территорияләрдә һәм аларның саклау зоналары чикләрендә табигать һәйкәлләренең сакланышын бозуга китерә торган һәртөрле эшчәнлек тыела. 2. Табигать һәйкәлләре урнашкан җир кишәрлекләренең милекчеләре, хуҗалары һәм алардан файдаланучылар табигать һәйкәлләрен махсус саклау режимын тәэмин итү йөкләмәләрен үз өсләренә алалар. 3. Табигать һәйкәлләре һәм аларның саклау зоналары җирлектә аларның чикләре периметры буенча кисәтү һәм мәгълүмат билгеләре белән билгеләнә. Әлеге тамгаларның мәгълүмати эчтәлеге әйләнә-тирә табигать мохитен саклау өлкәсендә махсус вәкаләтле дәүләт органнары белән килештерелә. 4. Табигать һәйкәлләрен куллану түбәндәге максатларда рөхсәт ителә: - фәнни (әйләнә-тирә табигать мохитенең торышын мониторинглау, табигать экосистемаларының һәм аларның компонентларының эшчәнлеген һәм үсешен өйрәнү h.б.); - эколог-агарту (укыту-танып белү экскурсияләре үткәрү, экологик уку сукмакларын оештыру һәм төзекләндерү, видеофильмнар төшерү, слайдлар, буклетлар чыгару максатыннан фотога төшү h.б.); - рекреацион (транзит йөрүләр); - табигатьне саклау (тере организмнар төрләренең генофондын саклап калу, сирәк һәм югалып баручы үсемлек һәм хайван төрләренең яшәү шартларын тәэмин итү h.б.лар); - әлеге табигый объектларны һәм табигать һәйкәлләре комплексларын игълан итү бурычларына һәм аларга карата билгеләнгән саклау режимына каршы килмәгән башка, шул исәптән җитештерү максатларында. 5. Һәр табигать һәйкәленнән файдалануның мөмкин булган төрләре аның характерына һәм торышына карап билгеләнә һәм һәйкәл паспортында күрсәтелә. Һәйкәлне саклау режимы аны файдалануның рөхсәт ителгән төрләре өчен сезонлы һәм башка чикләүләр каралырга мөмкин.	«Махсус сакланылучы табигать территорияләре турында» 1995 елның 14 мартындагы 33-ФЗ номерлы Федераль закон РФ Табигать министрлыгының "Дәүләт табигать заказниклары һәм табигать һәйкәлләре турында Типик нигезләмәләрне раслау турында" 1992 елның 14 декабрендәге 33 номерлы боерыгы

Су саклау зонасы	4.2.1.1 нче таблица	РФ Су кодексы кабул ителде Дәүләт Думасы 12.04.2006 ел.) (04.12.2006 N201-ФЗ редакциясендә)

Азнакай дәүләт аучылык заказнигын саклау режимы

“Азнакай” дәүләти табигый аучылык тыюлыгы табигать берлекләренең бөтенлеген саклап калу, тыюлык чикләрендә Татарстан Республикасының барлык аучылык хайваннарының популяцияләрен торгызу һәм торгызу өчен уңай шартлар тудыру функциясен үти. Аучылык тыюлыгының саклау зонасы чикләрендә Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән заказник территориясен саклау режимын сакларга кирәк (4.2.5.2 нче таблица).

4.2.5.2 нче таблица

Азнакай дәүләт аграр университетыннан файдалану режимы аучылык тыюлыгы

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
Азнакай дәүләт аучылык заказнигы	1. "Азнакай" дәүләт табигый аучылык заказнигы территориясендә байбак сүрәсе популяциясенә куркыныч тудыручы теләсә нинди эшчәнлек тыела, шул исәптән: - саклаучы хайваннар популяциясенә йогынты ясау мөмкинлеге туган очракта, геологик разведка эшләрен башкару, файдалы казылмалар эшләү; - гидрологик режимны үзгәртүче гамәлләрне башкару; автомототранспорт юлы һәм тукталышы гомуми файдаланудагы юллардан читтә; - агулы химикатлар, минераль ашламалар, үсемлекләрне яклауның химик чаралары һәм үсеш стимуляторлары куллану; - тыюлык территориясен чүпләү һәм чүпләү; - шартлату эшләрен башкару. 2. "Азнакай" дәүләт табигый аучылык тыюлыгы территориясендә Татарстан Республикасы аучылык хайваннарыннан файдалануны саклау, тикшереп тору һәм җайга салу идарәсе белән килештермичә тыела: - урман культураларын утырту өчен җир кишәрлекләре бүлеп бирү; - терлекләр көтү һәм су алу (махсус билгеләнгән кишәрлекләрдә генә); - торак пунктлар чикләреннән тыш торак һәм сәнәгать объектлары төзү; - магистраль юллар, торбаүткәргечләр, электр линияләре һәм башка коммуникацияләр төзү; - күмәк бакчачылык һәм яшелчәчелек өчен җир кишәрлекләре бирү.	Нигезләмә "Азнакай" дәүләт табигый аучылык тыюлыгы турында (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2004 елның 17 ноябрендәге карары нигезендә N 494)

	3. Тыюлык территориясендә байбакка ау тулысынча тыелган. Аны аулау, шулай ук аучылык объектларына кертелгән хайваннар дөньясының башка объектларын чыгару гамәлдәге законнар нормалары нигезендә башкарыла.	

Региональ әһәмияттәге “Чатыр-Тау”, “Владимир авышлыгы (Массив Актүбә)” дәүләти табигать заказникларын саклау режимы

Азнакай муниципаль районы территориясендә «Чатыр-Тау» һәм «Владимирский склон (Актүбә массивы)» төбәк әһәмиятендәге дәүләт табигый тыюлыклары бар. Заказлаучылар территориясен файдалану регламенты 4.2.5.3 нче таблицада язылган.

4.2.5.3 нче таблица

Региональ әһәмияттәге дәүләт табигый тыюлыклары территорияләрен файдалану режимы ««Чатыр-Тау», «Владимир битләве (Актүбә массивы)»

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
«Чатыр-Тау» дәүләт табигый тыюлыгы	1. "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә табигый ландшафтны һәм аның компонентларын саклауга янаучы теләсә нинди эшчәнлек тыела, шул исәптән: – гидромелиоратив һәм ирригацион эшләр башкару; – геологик разведка эшләрен башкару, файдалы казылмалар эшләү, туфрак катламын бозу; – табигать комплексларына зыян китерсәләр, гидрологик режимны үзгәртү, су ресурсларын эксплуатацияләү; – промысел, һәвәскәр һәм спорт аучылыгы; – аучылык һәм балыкчылык объектларына кертелмәгән, шулай ук сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы яный торган хайваннар, үсемлекләр һәм гөмбә төрләрен Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән чыгару; – төзелеш өчен җир кишәрлекләре бирү, шулай ук күмәк бакчачылык һәм яшелчәчелек өчен; – хуҗалык (элек төзелгән төзелештән тыш, шулай ук заказник администрациясе эшчәнлегенә бәйле), сәнәгать, коммуналь объектлар һәм башка корылмалар төзү һәм урнаштыру; – тыюлык эшчәнлегенә бәйле булмаган магистраль юллар, торбаүткәргечләр, электр тапшыру линияләре һәм башка коммуникацияләр төзү; – аварияләр, стихияле бәла-казалар очракларыннан һәм гадәттән тыш характердагы башка хәлләрдән тыш, автомототранспорт йөрү һәм туктап тору; – приваллар, туристлык стоянкалары, бивуаклар, лагерьлар урнаштыру, моның өчен каралган урыннардан читтә учаклар ягу; – хайваннар дөньясы объектлары һәм аларның яшәү тирәлеге өчен куркыныч материалларны, массакүләм эпизоотияләр очракларыннан тыш, үсемлекләрне яндыру, агулы химикатларны, ашламаларны, химик реагентларны һәм башка материалларны саклау һәм куллану; – 1 апрельдән 31 июльгә кадәр чорда, шулай ук Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән сирәк һәм юкка чыга торган үсемлекләр һәм гөмбәләр үсү урыннарында, аварияләр, стихияле	Нигезләмә региональ дәүләт табигать заказнигы турында "Чатыр-Тау" комплекслы профильсенең әһәмияте (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2005 елның 18 июлендәге карары нигезендә N 353)

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
	бәла-казалар очракларыннан һәм гадәттән тыш характерга ия башка хәлләрдән тыш, урман ызанын элемтә яки электр тапшыру линияләре астына чистарту; – тыюлык территориясен чүпләү һәм чүпләү; – шартлату эшләре. 2. 1 апрельдән 31 июльгә кадәр чорда хайваннар дөньясы объектларын яңадан җитештерү һәм оя кору урыннарында, шулай ук Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән сирәк һәм юкка чыккан үсемлекләр һәм гөмбәләрнең үсү урыннарында, аварияләр, табигый бәла-казалар очракларыннан һәм гадәттән тыш характердагы башка шартларда, кисүләр уздыру тыела. 3. "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә түбәндәге эшчәнлек төрләре рөхсәт ителә: – гамәлдәге законнар нигезендә һәвәскәрләр һәм спорт балыкчылыгы; – Татарстан Республикасы Экология һәм табигать ресурслары министрлыгы белән фәнни-тикшеренү максатларында зоологик, ботаника һәм минералогик коллекцияләр һәм палеонтологик объектлар җыю һәм югары уку йортлары белән шартнамәләр нигезендә; – махсус билгеләнгән урыннарда һәм тыюлык администрациясе белән килештерелгән срокларда терлекләрне печәнгә салу, көтү һәм сую; – тыюлык администрациясе белән килештереп, умарта ояларын һәм умарталыкларны махсус билгеләнгән участокларда урнаштыру. 4. Гражданнар "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә булырга, үз ихтыяҗлары өчен кыргый үсә торган җимешләр, җиләкләр, гөмбәләр, башка азык ресурслары, дару үләннәре җыярга хокуклы. Татарстан Республикасының Кызыл китабына һәм наркосоставлы чимал исемлегенә кертелгән кыргый үсемлек һәм гөмбәләрне гражданнар тарафыннан җыю һәм әзерләү тыела. Үсемлекләр, җиләкләр, гөмбәләр, дару үләннәре һәм техник чимал җыю үсемлекләр дөньясы турында Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.	
«Владимирский склон (Массив Актүбә» дәүләт табигый тыюлыгы	Дәүләт табигать заказниклары территорияләрендә дәүләт табигать заказникларын төзү максатларына каршы килсә яисә табигать комплексларына һәм аларның компонентларына зыян китерсә, теләсә нинди эшчәнлек даими яки вакытлыча тыела яки чикләнә. Региональ әһәмияттәге конкрет дәүләт табигый тыюлыгын махсус саклау режимының бурычлары һәм үзенчәлекләре әлеге дәүләт табигать заказнигын төзү турында карар кабул иткән Россия Федерациясе субъектларының башкарма хакимияте органнары тарафыннан билгеләнә. Дәүләт табигать заказниклары чикләрендә урнашкан җир кишәрлекләренең милекчеләре, хуҗалары һәм алардан файдаланучылар дәүләт табигать тыюлыкларында билгеләнгән махсус саклау режимын үтәргә һәм аны бозган өчен законда билгеләнгән административ, җинаять һәм башка җаваплылыкка тартылырга тиеш.	«Махсус сакланучы табигать территорияләре турында» ФЗ № 33-ФЗ 1995 елның 14 мартындагы 33-ФЗ

4.2.6. Файдалы казылмалар ятмалары

«Җир асты байлыклары турында» 27-ФЗ номерлы маддәсе нигезендә файдалы казылмалар чыгару, файдалы казылмалар чыгаруга, махсус саклана торган геологик объектлар төзүгә һәм эксплуатацияләүгә бәйле булмаган җир

асты корылмаларын төзү һәм эксплуатацияләү өчен җир асты байлыкларыннан файдалануга лицензия нигезендә, шулай ук минераль чималны разведкалаганда һәм чыгарганда продукцияне бүлү турындагы килешү нигезендә кулланучыга җир асты байлыклары кишәрлеге тау катламы - җир асты байлыкларының геометрлаштырылган блогы рәвешендә бирелә.

Тау биләмәсенең чикләрен билгеләгәндә файдалы казылмалар ятмаларының пространстволы контурлары, җир асты корылмаларын төзү һәм эксплуатацияләү участогының торышы, тау һәм шартлату эшләрен имин алып бару чикләре, тау токымнарының зарарлы йогынтысыннан саклау зоналары, тау токымнарын хәрәкәтләндерү зоналары, табигать объектлары, биналар һәм корылмалары астында саклау тигезлекләре контурлары, карьер һәм кисемтәләр бортлары төрлелеге һәм җир асты байлыкларының, җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм җир асты өслегенең торышына йогынты ясый торган башка факторлар исәпкә алына.

Җир асты байлыкларының аерым участокларыннан файдалану милли куркынычсызлыкны һәм әйләнә-тирә мохитне саклауны тәэмин итү максатларында чикләнергә яисә тыелырга мөмкин. Торак пунктлар, шәһәр яны зоналары, сәнәгать, транспорт һәм элемтә объектлары территорияләрендә җир асты байлыкларыннан файдалану, әгәр бу файдалану кешеләрнең гомеренә һәм сәламәтлегенә куркыныч тудырырга, хуҗалык объектларына яисә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерергә мөмкин булса, өлешчә яисә тулысынча тыелырга мөмкин. Махсус сакланылучы табигать территорияләрендә җир асты байлыкларыннан файдалану әлеге территорияләр статусы нигезендә («Җир асты байлыклары турында» Федераль законның 8 статьясы) башкарыла.

Күрсәтелгән ФЗ маддәсе нигезендә җир асты байлыкларыннан файдаланучы үзенә бирелгән тау катламы чикләрендә файдалы казылмалар ятмалары мәйданнарын төзүне чикләргә хокуклы. Кулланучы җир асты байлыкларыннан файдалануга бәйле эшләрне имин алып бару өчен җавап бирә; җир асты байлыкларын, атмосфера һавасын, җирләрне, урманнарны, су объектларын, җир асты байлыкларыннан файдалануга бәйле эшләрнең зарарлы йогынтысыннан биналарны һәм корылмаларны саклау шартларын регламентлаучы билгеләнгән тәртиптә расланган стандартларны үтәү; шулай ук җир кишәрлекләрен һәм җир асты байлыкларыннан файдаланганда бозылган башка табигать объектларын алга таба куллану өчен яраклы хәлгә китерү өчен җавап бирә.

«Җир асты байлыклары турында» Федераль законның 25 статьясы нигезендә файдалы казылмалар ятмалары мәйданнарын төзү, шулай ук җир асты корылмалары ятмалары урыннарында урнаштыру, файдалы казылмаларны алу мөмкинлеген тәэмин итү яисә төзелешнең икътисадый максатка ярашлы булуын дәлилләү шарты белән генә, җир асты байлыкларының дәүләт фонды яисә аның территориаль органнары һәм дәүләт тау күзәтчелеге органнары рөхсәте белән рөхсәт ителә.

Файдалы казылмалар ятмалары мәйданнарын үз белдеге белән төзү җитештерелгән чыгымнарны һәм территорияне рекультивацияләү һәм төзелгән объектларны сүтү чыгымнарын каплаусыз туктатыла.

4.2.7. Табигать шартлары буенча шәһәр төзелеше эшчәнлеген чикләү

Азнакай муниципаль районы территориясендә үсеш алган куркыныч инженер-геологик процесслар һәм күренешләр түбәндәгеләр:

– су басу процесслары;
– карсторлык ясалу процесслары;
– эрозия һәм гомерлек процесслар;

Мондый территорияләрдән файдалану регламенты «Территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны куркыныч геологик процесслардан инженерлык яклавы» СНиП 2.01.15-90 тарафыннан җайга салына. Проектлауның төп нигезләмәләре ", СНиП 2.06.15-85 "Территорияне су басудан һәм су басудан инженер яклау", СНиП 2.01.09-91 "Эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырма грунтларда биналар һәм корылмалар" (63 нче таблица).

4.2.7.1 нче таблица

Куркыныч геологик процессларга дучар булган территорияләрдән файдалану регламентлары

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны җайга сала торган норматив документлар
1	Су басу зоналары	Су басу зоналарында биналарны проектлаганда һәм төзегәндә (проект отм.68 м) һәм су басуда әлеге куркыныч геологик күренешләрдән төзелеш территориясен инженерлык яклавы күздә тотылырга тиеш. **Тыю:** яклана торган территориядә гидрологик һәм гидрогеологик режимнарны бозу; дамбаларны үстерү өчен саклагыч корылмалар көпшәсеннән түбәнрәк грунтны алу; тау битләрен кисү, су агымнарының су саклау зонасында җирле материаллар карьерларын эшләү; яклана торган территориянең һәм аның янәшәсендәге акваториянең рекреацион потенциалын киметүгә китерә торган эшчәнлек; рекреация, йогышлы авырулар кузгатучылар, сәнәгать җитештерүе калдыклары, нефть продуктлары һәм агулы химикатлар өчен кулланыла торган туфракның, сулыкларның, авыл хуҗалыгы җирләрен һәм территорияләрне пычрануы.	СНиП 2.06.15-85 «Территорияне су басудан һәм су басудан инженер яклау»
2	Карст процессларына дучар булган территорияләр	потенциаль карстомәгариф зоналарында биналарны проектлаганда һәм төзегәндә төзелеш территориясен карстомәгариф территориясен инженер яклавы каралырга тиеш.	СНиП 2.01.15-90 «Территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны куркыныч геологик процесслардан

		югары дәрәҗәдәге өчтән бере булган зоналарны ачыклау, аларны төгәлләү, ятмаларның тирәнлеген ачыклау, яту һәм ярыкларны тутыру характерын ачыклау, шулай ук, югары каверзлык зоналары ачыкланган очракта, известьлыларның тоткарлануы җир асты сулары режимы артыннан даими гидрогеохимик күзәтүләр һәм җир асты суларының явым-төшемнәрен (утырмаларын) һәм биналарның һәм корылмаларның деформацияләрен деформацияләүне геодезик күзәтүләр таләп ителә.	инженер яклау. Проектлауның төп нигезләмәләре»
3	Эрозион процесслар зоналары	Эрозион процессларга бәйле зоналарда биналарны проектлаганда һәм төзегәндә әлеге куркыныч геологик күренешләрдән төзелеш территориясен инженерлык яклавы күздә тотылырга тиеш.	
		Табигатьне саклау хезмәтләренә аларны үстерүдә даими күзәтчелек итәргә, күзәтү челтәрен киңәйтергә, эрозиядән битләрне саклау буенча чаралар эшләргә һәм гамәлгә ашырырга кирәк.	

4.2.8. Мелиорацияләнә торган авыл хуҗалыгы җирләре

Азнакай муниципаль районы территориясендә сугарулы һәм киптерелә торган, ягъни сугарулы (сугарылган) авыл хуҗалыгы җирләре бар. “Җирләрне мелиорацияләү турында” Федераль законның 30 статьясы нигезендә, сугарулы (сугарылган) җирләрдә объектлар төзү һәм җирләрне мелиорацияләү өчен билгеләнмәгән башка эшләр башкару сугарулы (сугарулы) җирләрдә туфракның су, һава һәм тукландыру режимнарын начарайтмаска, шулай ук гидротехник корылмалар һәм саклагыч урман утыртмаларын аерым урнашкан мелиорация системаларын эксплуатацияләүгә комачауларга тиеш.

Мелиорацияләнә торган (мелиорацияләнгән) җирләрдә теләсә нинди эшчәнлек, мелиорацияне дә кертеп, агросәнәгать комплексы өлкәсендә дәүләт сәясәтен эшләү һәм норматив-хокукый җайга салу функцияләрен башкаручы федераль башкарма хакимият органы билгеләгән таләпләр нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

Мелиорацияләнә торган (сугарылган) җирләрдә элемтә, электр тапшыру, торбаүткәргеч, юллар һәм башка объектлар линияләрен төзү һәм эксплуатацияләү дәүләт хезмәтләрен күрсәтү, агросәнәгать комплексы өлкәсендә дәүләт мөлкәте белән идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы, мелиорацияне дә кертеп, шулай ук Россия Федерациясе субъектлары башкарма хакимиятенең тиешле органнары белән килештереп гамәлгә ашырылырга тиеш.

«Җирләрне яисә җир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында» Федераль законның 7 статьясы нигезендә авыл хуҗалыгы җирләрен яисә мондый җирләр составындагы җир кишәрлекләрен авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән башка категориягә күчерү түбәндәге аерым очракларда рөхсәт ителә:

җирләрне консервацияләп;

Махсус сакланылучы табигать территорияләрен төзеп яисә җирләрне җирләргә кертеп

җирлекләрнең үзенчәлекләрен билгеләп яисә үзгәртеп;

кадастр бәясе муниципаль район (шәһәр округы) буенча кадастр бәясенең уртача дәрәҗәсеннән артмаган җирләрдә, шулай ук башка җирләрдә һәм башка җирләрдә әлеге объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, моңа «Җирләрне яисә җир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында» Федераль законның 7 статьясындагы 2 өлешендә күрсәтелгән җирләрдә урнаштырудан тыш;

авыл хуҗалыгы җитештерүен гамәлгә ашыру өчен яраклы булмаган җирләрне урман фонды җирләре, су фонды җирләре яисә запас җирләр составына кертеп;

линия объектларын төзү чорына бирелә торган авыл хуҗалыгы җирләренең бер өлешен билгеләнгән тәртиптә рекультивацияләү проекты белән расланган очракта, юллар, электр тапшыру линияләре, элемтә линияләре (шул исәптән линияле-кабельле корылмалар), нефть үткәргечләр, газүткәргечләр һәм башка торбалар, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар төзергә;

Россия Федерациясенең халыкара йөкләмәләрен үтәгән килеш, тиешле объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, ил оборонасын һәм дәүләт иминлеген тәэмин итеп;

җирләрне рекультивацияләүнең расланган проекты булганда, файдалы казылмалар табуны;

социаль, коммуналь-көнкүреш билгеләнешендәге объектларны, сәламәтлек саклау, мәгариф объектларын әлеге объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда урнаштырганнан соң.

Авыл хуҗалыгы җирләрен яисә мондый җирләр составындагы җир кишәрлекләрен авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән күчерү, аларның кадастр бәясе муниципаль район (шәһәр округы) буенча кадастр бәясенең уртача дәрәҗәсеннән илле процентка һәм аннан да күбрәккә артыграк, һәм аеруча кыйммәтле продуктив авыл хуҗалыгы җирләреннән түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

җирлекләрнең үзенчәлекләрен билгеләп яисә үзгәртеп;

линия объектларын төзү чорына бирелә торган авыл хуҗалыгы җирләренең бер өлешен билгеләнгән тәртиптә рекультивацияләү проекты белән расланган очракта, юллар, электр тапшыру линияләре, элемтә линияләре (шул исәптән линияле-кабельле корылмалар), нефть үткәргечләр, газүткәргечләр һәм башка торбалар, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар төзергә;

Россия Федерациясенең халыкара йөкләмәләрен үтәгән килеш, тиешле объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, ил оборонасын һәм дәүләт иминлеген тәэмин итеп;

җирләрне рекультивацияләүнең расланган проекты булганда, файдалы казылмалар чыгару белән.

5. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕРЛЫК ӘЗЕРЛӘҮ ЧАРАЛАРЫ

5.1. ЧОКЫРЛАР ҺӘМ ЭРОЗИЯ ПРОЦЕССЛАРЫНА КАРШЫ КӨРӘШ ЧАРАЛАРЫ

Азнакай муниципаль районы территориясендәге чокырлар кеше гомеренә куркыныч тудырмый. Ләкин чокырлы-чакырлы сөзәклекләр булу чокыр үстерүнең актив стадиясе булуын дәлилли, чокырларның артуын туктатып тору чараларын карарга мәҗбүр итә.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, тигезлек шартларында вакытлы су агымнарының эшчәнлеге белән бәйле рельефның иң зур формалары булып чокырлар тора, алар табигый шартларда елгаларның биек һәм текә ярларындагы промоиннан яңгырлар вакытында барлыкка килә.

Чокырның үсүе биеклектәге стеналарның җимерелүе хисабына су аерып тора торган киңлек ягына таба бара.

Чокырлар барлыкка килүнең беренчел чаралары булып тау битләрендә булган үләнчел капламны саклау һәм чокырларны урманнар һәм җиһазлау рәвешендә ясалма ныгыту тора. Чокырлар белән көрәш үсемлекләрне - агачларны, куакларны, үләннәрне утырту юлы белән уңышлы алып барыла. Үсемлекләр туфракны юдан саклый һәм су агымының тизлеген киметә. Чокырларны ультурлаштыру аларны хуҗалык максатларында файдаланырга мөмкинлек бирә.

Чокырлар үсешен туктатып тору өчен, ишелү һәм башка гидромелиоратив алымнар кулланыла. Су агызып чыгаруны һәм суны агызып чыгаруны су агызып чыгаручы канаулар, су агызып җибәрүчеләр, тизәкләр һәм күчереп утыртулар ярдәмендә тәэмин итәләр. Күләмнәрне үзләштергәндә, агачлар утырту өчен 10-35 градус киңлектәге 2-4м киңлектәге баскычлы террасалар ясала.

Шулай ук кар тоту ысулын да кулланырга мөмкин, ул кырларда кар туплануны үз эченә ала, ә кырларда туңуның тирәнлеген киметә, туфракның эрүен тизләтә, кар суларының сеңүен яхшырта, җир өсте тигезлеген 2-3 тапкырга киметә. 15-20м аша кар өемнәре хасил итүче кар явулар ярдәмендә үткәрелә (текә сөзәклекләрдә валлар арасындагы ераклыкны киметәләр); 5 градустан артык тау битләрендә шугалаклар белән атыйлар.

Чекан, Сарлы, Бүләк, Урсай, Уразай торак пунктларында ярларны ныгыту эшләрен башкарырга кирәк.

Районның торак пунктларында ярларны ныгыту буенча тәкъдим ителә торган чаралар 5.1.1 нче таблицада тәкъдим ителде.

5.1.1 нче таблица

Яр ныгыту гамәлләре

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Уразай авыл җирлеге	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту
2	Сарлы авыл җирлеге (Сарлы п.п., Бүләк)	Елга эрозиясе	Яр буе төзелеше
3	Урсай авыл җирлеге	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту
4	Вахит авыл җирлеге (Чәкән ш.п.)	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту

Россия Федерациясенең җир законнары нигезләре нигезендә җирдән файдаланучыларның туфракның җил һәм су эрозиясен булдырмау чараларын үтәвенең мәҗбүрилеге билгеләнгән.

Сөзәклек процессларына каршы көрәш чаралары

Күп очракта төр процессларга каршы көрәш авыр һәм катлаулы була. Гадәти күренешләр кешеләрнең тормышы һәм эшчәнлеге, корылмаларның сакланышы һәм нормаль эксплуатациясе өчен даими куркыныч тудыра.

Азнакай районында ополчениеләргә каршы көрәшү өчен күп төрле ысуллар бар. Әмма монополиягә каршы чараларның дөрес һәм нәтиҗәле билгеләнеше өчен, барыннан да элек, оползнең табигатен ачыкларга кирәк.

Торак пунктны планлаштырганда, опольеллыкка каршы чараларның катлаулылыгын һәм гадәттә зуррак бәясен исәпкә алып, оползнев территорияләрендә биналар һәм корылмаларны урнаштырудан һәрьяклап качарга кирәк.

Идән буе процесслары булган очракта, җир өсте куркыныч тау битләренә йөкләнешне арттырмаска, оползне зарарсызландырырга кирәк. Моның өчен ачык яки ябык дренаж кулланыла. Суны тылның тыл өлешендә ачык типтагы яңгыр суларын агызып чыгару җайланмасы ярдәмендә тормышка ашырырга. Шулай ук сөзәклекнең текә ягын да үзгәртергә, сөзәклекне тергезергә мөмкин (сөзәк яссылыгыннан бульдозерлар ярдәмендә урманны ясыйлар). Шул ук вакытта приборларны кулланып, оползньнәрне даими күзәтү алып барырга кирәк. Комплекста агач һәм куак үсемлекләре утырту, оползнең авышлыклары өслегендә күпьеллык өлгерә торган үләннәр чәчелеп, шулай ук оползне тотрыклыландыру өчен профилактик чара булачак. Үлән, куаклык һәм агач үсемлекләре артык дымны

сеңдерергә булыша. Моннан тыш, үсемлек капламы токымнарны тирән туңудан саклый, аларны, механик рәвештә, җир кишәрлегендә тамыр системасы белән ныгыта һәм яңгыр һәм кар сулары белән юылудан һәм юылудан саклый.

5.3. Карст чагылышлы территорияләрдән файдалану чаралары

Территорияләрнең карстокуркынычын, бер ел дәвамында бер квадрат километр мәйданда күзәтүләр ясалу саныннан чыгып билгелиләр.

Геодинамик процесс буларак, кардинал үзенең геологик килеп чыгышы һәм алга таба үсеше белән бәйле үзенчәлегенә ия. Димәк, һәр карстокуркыныч территория төзелешнең үзенчәлегенә дә ия. Бу очракта карстокуркынычы территорияне бәяләү, махсус карстосаклагыч чаралар эшләү һәм куллану кирәк.

Биналарны һәм корылмаларны инженерлык яклавы өчен гамәлдәге норматив документларга ярашлы рәвештә, карсттан түбәндәге каршы чаралар яисә аларны яраштырулар кулланыла:

- планлаштыру корылмалары - төзелеш территориясендә һәм аны планировкалауда
- өске атмосфера суларын аерып алу өчен ясалма авышлыклар булдыру максатында корылмаларны рациональ урнаштырудан гыйбарәт;
- Суны яклау һәм фильтрационга каршы - нигездә, су отводы оештыруда, дренажлар төзүдә, су йортларның нигезенә агып төшмәсен өчен, су агызып төшмәсен өчен, су түгүне булдырмауда;

геотехник яктан - төрле эремәләр, мәсәлән, цемент эремәләре белән карст проваллларын нигезләрне ныгытудан, тутырудан, "тампонлаудан" гыйбарәт;

- эксплуатация корылмалары - карстомониторингны гамәлгә ашыруда - карст процессларының үсешен даими күзәтүдә;
- конструктив.

Каршылыкка каршы чаралар территорияләрдә биналарны һәм корылмаларны проектлаганда, аларны геологик төзелештә эрүчән тау токымнары (известьташлар, доломитлар, акбур, карбонат цементлы терәк грунтлары, гипслар, ангидридлар, таштан тоз) булган территорияләрдә карст чагылышлары (каррлар, понорлар, козгыннар, козгыннар, козгыннар, поляклар, үзәннәр) һәм грунт массивының тирәнлегендә (грунтларны, полостиларны, каналларны, галереяларны, мәгарәләр, мәгарәләр) бар.

Каршылыкка каршы чараларны ачыкланган һәм фаразлана торган карст күренешләренең, карстуклы токымнарның төрен, аларның урнашу шартларын һәм, 2.02.01-83 ны исәпкә алып, проектлана торган яклау һәм сакланган корылмаларның, предприятиеләрнең, территорияләрнең үзенчәлекләрен билгели торган таләпләрнең характерына бәйле рәвештә сайларга кирәк.

Биналарны һәм корылмаларны проектлаганда карга каршы төп чаралар сыйфатында түбәндәгеләрне күз алдында тотарга кирәк: куркыныч карст күренешләре зонасыннан түбәнрәк биналар һәм корылмалар нигезләрен һәм корылмаларын урнаштыру; карст полосаларын тутыру; карст чагылышларын барлыкка китерүне ясалма тизләтү; ясалма су үткәрмәү һәм фильтрацион пәрдәләр булдыру; грунтларны беркетү һәм тыгызлау; җир асты сулары режимын көйләү;

җир өсте агышын оештыру; нигезләрнең мөмкин булган рәвешләрендә бөтенлекне һәм тотрыклылыкны саклап калуга исәпләнгән биналар һәм корылмалар конструкцияләрен һәм аларның фундаментларын куллану. Карст процессларының активлашуын булдырмас өчен, сууткәргеч яки канализация челтәрләрендәге аварияләрне кисәтергә яки тиз бетерергә кирәк.

Карст корылмаларның сейсмодинамик тотрыклылыгын начарайта. Импульсив карст уңышсызлыклары хуҗалык эшчәнлеге урыннарында җитди зыян китерергә мөмкин. Карст районнарының гидродинамик режимының технологик үзгәрүе катастрофик уңышсызлыкларның куркынычын тирәнәйтә, бигрәк тә карсту утырма-суффозия күренешләре булган урыннарда.

Азнакай муниципаль районының картографик схемасы нигезендә, карст күренешләре булган территорияләрдән файдалану чараларын Балтачто, Кук-Тяк һәм Бүләк торак пунктларында карарга кирәк. Карс бүрәнәләре перспектив үсешнең яңа мәйданчыклары янында урнашкан, шуңа күрә яңа биналар һәм корылмалар төзегәндә әлеге тискәре факторны исәпкә алырга кирәк.

«Геофизика опасных природных воздействий» СНиП белән туры килә,
Район территориясенең 5% ка якыны карст процесслары белән зарарланган, бу район территориясенең уртача куркыныч категориягә керүен күрсәтә.

Җир асты һәм өске карбонат, сульфатно-карбонат карстының турыдан-туры чагылышы участоклары төзелеш шартлары буенча яраксыз яки катлаулы, кыйммәтле инженерлык әзерлеге таләп итә торган шартларга кертелгән.

Карс-суффозия күренешләре булган районда биналар һәм корылмалар төзү өчен мәйданчыкны үзләштерер алдыннан инженер-геологик тикшеренүләр уздырырга кирәк, аларда карст күренешләре һәм куркыныч янау куркынычы тасвирламасы, аларның үсеш динамикасы булырга тиеш.

Аз катлы төзелеш өчен карстосаклагыч, тирән эретеп ябыштыру фундаментларын төзүгә, карстук токымнары катламын кисүгә яисә цемент эремәсе белән полостейларны тутыруга бәйле махсус кыйммәтле карстосаклагыч эшләр уздыруга ихтыяҗ юк. Танылган конструктив һәм су саклау чараларын куллану аз катлы төзелешнең ышанычлы эксплуатациясен тәэмин итәчәк.

Карарга каршы тәкъдим ителә торган чаралар 5.3.1 нче таблицага кертелде.

5.3.1 нче таблица

Каршылыкка каршы чаралар

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Тымытык авыл җирлеге (Күк-Тәкә авылы)	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация
2	Сарлы авыл җирлеге	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация
3	Балтач авыл җирлеге (Балтач авылы)	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация

Архитектур-планлаштыру чаралары карстоопасных зоналарын шәһәр төзелешеннән ким булган карстоопасные участокларны максималь файдалануга планлаштыру алымнары белән тәэмин итүгә юнәлдерелергә тиеш.

5.4. Территорияләрне су басудан яклау гамәлләре

Су басу шартларында барлык дәрәҗәдәге җирле үзидарә органнарының төп бурычы - су басудан килгән зыянны булдырмау яисә минимальләштерү, шулай ук халыкны һәм икътисад объектларын яклауны тәэмин итү.

Су басудан саклану чаралары оператив (ашыгыч) һәм техник (кисәтү) бүлекчәләргә бүленә.

Оператив чаралар су басудан саклану мәсьәләсен тулаем хәл итми һәм техник чаралар белән комплекста гамәлгә ашырылырга тиеш.

Техник чаралар кисәтү характерында һәм аларны гамәлгә ашыру өчен алдан ук махсус корылмалар төзү һәм аларны төзү зарур, алар шактый материаль чыгымнарны күздә тота.

Су басулар белән көрәшнең заманча (техник) чаралары түбәндәгеләр:

- елга үзәнендә агынтыны көйләү;
- су ташу суларын чыгару;
- су ташлауларда өске агымны көйләү;
- бөкләү;
- елга юлын ящеру һәм тирәнәйтү;
- яр буе саклау корылмалары төзү;
- төзелә торган территорияне сибеп җибәрү;
- мөмкин булган су басулар зоналарында төзелешне чикләү һәм башкалар.

Территорияләрне су басудан саклау, аеруча шәһәр төзелеше әһәмиятенә ия булган хәлдә, Җир өслеге тамгалары (сибү, юу), су агымы тамгалары арту, күбесенчә кече елгаларда сусаклагычлар төзү яки бушату юллары төзү хисабына су агымы тамгалары түбәнәю белән гамәлгә ашырыла. Гамәлдә бер чара түгел, ә аларның комплексы кулланыла. Аерым алганда, территорияләрне сибүне (җимерелү белән чагыштырганда) су пространствосына керү мөмкинлеге тәэмин итә, әмма төзелгән территорияләрдә мөмкин түгел. Территорияне су басудан яклау елга яки сусаклагычта су горизонты күтәрелү, грунт сулары дәрәҗәсен күтәрү нәтиҗәсендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Бу яклау яр буе горизонталь дренасы, вертикаль дренаж коелары системасы яки аларның кушылмасы төзелеше белән тормышка ашырыла. Грунт суларының биеклеген киметү, мәсәлән, төзелештә күтәрелергә мөмкин булган территорияләрдә дә күздә тотыла.

Тотылган территорияләрне су басудан иң зур икътисадый нәтиҗәгә һәм ышанычлы яклау пассив методлар белән бергә яклауның (су агышын көйләүнең) актив ысуллары комплексыннан файдаланганда (су басудан бөкләү, руслотирәнәйтү һ.б.) ирешелергә мөмкин.

Саклау ысулларын сайлау кайбер факторларга бәйле: гидравлик

су агымы режимы, җирлекнең рельефы, инженер-геологик һәм гидрогеологик шартлар, үзәндә һәм тугайда (плотиналар, дамбалар, күперләр, юллар, су җыю урыннары һ.б.) инженер корылмалары булу, су басуга дучар булган икътисад объектлары урнашу.

Территорияне су басуга каршы көрәш буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3 нче таблицада күрсәтелгән.

5.4.1 нче таблица

Су басуга каршы көрәш чаралары

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Вахит авыл җирлеге (Чәкән авылы, Константиновка)	Су басу	Елга юлын бораулау, тирәнәйтү
2	Югары Стәрле авыл җирлеге (Югары Стәрле авылы)	Су басу	Елга юлын бораулау, тирәнәйтү
3	Тымытык авыл җирлеге (Тымытык авылы, Күк-Тәкә)	Су басу	Яр буе яклаучы корылмалар төзү, төзелә торган территорияне сибү
4	Урсай авыл җирлеге	Су басу	Яр саклау корылмаларын төзү, төзү
5	Сарлы авыл җирлеге (Сарлы п.п., Бүләк)	Су басу	Яр буе яклаучы корылмалар төзү, төзелә торган территорияне сибү

5.5. СЕЙСМОКУРКЫНЫЧ РАЙОННАРДА ТӨЗЕЛЕШ ШАРТЛАРЫ

Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы материаллары нигезендә Азнакай муниципаль районы сейсмиклык зонасында 6 баллга (Т=1000 ел балльлек кабатлану вакыты белән) урнашкан.

Район территориясендә геодинамик куркынычның барлык факторларын да исәпкә алырга кирәк, шул исәптән инженер-геологик шартларны һәм турыдан-туры төзелеш мәйданчыкларында (СНиП ll-7-81) сейсмик тәэсирләрне дә кертеп. Төзелеш төзелеш төзелеш материаллары һәм төзелеш эшләре сыйфатына югары таләпләр куелган (СНиП 2.02.01-83).

Биналар һәм корылмаларның челтәрле булуы тиешле конструктив карарлар белән тәэмин ителергә тиеш. Алып баручы кирпеч һәм таш диварлар, кагыйдә буларак, вибрация кулланып, завод шартларында эшләнә торган кирпеч яки таш панельләрдән яки блоклардан, яки кирпеч яки таш эремәләре белән эремәнең кирпеч яки ташка тоташуын арттыра торган махсус өстәмәләр салынган эремәләрдә салынырга тиеш.

5.6. ОРГАНИК БУЛМАГАН ГРУНТЛАР БУЛГАН ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ

Органик булмаган грунтлар белән тупланган территорияләрне үзләштергәндә түбәндәге чаралар күздә тотылырга тиеш:

- фундаментлар белән органик грунтлар катламының тулы яисә өлешчә ярылуы;
- органик грунтны ком, гравий, вак таш һ. б. белән тулысынча яисә өлешчә алмаштыру;
- корылма яисә төзелешнең тулы (намазлы) грунт яисә башка материал белән (нигезләрне берләштерү процессын тизләтү кирәк булганда, фильтрлау катламы яисә дрен корылган) барлык мәйданчыгын вакытлыча яисә даими рәвештә күзәтүче грунтлар тыгызлау;
- ләмнәрне бораулау ысулы белән беркетү.

Органик грунтлар яткан урыннарда корылмага нигез итеп, туфрак катламын юу өчен, теләсә нинди эрелектәге супеси һәм ком кулланыла ала. Тузанлы комнарның һәм коры җирнең юдыртыла торган катламын консолидацияләүне тизләтү өчен, башлангыч намаз яки аз сулыкларга үтеп керә торган табигый нигезне, мәсәлән, урта зурлыктагы комнан, дренировать итә торган органик булмаган грунтлар белән өеп салырга кирәк.

Инженер-геологик тикшеренүләр уздырганда өстәмә рәвештә түбәндәгеләрне билгеләргә кирәк:
- органик һәм органик грунтларның яту характеры һәм катламнарның, тарлавыкларның калынлыгы һәм бу грунтларның линзы;
- орф тутырылган грунтлар, торфлар һәм сапропельләр (ГОСТ 25100) бүлеп бирү өчен органик матдәнең эчтәлеге;
- органик матдәнең торфларда таркалу дәрәҗәсе;
Консолидация коэффициенты.

Органик һәм органик грунтларга характеристикалар һәр табылган катламның тирәнлеге буенча 0,5 м дан да ким булмаган тирәнлектә билгеләнергә тиеш.

Бу грунтның табигый структурасын саклау максатыннан илалар салынган мәйданчыкларда сынау методлары кулланылырга тиеш, бу исә грунтка динамик йогынты ясауны булдырмый. штамплар, прессиометрлар, статистик зондирование, әйләнү кисеме приборлары, радиоизотоп ысуллар һ.б. куллану тәкъдим ителә.

Органик грунтлар булган территорияләрдән файдалану буенча тәкъдим ителә торган чаралар 5.6.1 нче таблицада күрсәтелгән.

5.6.1 нче таблица

Органик булмаган грунтлар булган территорияләрдән файдалану чаралары

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать күренешләре	Чаралар
1	Чубар-Абдул авыл җирлеге	Органик-минераль грунтлары	- фундаментлар белән органик грунтлар катламының тулы яисә өлешчә ярылуы; -органик һәм органик грунтны ком, гравий, вак таш белән тулысынча яисә өлешчә алмаштыру.

Грунтларның органик үзлекләре булган территорияләрне үзләштерү югарыда аталган чараларны кулланганда гына мөмкин.

5.7. ЭЛЮВИАЛЬ ГРУНТЛЫ ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ

Элювиаль грунтлар күбесенчә суглинкалар һәм балчык беләң тәкъдим ителгән, алар үзләренең ясалу урынында физик яктан җиллатүгә дучар ителгән. Грунтларның мондый тибы төрле дәрәҗәдә өчтән бере һәм ярылуы белән аерылып тора, тышкы йөкләнеш тәэсирендә тигезсез кысылуга ия.

Элювиаль грунтлар ятуның катлаулы шартларын, аларның ана токымнарының бертөрле булмавы һәм аларның экзоген процессларга төрле бирешүчәнлеге белән бәйле югары төрлелеген исәпкә алып, биналарны һәм корылмаларны проектлауны һәм төзүне җентекләп башкарырга кирәк.

Биналар һәм корылмалар төзелеше һәм алардан файдалану процессында элювиаль грунтлар үзлекләренең начараюы казаннарда грунтлар туңу, су һәм промстокларның коммуникацияләрдән чыгуы, вибрация һәм башка динамик йөкләнешләр йогынтысы исәбенә башкарыла.

Фундаментлар урнаштыру эшләрен, грунтлар ачык казанда озак вакытлар була алмыйча, нигез салу эшләрен башкарганда, туфракны су белән туендыруга юл куймаска кирәк.

Элювиаль грунтлар белән өелгән нигезләрнең исәп-хисап деформацияләрендә нигезләрнең чикле яисә җитәрлек булмаган сәләтсезлеге күбрәк булганда түбәндәге чаралар күздә тотылырга тиеш:

комнан, гравийдан, вак таштан тыгызланган грунт бүлү мендәрләрен урнаштыру;

Элювиаль грунтларда вак таш, гравий яки ком белән капланган "кесәләр" һәм "оя"ны тулы яки өлешчә алыштыру.

Әлеге чаралар җитәрлек булмаган очракта эретеп ябыштыру фундаментларын куллануны, «биналар һәм корылмаларның нигезләрен һәм нигезләрен проектлау һәм урнаштыру» СП 50-101-2004 таләпләре нигезендә нигезләнгән яисә конструктив чараларны тигезләү ысулын күздә тотарга кирәк.

5.8. ЮЛЛАРНЫ КАР КӨРТЛӘРЕННӘН ЯКЛАУ ЧАРАЛАРЫ

Район территориясендә исәп-хисап чорында шәһәрне көнчыгыш яктан урап уза торган төбәк әһәмиятендәге Азнакай шәһәре тирәли юл участогы төзү планлаштырыла. Юл участогында кар көртләре чыгу куркынычы минималь.

Азнакай районы территориясендә юлларны көртләрдән саклау чаралары торак пунктлар аша уза торган түбәндәге юллар участокларында каралган, атап әйткәндә:

- Азнакай шәһәре - Карамалы бистәсендә;
- Буралы бистәсе - Азнакай шәһәре;
- Кәкре-Елга -Азнакай шәһәре;
- Мәлбагыш авылы районында (Актүбә бистәсе юлы - Әлкәй авылы юлы);
- Зур Сукаеш авылы - Чалпы авылы;
- Уразай - Митрәй авыллары

Автомобиль юлларын кышкы карап тоту буенча чараларның бөтен системасы үтәлә торган эшләрне мөмкин кадәр җиңеләйткәндә һәм арзанайтканда автотранспорт хәрәкәте өчен нормаль шартлар тәэмин итү өчен төзелә. Әлеге бурычларны үтәү өчен түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- кар көртләре барлыкка килүне булдырмау буенча даими яисә вакытлы кар саклау чараларын урнаштыру юлы белән яклау чаралары;

- юл өслегендә узучы транспорттан кышкы тайгак ясалуга юл куймау максатын күздә тоткан профилактик чаралар;

- юлда кар һәм боз бөрәмлекләрен алып ташлау һәм аларның автомобиль хәрәкәтенә йогынтысын киметү чаралары;

-тәүлекнең караңгы вакытында юлларны яктырту.

Юлларны кар көртләреннән саклау даими яки вакытлы кар саклагычы ярдәмендә башкарыла.

Даими кар оясына кар саклый торган урман полосалары һәм даими коймалар керә.

Вакытлыча - кар саклый торган калканнар, кар траншеялары, өемнәр һ.б.

Даими кар тоту җайланмаларын кышкы чор ахырына исәпләү күләменә проектлаштырырга кирәк. Вакытлы кар саклый торган җайланмаларны исәп-хисап буранына проектларга кирәк, чөнки вакытлы кар саклагычны эшкәрткәннән соң аны торгызу күздә тотыла.

Кар тозлау агымына тәэсир итү принцибы буенча, кар саклау җайланмалары түбәндәгеләргә бүленә:

- юлда себеркеле карны тоткарлау принцибы буенча эшләүче кар тоту чаралары;

- кар үткәргеч хәрәкәтнең кар саклый торган чаралары, кар ташкыны җиленең тизлеген арттыра һәм юл аша кар күчерә торган (кар эри торган коймалар);

- кар (галерея һәм тоннельләр) эләгүдән тулысынча аерымланган кар саклый торган чаралар.

Автомобиль юлларында кар тоту гамәле җайланмалары аеруча киң таралган.

Кар саклый торган гамәлләрне яклауның иң ышанычлы, экологик яктан акланган төре булып кар саклый торган урман полосалары тора.

Кар саклау полосасы тыгыз (җитештерелми торган) конструкциягә ия булырга тиеш. Һәр полосаның мәҗбүри элементы ике рәт куе куаклык шеше булырга тиеш.

Җир өслеге кашкасыннан юл буе кар саклагыч полосасына кадәр ераклык, урман полосаларының киңлеге һәм кар оприносы күләмнәре 250 м3/м га кадәр булган полосалар арасындагы аерма зурлыгы 5.8.1 нче табл буенча билгеләнә.

5.8.1 нче таблица

Кар булу күләменә карап, урман полосаларын урнаштыру

Кар көрәүнең хисап күләме, м3/м	**Кашыннан урман үсентеләренә кадәр ара**	**Урман утыртмалары арасындагы аерманың киңлеге м**	**Урман утыртмалары өчен җирләр бүлеп бирелгән полосаларның**

			киңлеге, м
10-25	15-25	-	4
50	30	-	9
75	40	-	12
100	50	-	14
125	60	-	17
150	65	-	19
200	70	-	22
250	50	50	2×14

Авыл хуҗалыгы җирләрендә булдырыла торган кар саклый торган полосаның озынлыгы зур булганда, авыл хуҗалыгы машиналарын узу өчен һәр 800-1000 м саен 10-15 м технологик аерманы күздә тотарга кирәк.

Автомобиль юлына якын урнашкан даими кар саклый торган җирләрдә яки булганнарын көчәйтү мөмкин булмаган очракта, шулай ук икътисадый яктан акланган очракта, вакытлы кар тоту җайланмаларын кулланырга кирәк; кар саклый торган калканнар, траншеялар, кар стеналары һ.б.

Алар юлларны кар көртләреннән саклау сыйфатында һәм утырту яки коймаларны көчәйтү чарасы буларак кулланыла ала.

Щитларны мөмкин булганча калкулыкларны (калкулыкларны, өемнәрне) югарыдан, түбәнәюне булдырмый гына куярга кирәк.

Озын һәм интенсив метельләр белән чорларда, алар вакытында калканнарның алмашынуы кыенлашкан, калкан сызыклары ике, өч һәм аннан да күбрәк рәтләр куя. Күп рәтле калкан линияләрен урнаштырганда, бары тик кыр рәтен генә күчерү җитә.

Күпкырлы калкан линияләрен төрле яктылыктагы щитлардан формалаштыру максатка ярашлы. Кырга якынрак сызыклар йомшаграк рәшәткә белән калканнардан ясала, ә юлга якындагы рәт куе рәшәткәле калканнардан ясала.

Исәп-хисап буранынннан кар оприносының күләме саклану (бер рәт, ике рәт һ.б.) белән тоткарланучы кар күләме күләменнән кимрәк булса, кар җыю сәләте бетеп, кышкы чор дәвамында калканнарны алмаштыру башкарыла.

интенсив метельләр (кар оприносы күләмнәре 120 м3/м га кадәр) белән чорларда конструкциянең тыгызлыгы буран вакытында җил көченә пропорциональ рәвештә арта торган үзгәрә торган яктылыкка туры килә торган җайланмаларны куллану максатка ярашлы.

Кар оприносы күләмнәре 75 м3/м га кадәр булганда, полимер материаллардан һәм полимер нигездәге челтәрләрдән эшләнә торган вакытлы пространстволы кар саклау чараларын (ВПС) кулланырга мөмкин.

Автомобиль юлларын кар көртләреннән саклаганда кардан ясалган җайланмалар киң таралган.

Кардан ясалган җайланмаларның иң киң таралган төрләре кар траншеялары.

Траншеялар, үзлегеннән саклану чарасы буларак, IV-V категория юлларында яисә башка чаралар (урманнар, коймалар, калканнар) белән берлектә, кар саклый торган гамәлләрне көчәйтү һәм I, II, III категория юлларында кар саклый торган линияләрнең ышанычлылыгын арттыру өчен кулланыла ала.

Европада кулланыла торган кар көртләреннән юлларны яклауның ышанычлы чарасы - кар тотып тора торган коймалар - зур чыгымлы материаллар һәм югары бәяле капиталь типтагы җайланмалар. Шуңа күрә коймалар төзүне икътисадый яктан нигезлиләр. Интенсив метелев эшчәнлеге булган урында коймалар кулланырга тәкъдим ителә. Коймалар кар саклый торган хәрәкәтләр һәм кар эри торган хәрәкәтләр булырга мөмкин.

Коймалар тоташ һәм рәшәткәле, агач, тимер-бетон яки катнаш булырга мөмкин. Тоташ коймаларны рәшәткәләргә караганда кар азрак җыялар, шуңа күрә алар карны берьяклы тоткарлау таләп ителгән очракта гына кулланыла. Юлга китерелә торган кар күләменә карап, кар саклагыч коймалар 3 метрдан 5 метрга кадәр биеклектә урнаша.

Койманың биеклеген әлеге җирлектә кар оприносы күләменә һәм кар капламының биеклегенә карап билгелиләр.

Коймаларның кар саклый торган сәләтен яхшырак файдалану һәм зарарлануларны булдырмау өчен, бигрәк тә кар, коймалар, бигрәк тә агач кар явканда, өстенлек итүче җилләр юнәлешенә перпендикуляр урнаштыру дөрес, хәтта шул ук вакытта коймалар теге яки бу почмак астында юлга карата урнашсалар да.

Тимер тонналы кар саклагыч коймалар агач коймалардан озаграк. Алар тимер-бетон элементлар җыелмасыннан эшләнә. Тимер-бетон стоклар һәм агач панельләрдән торган катнаш конструкцияләр кулланырга мөмкин.

Юлларны кар өемнәреннән яклауның теге яки бу методын сайлау явым-төшемнең интенсивлыгына, трассаның шартларына һәм әһәмиятенә, районның матди иминлегенә бәйле.

5.9. Мелиоратив чаралар

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең туфрак уңдырышлылыгын арттыру игенчелекне интенсификацияләүнең табигый шарты булып тора, ул уңышлылыкның үсүенә, җирнең табигатьне саклау әһәмиятенә ия кыйммәтләрен арттыруга ярдәм итә.

Мелиоратив чаралар нигездә районның авыл хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен җир фондыннан оптималь файдалануны тәэмин итү өчен каралган.

Туфракның уңдырышлылыгын саклау һәм арттыру, табигать ресурсларыннан, шул исәптән авыл хуҗалыгы җирләреннән нәтиҗәле файдалану, җирләрне гидротехник һәм мелиоратив корылмалар төзү һәм реконструкцияләү юлы белән су басудан яклау өчен 2009-2012 елларга «Татарстан Республикасы авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә җирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация эшләре» республика максатчан программасы кабул ителде (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2009 елның 25 февралендәге 102 номерлы карары), аның мөһим бурычлары сугарулы һәм киптерелгән җирләрне торгызу, җирләрне су һәм җил эрозиясеннән яклау, авыл хуҗалыгы җирләрен авыл хуҗалыгы әйләнешенә кертү, аграр җитештерүнең һәм агросәнәгать комплексының башка өлкәләренең нәтиҗәлелеген арттыру, төбәк азык-төлек

базарларында җитештерелә һәм дөньякүләм азык-төлек базарларында көндәшлеккә сәләтле продукцияне тәэмин итә торган дәрәҗәгә кадәр арттыру.

Программага Татарстан Республикасы бюджетыннан һәм Татарстан Республикасы авыл хуҗалыгы предприятиеләренең үз акчалары исәбеннән авыл хуҗалыгы җирләрен һәм сулыкларын төзүгә, реконструкцияләүгә, торгызуга чыгымнар салынды.

Районда бүгенге вазгыятьне, атап әйткәндә, чираттагы корылык елын, сазлыклы урыннарны исәпкә алып, бары тик чәчүлекләрне һәм кырларны терлекләр көтү өчен сугару буенча киң программа гына таләп ителә.

Сөрү җирләренең һәм югары продуктив агроландшафтның ышанычлы яклануын тәэмин итү өчен, экологик каркас рәвешендә, чәчүлек җирләренең 4,7-7 % дәрәҗәсендә чәчелүенә оптималь мәгънәгә ирешү өчен, саклагыч урман утыртмалары булдырырга кирәк.

Агроурманмелиорация җирләрне мелиорацияләүнең экологик яктан иң отышлы һәм куркынычсыз төре булып тора.

Агроурманмелиорация буенча чараларны тамыр системасы грунтын ныгыту, грунтны киптерү, эрозияне булдырмау, өске сулар грунтына инфильтрацияне киметү, эчеп чыгару, пейослар ясау һәм выважлар ясау исәбенә сөзәклекләрнең (откосларның) тотрыклылыгын арттыру өчен башка монополиягә каршы һәм файдалы чаралар белән комплексга күрергә кирәк.

Агроурманмелиорация чаралары составына: күпьеллык үләннәр чәчү, күпьеллык үләннәр һәм куаклар утырту, күпьеллык үләннәр яисә дерновка чәчү белән берлектә кертелергә тиеш. Үсемлекләр сайлау, аларны планда урнаштыру, утырту типлары һәм схемалары туфрак-климат шартлары, рельеф үзенчәлекләре һәм авышлыкны (откос) эксплуатацияләү үзенчәлекләре, шулай ук авышлыкны планлаштыру һәм әйләнә-тирә мохитне саклау таләпләре нигезендә билгеләнергә тиеш.

Өске суларның инфильтрациясен горизонталь һәм сөзәк битләрнең (калкулыкларның) горизонталь һәм сөзәк өслекләрендәге грунтка киметү өчен, асфальт-бетоннан һәм битум минераль катнашмалардан өслекләр кулланырга кирәк.

Урман яклау полосалары утырту әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясамый гына түгел, бәлки урман хуҗалыгы белән шөгыльләнергә дә мөмкинлек бирә, чөнки урман утырту шулай ук иске агачларны чистартырга, кисәргә, яңа үсентеләр утыртырга кирәк.

Шунысын билгеләп үтү мөһим, урман - ул җирле климатка гына йогынты ясый торган мөһим экосистема, ул урманнар янәшәсендәге туфракның дымлылыгы дәрәҗәсен дә формалаштыра.

Җирләрне мәдәни мелиорациясе җирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация чаралары комплексын уздырудан гыйбарәт һәм җирләрне агач һәм үләннәр, түмгәкләр, ташлар, агач һәм мүкләрдән чистартуны үз эченә ала, бу элек файдаланылмаган яисә ташландык җирләрне әйләнешкә кертергә, кырларны, чәчү әйләнешен конфигурацияләүне яхшыртырга ярдәм итә.

Мәдәни-техник мелиорация кысаларында җирләрне тирәнтен йомшарту, ком чүбе, плантаж ясау һәм беренчел окультурлаштыру кулланылырга мөмкин.

Элек киптерелгән җирләрдә, шулай ук күпьеллык җиләк-җимеш үсентеләре утыртуга һәм аларны карауга бәйле әлеге эшләр комплексын үткәрүгә аерым игътибар бирелә.

Чагыштырмача зур булмаган чыгымнар белән мәдәни-техник эшләр туфрак уңдырышлылыгының икътисадый һәм экологик нәтиҗәлелеген сизелерлек арттыра һәм авыл хуҗалыгы җирләренең әйләнештән чыгуын булдырмау өчен төп шартларның берсе булып тора.

Табигать азык җирләрендә агач-куак үсентеләре белән көрәшүнең иң радикаль ысулы булып химия мелиорациясе тора - казылган җирләрне амборицидлар, велпар, 4Е гарлоны һәм глифосата (раундап, утал, фосулен) нигезендә препаратлар белән эшкәртү, алар 2,4-Д препаратларына караганда нәтиҗәлерәк һәм экологик яктан куркынычсызрак.

Арборицидлар куллану технологиясен төгәл үтәгәндә, химик мелиорация хезмәт җитештерүчәнлегенең югарырак булуын тәэмин итә һәм агач-куак үсемлекләренең механик казылмаларына караганда, экологик хәлгә азрак дәрәҗәдә йогынты ясый.

Сугарулы җирләрдә туфракны юу белән көрәштә төп рольне сугарулы территорияне планировкалау, чыгару каналлары, полив бороздлары һәм полосалары рельефы буенча үзара урнашканда эрозиягә каршы таләпләрне исәпкә алу, су сиптерү куәтен билгеләү, яңгыр яудыру һәм ипотека эчендә сугару алымын куллану кирә торган гидротехник звено алып тора. Күпьеллык үләннәрнең һәм сидератларның уңдырышлы үсентеләрен чәчү әйләнешендә һәм рәт араларында куллану, туфракны һәм ашламаларны эшкәртүнең дөрес системасы, урман һәм җимеш полосалары агротехник һәм фитомелиоратив буынның ярдәмче әһәмиятенә ия.

Территорияне инженерлык ягыннан яклау һәм әзерләү буенча барлык эшләр әйләнә-тирә мохитне саклау буенча чаралар комплексы белән бәйле булырга тиеш.

6. ТЕХНИК-ИКЪТИСАДЫЙ КҮРСӘТКЕЧЛӘР

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
1	**Территория**				
1.1.	Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләр	мең га	**159,7**	**159,3**	**159,2**
1.2.	Торак пунктлар җирләре	мең га	**8,5**	**8,9**	**8,9**
	шәһәр	мең га	3,3	3,3	3,3
	авыл	мең га	5,2	5,5	5,5
1.3.	Сәнәгать, энергетика, транспорт, элемтә, радиотапшырулар, телевидение, информатика җирләре, космик эшчәнлекне тәэмин итү өчен җирләр, оборона, куркынычсызлык һәм башка махсус билгеләнештәге җирләр	мең га	**5,1**	**5,2**	**5,3**
	сәнәгать җирләре	мең га	3,5	3,5	3,5
	энергетика җирләре	мең га	0,02	0,0	0,0
	транспорт җирләре, шул исәптән:	мең га	1,6	1,6	1,7
	тимер юл	мең га	0	0,0	0,1
	автомобиль	мең га	1,6	1,6	1,6
	торба үткәргеч	мең га	0	0,0	0,0
	башка махсус билгеләнештәге җирләр	мең га	0	0,010	0,018
1.4.	Аеруча саклана торган территорияләр һәм объектлар җирләре	мең га	**0**	**0,0**	**0,0**
1.5.	Урман фонды җирләре	мең га	**43,5**	**43,5**	**43,5**
1.6.	Су фонды җирләре	мең га	**0**	**0,0**	**0,0**
1.7.	Запас җирләре	мең га	**0**	**0,0**	**0,0**
	Район буенча барысы	мең га	**216,9**	**216,9**	**216,9**
2	**Халкы (2009)**				
2.1.	Барлыгы	мең кеше	64,4	62,5	58,5
	Шул исәптән:				
	шәһәр		43,9	42,9	41,0
	авыл		20,5	19,6	17,5
2.2.	Халыкның табигый хәрәкәте күрсәткечләре:	мең кеше			
	үсеш				
	зыян		0,031	0,071	0,075
2.3.	Халыкның миграция күрсәткечләре:				
	үсеш				
	зыян		0,122	0,733	0,980
2.4.	Халыкның яшь структурасы:	халыкның гомуми санының %ы			
	хезмәткә сәләтле яшьтән кечерәк халык		18,6	19,1	19,9
	хезмәткә сәләтле яшьтәге халык (ир-атлар 16-59 яшь, хатын-кызлар 16-54 яшь)		59,3	60,1	60,9
	хезмәткә сәләтле яшьтән өлкәнрәк халык		22,0	21,6	19,2
2.5.	Шәһәр торак пунктлары саны - барлыгы	берәмлек	**2**	**2**	**2**
	Шул исәптән:				
	шәһәрләр		1	1	1
	алар арасында халык саны:				
	100-250 мең кеше		-	-	-

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
	50-100 мең кеше		-	-	-
	50 мең кешегә кадәр.		1	1	1
	шәһәр тибындагы поселоклар		1	1	1
2.6.	Авыл торак пунктлары саны - барлыгы	берәмлек	**77**	**77**	**77**
	Алар арасында халык саны:				
	5 меңнән артык кеше.		-	-	-
	1-5 мең кеше		1	2	2
	0,2-1 мең кеше		35	37	33
	0,2 мең кешегә кадәр.		40	38	42
2.7.	Җирлекләр саны	саны	**28**	**28**	**28**
	алардан шәһәр	саны	2	2	2
2.8.	Халыкның тыгызлыгы	кеше/км2	29,7	28,8	27,0
3	**Икътисадый потенциал**				
3.1.	Тулаем территориаль продукт	млн. сум/ РФ субъекты дәрәҗәсенә карата	32,5	39,0	64,5
3.2.	Сәнәгать җитештерүе күләме (үзләре җитештергән товар күләме)	млн. сум/ РФ субъекты дәрәҗәсенә карата	8,5	11,3	18,6
4	**Торак фонды**				
4.1.	Барлыгы	торак урыннарның гомуми мәйданы мең м2	1441,57	1669,02	1953,32
	Шул исәптән:				
	шәһәр җирлекләрендә	торак урыннарның гомуми мәйданы мең м2/%	989,30	1029,60	1186,91
	авыл җирлекләрендә		452,27	639,42	766,41
4.2.	Халыкны гомуми торак мәйданы белән тәэмин итү, шул исәптән	м2/чел	21,57	26,72	33,41
	шәһәр җирлекләрендә		22,06	24,0	29,0
	авыл җирлекләрендә		20,57	32,7	43,7
5.	**Социаль һәм мәдәни-көнкүреш хезмәт күрсәтү объектлары**				
5.1.	Мәктәпкәчә балалар учреждениеләре	урын/1000 бала 1-6 яшь	930	1007	1075

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
5.2.	Гомуми белем бирү мәктәпләре	урын/1000 бала 7-17 яшь	1504	1517	1619
5.3.	Хастаханәләр	коек/1000чел	5,4	13,47	14,4
5.4.	Поликлиникалар	посещ.в смену/1000чел	34,5	33,6	35,9
5.5.	Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре, шул исәптән:				
	китапханәләр	мең данә/ 1000	6	8,6	9,2
	клублар	урын/1000чел	171	171	259
	театрлар	урын/1000чел	-	-	-
5.6.	Физкультура-спорт учреждениеләре, шул исәптән:				
	спорт заллары	кв.м/10000 кеше	1949	3596	3841
	яссылык корылмалары	кв.м/10000 кеше	35764	39740	42451
	бассейннар	кв.м/10000 кеше	77	245	262
6	**Транспорт инфраструктурасы**				
6.1.	Тимер юл челтәренең озынлыгы	км	-	-	33
	Шул исәптән:				
	федераль әһәмияттәге		-	-	33
	региональ әһәмияттәге		-	-	-
	авылара әһәмияттәге		-	-	-
6.2.	Автомобиль юлларының озынлыгы - барлыгы	км	658,184	690,224	691,584
	Шул исәптән:				
	федераль әһәмияттәге		-	-	-
	региональ әһәмияттәге		581,894	587,894	587,894
	авылара әһәмияттәге		76,29	102,33	103,69
6.3.	Каты өслекле автомобиль юлларының гомуми озынлыгыннан	км/%	631,084/96	684,624/99	686,984/99
6.4.	Транспорт челтәренең тыгызлыгы:				
	тимер юл	км/1000 км2	-	-	15,22
	автомобиль		303,59	318,37	319,46
6.5.	гарантияләнгән тирәнлекле суднолар йөри торган елга юлларының озынлыгы	км	-	-	-